

ล่ำลั่นขล่ำมเต็ย

ล่ำยขระหัตถ์

ล่ำมเต็ยเข้าข่ำกรมขระยาศริตราชขว้ตติวงต์

และ

ล่ำมเต็ยกรมขระยาดำรงราชขุภาว

ภาตที่ ๖

นายลัตติขุรณั ขุรณเวช

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงขุรณเวชวานิชย์

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๙๙

คำนำ

ด้วยนายศักดิ์บุตรณ บรณเวช ได้มาแจ้งความจำนงต่อหอสมุด
แห่งชาติ กรมศิลปากร ขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่องตำนานสมเด็จพระ
ภาค ๖ เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพหุดองบรณเวช
วานิชย์ ผู้เป็นบิดา กำหนดงานในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๘
ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

หนังสือเรื่องตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นตายพระมหากษัตริย์สมเด็จพระ
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับ สมเด็จพระยาตากสินมหาราช ทรงม
ไตต่อกันในบั้นปลายแห่งพระชนม์ชีพ เพื่อทรงวางภาระทางราชการ
งานเมืองและทรงพักผ่อนอย่างเงียบ ๆ พระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอทั้งสองพระองค์ ย่อมเป็นที่สรรเสริญในหมู่นัก
นักศึกษานานาชาติ ศิลป และวรรณคดี ฉะนั้นผู้ที่สนใจในแขนงวิชา
เหล่านี้จึงนับถือตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่าเป็นประหนึ่งกุญแจที่จะไขไปสู่ความ
สว่างในปัญหาต่าง ๆ ไม่น้อยทีเดียว ตำนานสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
กรมศิลปากรเคยนำลงในวารสารศิลปากร อันเป็นวารสารเผยแพร่
ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งแขนงงานของกรมศิลปากร และอนุญาตให้
ผู้มาขอพิมพ์หนังสือจากต้นฉบับของหอสมุดแห่งชาติ ตัดตอนพิมพ์เป็น
ภาค ๆ ไป ได้พิมพ์แล้วรวม ๒๒ ภาค ผู้ใดปรารถนาที่จะจัดพิมพ์ภาคใด
ภาคหนึ่งใน ๒๒ ภาคนี้ หรือจะเลือกพิมพ์ภาคใดก็ได้ แต่สำหรับ
เจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพรายน ได้เลือกพิมพ์ภาคที่ ๖ เป็นการ
จัดพิมพ์ครั้งที่ ๒

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลบุญราศีทักษิณานุประทาน ซึ่ง
 นายศักดิ์บูรณ บวรณเวช ผู้แทนบุตร ได้บำเพ็ญแบบศุภกฐฐาธรรม
 อุทิศส่วนกุศลแด่ท่านบิดามารดาผู้มรณะคุณ และได้ให้พิมพ์หนังสือแจกจ่าย
 แบบสาธารณประโยชน์ หากหตวงบวรณเวชวาณิชย์ จะได้ตั้งวงรตด้วย
 ญาณวิถิต่างหนึ่งทางใดก็ตาม ขอจงบันเทิงใจรับอนุโมทนาให้สัมฤทธิ์
 ตามอุทิศเจตนาและอำนาจอิริยวิบุตมบุญผลตามศคณิยมในฐาณะน
 เทอญ.

วิเชียรแพทยาคม

(หลวงวิเชียรแพทยาคม)

รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมศิลปากร

๒๒ ธันวาคม ๒๔๘๗

หลวงบูรณเวช วานิชย์

ชาติะ ๑๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๑

มรณะ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๘

ประวัติย่อ

ของ

หลวงบูรณเวชวานิชย์ (บูรณะ บูรณเวช)

หลวงบูรณเวชวานิชย์ นามเดิม หงวน บูรณเวช ตั้มยเวณคน
บรรดาศักดิ์ เป็ดยนเบญชอ บูรณะ บูรณเวช เกิดเมื่อวันที่ ๓๓
กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๓ ที่บ้าน "บูรณเวช" ตำบลท่าเตี๋ย อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี เป็นบุตรคนที่ ๓ ของนายเป็งเซี้ยแตงอุบาสักกาศัมจน
บูรณเวช มพของรวมขตามารดา รวม ๕ คน คือ

- (๑) นางช้วน ตั้มบูรณสัน
- (๒) นางซุ่น บูรณสัน
- (๓) หลวงบูรณเวชวานิชย์ (บูรณะ บูรณเวช)
- (๔) หลวงบริบูรณเวชสัน (ตังฉวน บูรณเวช)
- (๕) ขุนอนุตเวชกิจ (อนุต บูรณเวช)

หลวงบูรณเวชวานิชย์ เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาที่ โรงเรียนสตรีวังห
(อเมริกัน) ในจังหวัดราชบุรี และได้เข้ามาศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ ใน
โรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย จนจบหลักสูตรการศึกษ

เมื่ออายุครบกำหนดบรรพชา ก็ได้อุปสมบทที่วัดเขาเหล็ก อ
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และเมื่อได้จากสิกขาบทแล้ว ได้เข้าทำงาน
ที่ทางชายยาชาวเยอรมัน ชื่อทางชายยาทาเคียน ตั้งอยู่ที่สักกพระยาศิริ
อำเภอพระนคร จังหวัดพระนคร

ต่อมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้ลาออกจากห้างขายยาท่าเตียน
เข้ารับราชการ ในตำแหน่งเสมียนเอกในกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์
ซึ่งปัจจุบันคือ กระทรวงเศรษฐกิจ

พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้เลื่อนขั้นเป็นผู้ช่วยนายเวรชั้น ๒

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทานเงินเดือนพิเศษเป็นรองอำมาตย์โท และ
รับบรรดาศักดิ์เป็น จอมพรตมเวชฉานชย

พ.ศ. ๒๔๖๕ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยนายเวรชั้น ๓

พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงพรตมเวช-
ฉานชย

และใน พ.ศ. ๒๔๖๐ ระหว่างที่รับราชการ ได้ร่วมทุนกับระหว่าง
พี่น้องเจตตัง ห้างขายยาบริบูรณ์ โยธิตชนทถนนเฟื่องนคร อำเภอ
พระนคร จังหวัดพระนคร

ได้ทำการสมรสกับ นางพิน มบุตรชายสองคน คือ

- (๑) นายศักดิ์บุรณ บรณเวช
- (๒) นายหงส์ บรณเวช

ได้รับตำแหน่งและหน้าที่พิเศษต่าง ๆ คือ

- (๑) เป็นสมาชิกสภาเทศบาลนครธนบุรี ประเภท ๒
- (๒) เป็นสมาชิกคณะกรรมการ สหาคมน ไจ. เอ็ม. ซี. เอ.
- (๓) เป็นสมาชิกคณะกรรมการ สหาคมนพ่อค้าไทย
- (๔) เป็นสมาชิกคณะกรรมการ สหาคมนเภตัชพาสนิช
- (๕) เป็นสมาชิกคณะกรรมการหอการค้ากรุงเทพ ฯ
- (๖) เป็นกรรมการและผู้ช่วยอำนวยการ สหาคมนเภตัชกรรม
แห่งประเทศไทย

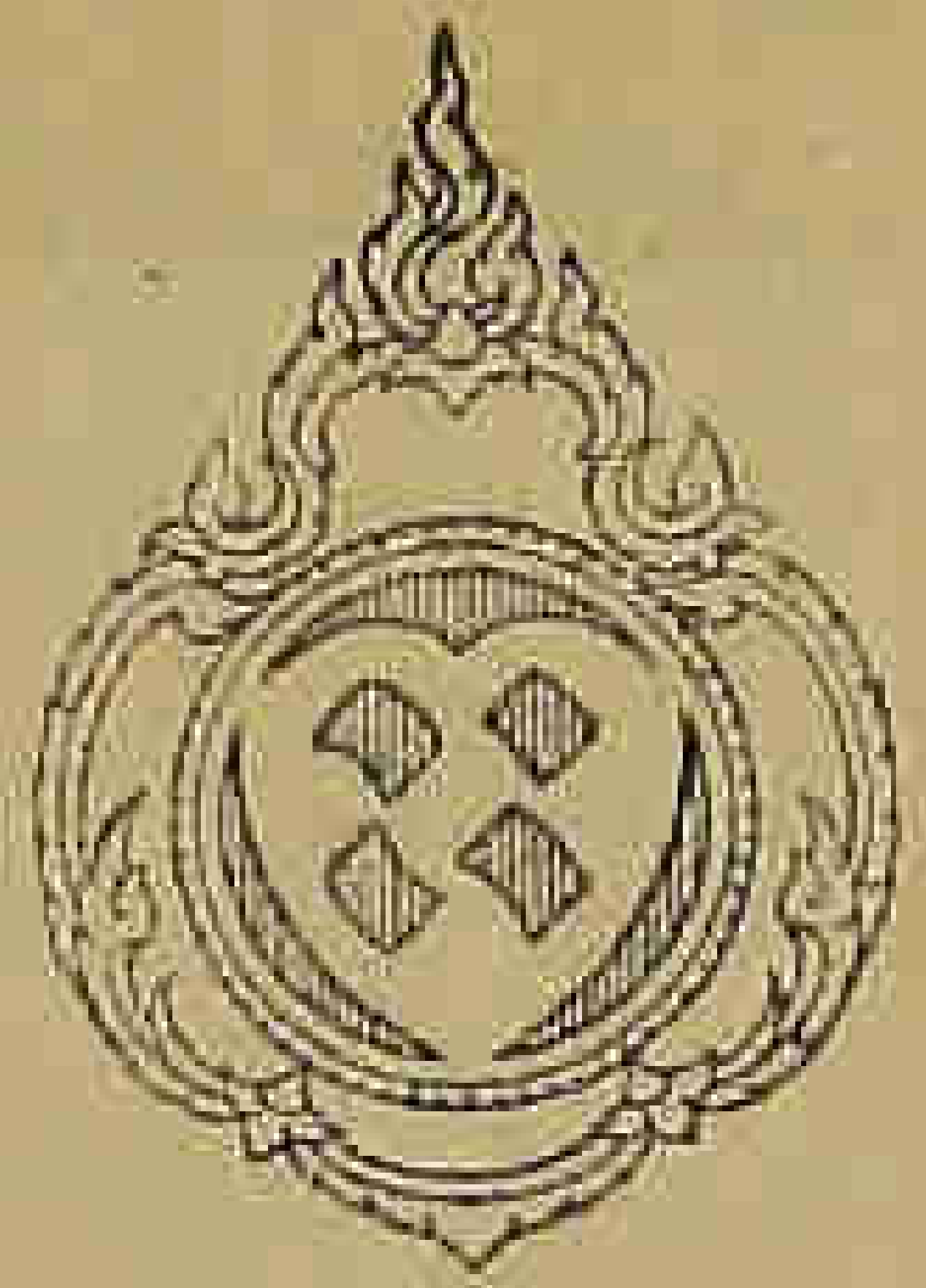
- (๗) เป็นกรรมการ คณะโรงพยาบาลสงฆ์
- (๘) เป็นสมาชิก สหสมาคมจีนแห่งประเทศไทย
- (๙) เป็นกรรมการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ จตุมहाชาติ
- (๑๐) เป็นสมาชิกคณะสงฆ์มหานิกาย
- (๑๑) เป็นสมาชิก สหสมาคมศิษย์เก่ากรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัย
- (๑๒) เป็นประธานกรรมการ บริษัทบรรณารักษ์ โอเดอ จากัด

ในระหว่างที่ยังมีชีวิตอยู่ ได้มัจฉัตรกฐาเต็มได้ ในพระพุทธรูปค้ำนา
 บริจาคทานและอุทิศที่ดินค้ำนา ชาติสร้างเมรุแบบทันสมัยและ
 โรงเรียน ทวตมหาชาติ ตำบลท่าเสา จังหวัดราชบุรี เพื่อเป็นสาธารณ-
 ประโยชน์ นอกจากนี้ยังได้บริจาคทุนทรัพย์สร้าง โรงเรียนนันทกรรม
 ณ วัดบ้านตลาด อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ เพิ่มเติมจาก
 ที่สร้างค้างอยู่ให้เสร็จไป และประกอบกิจการกุศลอื่น ๆ ตลอดมาด้วย
 ความเต็มใจศรัทธา

หลวงบรรณเวชฉานิชย์ ได้ถึงแก่กรรมด้วยความสงบ โดยเป็นโรค
 หัวใจวายอย่างเฉียบพลันเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พ.ศ.
 ๒๕๕๘ รวมอายุได้ ๗๗ ปี ๒ เดือน ยังความแก่ไร้โรคและอาตยรักแก่
 ลูกหลานและญาติมิตรเป็นอย่างมาก เนื่องจากท่านเป็นบุรุษที่มีความเมตตา
 กรุณา มนัสย์ โอบอ้อมอารีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ จึงเป็นที่รักและเคารพ
 ของบุคคลทั่วไป และในการบำเพ็ญกุศลหลังจากมรณกรรมของท่าน
 จึงได้มพระสงฆ์ ญาติมิตรตลอดจนเพื่อนฝูง มาช่วยในงานอย่าง
 พร้อมเพรียงและเต็มเกียรติ.

สารสนสมเด็จ

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต สโมสรกรมพระนริศฯ

หม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๕ สิงหาคม อธิบาย
 เรื่องตุ๊กตาคีตาทราย & คู่ทประทานเพิ่มเติมมา คิดตามไปก็ยิ่งเห็นว่า
 เป็นของวิเศษจริง ด้วยหม่อมฉันเคยดูรูป & คูนนมานับครั้งไม่ถ้วน
 ยังไม่เคยหนักตทตรงไหนเลย พจนาลัยใครจะคิดสร้าง นอกจาก
 พระราชดำริจริงตรงทรงสนนษฐาน ที่ในองค์พระแกวดยงมตกตารูปภาพ
 ไทยอย่างอนทาคด้วยคีตาทราย หม่อมฉันนึกจำได้ มีรูปคล้ายหัว ๓ ตง
 ยุริมทางชนพระมณฑป แต่ส่งออกนอกไม่ออก

คำว่า เซตย ดงยติ ได้ว่าเป็นภาษาเขมรและเราเอามาใช้ตามอย่าง
 เขมร น่าแปลว่า ชาวเมือง ดงพระตำริ ถ้าแปลเช่นนั้นก็หมด
 ทุกอย่าง แตกมิใช่เราที่จะคิดค้น

ในด้นปาดำหะหม่อมฉันได้คิดวจนยชนเรื่อง ๓ ดงทใช้คาชนตน
 บทละครว่า "เมื่อนน" "บดินน" และชนตนบทเสภาว่า "ครานน"
 จะเขนเพราะเหตุใด ยิ่งคำว่า "แต" อีกคำ ๑ ซึ่งชอบดงไว้ข้างท้าย
 ความ ดั้งเกิดในหนังสือเก่าเช่นไตรภูมิพระร่วงดงคำ "แต" ทำความ

ทุกประโยคก็ว่าได้ ทนงตั้งชนหลังลงมา เช่น ในคำเทศน์มหาชาติใช้
คำ "แต" แต่ท้ายความคือน ๓ ซึ่งเราเรียกว่าแต่นนแต่นน จงมา
แต่อะไร

ทใช้คำ เมื่อนน บคนน กรานน เดิมจะเกิดแต่แปลหนังสือภาษา
มคธ เป็นภาษาไทยดอกรวมง ด้วยสำนวนแต่ภาษามคธเมื่อนนขอ
ความมักมีคำ "อถ" ซึ่งแปลตามภาษาสยามว่า "ทนน" หรือคำ
"อถ ไซ" แปลว่า "ทนนแต" เดิมจะรอยจะแปลหนังสือเช่นชาดก
เป็นต้นเป็นภาษาไทย แปลคำ อถ ดังใจจา เมื่อนน หรือ บคนน หรือ
กรานน จึงเลยกตายเข้ามาเป็นสำนวนภาษาไทย

คำว่า "แต" นพ ทมอมถนกว่าเป็นสำนวนไทย ชอบพูดตั้งท้าย
ประโยคด้วยคำว่า แต เช่นพูดว่า "แต่นนแต" "อย่างนแต" มีใช้มา
แต่แปลคำ ไซ ภาษามคธ เรื่องคำที่พูดมานทมอมถนพจนกชน ขอให้
ทรงพิจารณาเถิด

เมื่อแรก ๆ น ทมอมถนได้รับจดหมายบอกข่าวเจ้านครเขียงตุงถึง
พราดยดบบ ๓ ซึ่งถูกชายใหญ่ผู้จะเป็นแทนเจ้าเขียงตุงรบตนตระนอง ๆ
ทเคยรู้จักกับทมอมถนบอกมา ถูกชายใหญ่นพใช้นามตามยศว่า "เจ้า
ทมอมอุปราชาแค้นเมือง" แต่บอกนามตนเองในวงศ์ว่า "เจ้ากอง
ไต้" จะเป็นคำหมายความว่ากระไรทมอมถนยังคิดไม่ออก ขอพวก
เจ้าเขียงตุงเป็นภาษาไทยทงนน นกคงเป็นภาษาไทย บางทีเต็มยนท
รับคำมาเขียนเป็นอักษรไทยสยามจะใช้ตัวอักษรฝดกก็เป็นได้ ขอให้
ทรงพิจารณาเถิด

สำนวนสมเด็จพระเจ้า

คำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๓ สิงหาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ๑ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รับประทานฉายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๓ เดือนนี้ ขอประทาน

ทูลสนองในดวงข้อ

เรื่องนกราบ รุมน มขอทูลกราบทูลคานอวยขอเดชะ ททรวงต้นนษ-

ฐานว่าการก่อพระปราสาทบนยอดพระปฐมเจดีย์ คงเป็นยุคที่เขมรเข้า

ปกครองระหว่าง พ.ศ. ๓๖๐๐ ถึง ๓๘๐๐ นั้น เหน็ดด้วยเกล้าจาจรแก

เกินไป เพราะสิ่งเกตุรูปปราสาทไม่บอกจำเกล้าถึงเช่นนั้น จึงอยู่พระ

ปราสาทเป็นของเขมรคิด แดงไทยจ่าอย่างทาคอมา ตกษณะททานน

เปลี่ยนแปลงมาเช่นชน ๆ ส่อให้เห็นอายุในตัวเอง เกตุกรรมยอมได้

กำหนดใจแบ่งใจเป็นสามชน ชนท ๓ คือปราสาทเขมรคิดทาดดแปลง

ชนจากปราสาทไม้ คือเรือนชน ชนมตกษณะอย่างเตยวกับละของจน

โพชนหนึ่งยอมมีเต้ามฝ้ามบุญชรมหตงคาประดับคดยนาคบกบนแกลง

ชชนกนชนไป แดคมตคนหมตกษณะเป็นทรงอวพสน์ ถาจะเปรียบกับ

งาช้างเนียม ปราสาทเขมรคเป็นเนียมเอก คือมังกาดจจาอมระพราว

ชนท ๒ ไทยโบราณจามาทาม้าง นิสัยไทยชอบทรงสูงผอม จึงไซ้ทรง

ชนไปประตุจชาจโพด แดกกงยงแบ่งเป็นชน มีฝ้ามบุญชรมหตงคา

อยู่ตามเดิม ถาจะเปรียบกับงาช้างเนียมก็เช่นเนียม โท คือมังกาดจ

ทอปลด ชนท ๓ ไทยชนทตงทาคอมาหมตคความรู้อยู่แแดงปราสาทคือ

อะไร ทาคตามบุญตามกรรมเหมือนเอาตนแถมมาช่นปลาย แดงจน

เป็นปลดอง ๆ ในระบะปลดของเขารเป็นกตบชนุนเป็นจบ ปราสาทยอก

สาส์นสมเด็จพระ

พระปฐมเจดีย์ตั้งเกิดเห็นดวงพระเนตรปรากฏชนบท ๓ หาใช้ชนบท ๑ ฐน
เขมรไม้

ชื่อเมืองสระเทม เขียนหนังสือฝรั่งเป็น Thathon อ่านตามชอบใจ

โก๊ตไปทาง ท่าทอง

ขอขมาประวดหรือจดหมายเหตุอะไรนเทศมท ในการทอด
พระบรมโกศบสถ์เนยครากน หนังสือพิมพ์ไทย ๆ เราจึงแปลเรื่องออก
กับบสถ์เนยรวมกันเมอครากนมาตั้งให้อ่าน เพราะอยากรู้เรื่องจริงได้
อ่าน เรื่องตงหนแรกแตกอนกตาวาขตาทโกงทงหน ทตงหนตง
วาบสถ์เนยโกงทงหน เรากไม่รู้อะไรเลย จะฟังความจริงอย่างไรก็ไม่ได้
ทงหน

ชาวเปตยนกงสถ์ดยามทบหนง ตามทตริตได้ไปทำให้ได้ความรู้
ตมากกว่านายยมเบนดกมตเคอเซวิท แดะเบนนองทตวงอคุดเคช

คือไปนจกราบทุดใจความเก่า ในเรื่องจนทอัส ด้วยได้พบกับ
พระเจนจนอกษร สอติดตามไตลอยคาตางน

สสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เดมถอเอาสเหตองตงแตกอนพทช-
คักราชมาแดง ครนมาตงแผ่นดินน พระเจ้าน โท ใจให้เปตยนเอาส
มวงเบนสสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน แต่ไม่คงเบนชรรมเนยมไปได้หนนเก่า

ไต ภายตงตอมากกตบถอสเหตองเบนสของพระเจ้าแผ่นดินตามเคม
เมอครงพระเจนออกไปเมืองจันไนแผ่นดินได้เซง ได้ทราบ

ประกอบกับไตเห็น สเหตองนทอเบนสของพระเจ้าแผ่นดิน เจ้านาย
แดะขุนนางมใหญ่หน ไล่เสอัสแดง ขุนนางมูนอยไซเสอัสนางน ส่วน
ราชจูนนไซเสอัสตาง ๆ แตทตบถเหตองสแดง ไล่เสอัสนางนทนเบน
พน ตางทกมตแดง สเชอวบาง แต่ไม่มาก

สำนัสนสมเด็จ

ราชครูทวไปถอว่าสแตงเบณส่มงคต ส้เทาเบณส้อวมงคต

โดยนัยนภพอดันนษฐานได้อา ทจนเมืองเวาบดกระตาสแตงกน

ไพยามบ้ใหม่กเพื่อใหเกดล้รมงคต เมอเมการตาสบดกระตาสสนาเงนก

แปดจ่าเบณงานขรมคก ไม่ใช้งานมงคตเทานน ไม่ใช้ใจทุกข เครื่อง

กงเตกนนล้อบตามไม่ไดคความ ตามทครด้เตาจาทางบ้งเขา ไม่ใช้ด้แดง

กเห็นจะหตบไปเพื่อแล้ดงว่าไม่ใช้งานมงคตเทานน ได้นนโครเคยพูดว่า

พระจน ส้ล้ล้ด้อส้เทา แดตมล้ล้อบกามพระจนไป

ไดคตประภาศ้ชายหนงล้ล้ชมาถวาย เพื่อใหทรงทราบได้อว่า ใน

เวदानมคนได้ใจกนในขญหาเวองขรมขุคตมหากาย ปรคคอบคความ

อนไดกราบทงมาเมอกอนน

เจ้านายหตายพระองคล้ดจออกมา ทขนงเห็นจะขุดมุนกนมาก.

คควรมิตครแล้วแต่จะไปรด

พร

บ้านชินนามอน บ้หนึ่ง

งนท ๓ กนยายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

ทต ส้มเตงกรมพระนริศร ๑

มีโอกาศทจระล้งจคทหมายตรงถงพระองคได แดรมชาวแปดกท

จรทต หมอมตพจงเขยนจคทหมายดบบนเบณจคทหมาย "นอกเกณช"

อกณบบ ๓

หม่อมฉนได้ทตไปในจคทหมายฉบับจนท ๒๘ ส้งหาคม จ่าจะไป

รับเช้ดจทตกระหม่อมกบเจ้านายพระองคหญิงถงถงถงถงไฟทคตาบดไป

และได้ไปในวันที่ ๒๘ สิงหาคม ตามที่ทูตนั้น เมื่อรถไฟมาถึงที่
 กระทบหม้อหมึงแล้วจึงลงจากรถไฟก่อน เห็นแต่กรมขุนชัชยนาทตามเสด็จ
 หม่อมฉันตามทูตกระทบหม้อหมึงว่าเจ้าชายพระองค์หญิงเสด็จมา
 ดยอก ๒ พระองค์มโหรีหรือ ครั้นบอกความมาอีกกระบวนหนึ่งต่างหาก
 หม่อมฉันได้ฟังก็ประหลาดใจ พอกกรมขุนชัชยนาทรวบรวมบริวารของ
 ทูตกระทบหม้อหมึงพร้อมแล้ว หม่อมฉันจึงพูดว่าเชิญเสด็จไปตั้งเรือ
 กอน หม่อมฉันจะรอคอยเจ้านายผู้ใหญ่อก ๒ พระองค์ พอประเดี๋ยว
 พระองค์หญิงประภาพรรณพิไลโดยเสด็จลงจากรถ มีพระยาสุรวงค์จวดมน
 ตามเสด็จ ยังแต่ไม่เห็นพระองค์หญิงอรพนทุเพญภาคย์ หม่อมฉันพูด
 ตามพระองค์หญิงประภาพรรณ ครั้นบอกว่าพระองค์หญิงอรพนทุเสด็จ
 มาอีกกระบวนหนึ่ง แต่ไปดูเห็นเสด็จลงจากรถอกหลัง ๓ ต่างหาก มี
 หม่อมเจ้าหญิงจรัส โฉม เกษมสันต์ตามเสด็จ หม่อมฉันก็ไปรับแล้ว
 พาขึ้นเดินมายังท่าเรือ

ในการที่เจ้านายเสด็จมาครั้งนั้น วิสุทธิบาทมคาสั่งมาถึงนายยม
 พิงพระคุณ โฉมกั้งสั่งให้จัดการรับเสด็จ คัดเขาไปรับถึงประตูเบงก
 ทคอแดน และได้ยืมเรือไฟเล็กของวิสุทธิบาทอังกฤษสำหรับรับข้ามฟาก
 เขาเชิญเสด็จทูตกระทบหม้อหมึงไปตั้งเรือบนคอกอยู่ แต่พระยาสุรวงค์
 นำกระบวนพระองค์หญิงประภาพรรณ ให้ตั้งประทับในเรือที่กรมรถไฟ
 รับคนโดยสารสำนัญ ไม่ไปตั้งเรือถ้าเดียวกับทูตกระทบหม้อหมึง หม่อม
 ฉันเดินมาข้างหลังกับกระบวนพระองค์หญิงอรพนทุ เห็นดังนั้น จึงพูด
 แนะนำให้พระองค์หญิงอรพนทุเสด็จ ตั้งเรือถ้าเดียวกับพระองค์หญิง
 ประภาพรรณ ส่วนตัวหม่อมฉันเองเห็นว่า ทูตกระทบหม้อหมึงมักกรม

สาส์นสมเด็จพระ

ขุนชัชวาทไปเป็นเพื่อนแล้ว จึงมาเป็นเพื่อนพระองค์หญิง ๒ พระองค์
ในเรือของกรมรถไฟ ต่างดำต่างข้ามมายังเกาะบาง และมาชนททา
ต่างกัน

เมื่อมาในเรือ หม่อมฉันทุดกับพระยาสุรวงศ์เป็นต้นทกรกถาจา
เวตาเจ้านาย ๒ พระองค์นั้นประทับอยู่ในบึง หม่อมฉันทุใครจะเชิญเสด็จ
ไปเสด็จกลางจนที่ Cinnamon Hall สักจนหนึ่งและเชิญเจ้าคุณไปด้วย
หวังใจว่าจะไม่มีความขัดข้องอย่างใด พระยาสุรวงศ์ตอบว่าเกรงจะ
ขัดข้อง ด้วยได้รบคำสั่งมาว่าบนแต่ให้เสด็จมาตั้งทุกกระท่อมหม่อมหญิง
กับเทวดประพาสเกาะบาง มิให้เที่ยวของกับบุคคลคนหนึ่งผู้ใดที่อยู่บน
หม่อมฉันทุได้ฟังก็โกรธฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ
ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เจ้านายทั้ง ๒ พระองค์นั้นเป็นพระราชธิดา
เจ้านายของฉฉ
ก็ถวายหรือเป็นโทษทณทอย่างไร จึงให้ตัดญาติขาดมิตรกัน ตพระยา
สุรวงศ์อดอดตาบวากใจ ตอบแต่ว่าคำสั่งเป็นเช่นนั้น หม่อมฉันทุใครสั่ง
จึงกระซิบบอกว่าสมเด็จพระพันวัสสาฯ คารัสสั่ง ฉฉฉฉฉฉ ฉฉฉฉฉฉ
พระองค์หญิงประภาพรรณจะทรงสั่งเกิดเห็นหม่อมฉันทุไม่เข้าใจ จึงตรัส
ฉฉ
แข็งแรงจากคารัสสั่งเช่นนั้นเฉพาะเธอพระองค์เดียวดอก เพราะอยู่ใน
ปกครองของสมเด็จพระพันวัสสาฯ และทรงจัดการให้มา คำสั่งไม่ได้
เที่ยวของถึงพระองค์หญิงอรพินท์ ซึ่งเสด็จมาโดยดำฟังพระองค์เพื่อ
เปิดย่นอากาศ จะเสด็จไปไหนก็ได้ไม่ขัดข้อง แล้วเธอกระซิบบอก
มุตเหตุทรงห้ามหนตด้วยว่า ถ้าไปเฝ้าแทนเจ้านายพระองค์หนึ่งก็จะต้อง
ไปเฝ้าทุกแห่งเช่นอนครรัสสั่งให้ไปหาผู้ อักประการหนึ่ง (เนื่องมา

แตน้อยพระฤทธิในการทกต่างอ้าง ออกพระนาม ในเรื่องกรมอนุวัตร)
 เกรงว่าตามหนังสือพิมพ์กต่างรายการที่เชื่อเสด็จมาทลอย่างไร จะกล่าว
 พาดพิงเนื่องไปถึงพระองค์ จึงให้กรมตำรวจนำออกห้อง แดงขอตรัส
 เล่าให้ฟังคือไปว่า เมื่อมาชนรถไฟในกรุงเทพ ฯ นน เจ้านายมีท่าน
 กับกรมหมื่นพงศา ฯ เสด็จมาส่ง นอกจากนั้นผู้สำเร็จ ฯ กับรัฐมนตรี มี
 พระยาพหลเบณตนักบคณอน ฯ มาส่งกันมาก ถึงเกิดพอกในรูปขาดเขา
 ถึงแต่ทุดกระหม่อมหญิงแดงเลยมาส่งถึงเชือดฉย แดพระองค์หญิง
 อรพนทนนค ไม่เห็นเขานาพาอย่างไร ถึงเกิดตุดพระยาสุรวงศ์ทมา ถูก
 ไม่ถอดความหมายที่จะตองประคบบประคองพระองค์อรพนทุอย่างไร ล้วน
 พระองค์อรพนทุเองก็ ไม่ทราบจำเต็มเต็จพระพันวัสสา ฯ ทรงตั้งเดี่ยมา
 อย่งไร เข้าพระทัยว่าเบนแต่อาศัยมาในกระบวน จำหมายจะมาตาม
 ตุกหญิงของหม่อมฉนคนใดคนหนึ่งซึ่งรูเบาระแต่พาเที่ยวในบั้ง หม่อม
 ฉนจึงรับว่าจะจัดถวายตามพระประสงค์ เมื่อตามมาถึงบั้ง มรดยนค
 ทกถึงสุดจุดมากอยรบอยู่ททำ แดะพอกโ้เศตมากอยรบของ หม่อมฉน
 ตามไปส่งถึง โ้เศตรนนมค เห็นเรียบร้อยแเดวกกตบมาบ้าน
 รุ่งฉนวนศักร ท ๓๐ เวลาเช้า หม่อมฉนให้หม่อมเจม ซึ่งคุ้นเคย
 กับพระองค์อรพนทุไปทลตามทโ้เศตว่าจะให้หม่อมฉน ทำอย่งไรทถวาย
 ษ่าง หม่อมเจมกลบมาบอกฉาเมอไปถึงโ้เศตนนเสด็จออกไปเที่ยวแเดว
 พระยาสุรวงศ์พาแดพระองค์ประภาพรธไปเที่ยวทาง ๑ พระองค์อรพนทุ
 ก็ไปแต่ โดยดำพงกับหม่อมเจ้าหญิงจรัด โฉมแเดะฉนนางทมาตามเสด็จ
 คน ๓ หม่อมเจมไปพบทห่างโ้เศตอะเวเตตตอ เชอตรัสเคอนอยากได้
 ตุกหญิงของหม่อมฉนไปนำทาง หม่อมฉนจึงสั่งให้หญิงพลยไปตาม
 เสด็จในเวदानน

สารัตถ์สมเด็จพระ

ถึงเวลาบ่ายพวกเสด็จไปประชุมกันที่ไฮเตดร์นหมัด กรมพระ
 กาแพงเพชรจากสิ่งไปรมาถงเช้าจนนตดยอกพระองค์ ๓ เวลา ๓๗ น.
 ทรง ทูลกระหม่อมหมื่นเสด็จไปลงเรือเกาะ กระบวนเมื่อ ไปจาก
 ไฮเตดร์กแยกกันไปเป็น ๓ กระบวน มีพระองค์หญิงอากาศบัลลังก์เสด็จ
 กรมพระสวัสดิ์ ๑ อีกพวก ๓ ซึ่งมารบเสด็จที่ไฮเตดร์เมอจวนน มาตั้ง
 เสด็จที่เรือออกด้วย เรือออกเวลา ๓๗.๐๐ น. ไปยังเกาะสุมาตรา
 กรมพระกาแพงกตเรือไปด้วย

วันเสาร์ ที่ ๓๑ เจ้านายผู้หญิงทงเสด็จอยบนง ๒ พระองค์ แยก
 กันเที่ยวเหมือนอย่างจวนน หม่อมฉันให้หญิงพวไปนำเสด็จพระองค์
 อรพินทุประพาสห่างแควมาเสด็จกลางจวนนชพนามอน ฮอด แควจกกลับ
 ไปไฮเตดร์ ถึงคอบบ่ายหม่อมฉันให้หญิงพวไปพาเสด็จเที่ยวประพาสที่
 ส่วนนาตคกเบนตณ แควพระองค์หญิงประเวศเชิญเสด็จไปเสด็จเวลา
 ทศานหกขของเชอ ส่วนพระองค์หญิงประภาพรรณจะเสด็จไปทไหนด้าง
 หม่อมฉันหาทราบไม่ เป็นแต่คอบนเย็น หม่อมฉันไปเที่ยวกับหญิงเห็ด
 ทรไปส่วนกันทส่วนนี้วคก

วันอาทิตย์ ที่ ๑ น พระองค์อรพินทุเสด็จไปเสด็จกลางจวนน
 บนเขา หม่อมฉันให้หญิงพวพาเสด็จไป จวนจวนทพรุ่งนี้จะเสด็จกลับ
 กรุงเทพ ๑ ทงสองพระองค์

จะทูลคอบไปถงสมเด็จพระสวัสดิ์ ๑ ซึ่งเจตนาหมอากรรพรชอ
 คองบรรทมอยแคกบพระแทน แต่ก่อนมาเชอวิวาทขาดทางไมศรกับท
 กระหม่อมหมื่นมาหลายบแต่จ เมื่อทูลกระหม่อมหมื่นเสด็จมาคราวน
 เชอสังไหพระองค์หญิงอากาศบัลลังก์ ๑ ไปรบเสด็จแทนพระองค์ แต่ได้
 บินจาสังไหทูลด้วยวาเชอของชชอไหส่งพวจาก ถ้าแต่เชอขงมพระชนม

อยู่ใต้จันทกรรหม่อมหญิงเต็ดจกตบ จะไปเฝ้าทูตของอัครราชทูตพระองค์
 เองออก นยว่าทูตกรรหม่อมหญิงเต็ดทรงประสงค์พระฤทธิย์ประทานขอ ให้อ
 แดว ก็เห็นจะจริงด้วยเมื่อเวลาไปตั้งเสด็จไปในเรือเห็นทูตกรรหม่อม
 หญิงทรงปราศรัยกับพระองค์หญิงอาภาภยตฤกษณ์มเด็จพระสังฆราช
 อย่างเรียบร้อยเป็นปกตนเอง แดว (เห็นจะเป็นเพราะไม่มเวลาดาพอ)
 หาได้เสด็จไปเยี่ยมตงตาหนักไม่
 การที่เจ้านายพระองค์หญิงเต็ดจมาบมถ นยว่าเป็นการเรียบร้อยดี.

กรมมลอกรแต่ดแต่จะ โปรด

คำ ๑๖ ทรงพระอักษร

x x x

บ้านชินนามอน บ้าง

วันที่ ๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูต กรมเลขาธิการพระนคร

ตั้งศาลาหอ หม่อมฉนชอกฉายฉนฉนยเรอง "ดงดำ" สำหรับ
 ทรงพิจารณา จะตองเริ่มตงด้วยทูตเรองเของตนกอน ตงแตราว พ.ศ.
 ๒๔๓๐ เมอองกฤษไตเมองพมก แดะฝรังเศสไตเมองตงเกยแเดว พอก
 นกปราชญทงสองชาตกรรจตรา ว่าในแหลมอินไตฉน Indo China
 Penninsular นมมนุษย์ตางกนกรรชาตแเดะพูดภาษาตางกนกรรภาษา แเดว
 โยษณารายการทตวจไตความ กบทงความเห็นทตงมตเป็นทตกรรฐา
 ใหंपรากฎมา โดยดาดบ มรายการกบมตเของกบเรองฉนฉนยทหม่อมฉน
 จะทตง ๒ ขย คอ :-

ข้อ ๓. ความมนุษย์หลายจำพวกที่เรียกชื่อต่าง ๆ ตั้งยเข้าใจกัน
 แยกกันจากต่างชาตกัน คือ (๑) ชาวดงเกย Tonkinese (๒) ฉาน
 (หรือเงย) (๓) ลอ (๔) เวิน (๕) ลาว (๖) ชาวสยาม
 (คือไทยเรา แต่เขาเรียกว่า สยามส์ Siamese แปลว่า ชาวสยาม)
 ที่จริงเป็นชนชาติ "ไทย" ชาติเดียวกันทั้งหมด มหาดฐานทพูดภาษา
 เดียวกันแต่เรียกตัวเองว่า "ไทย" ทุกจำพวก ใช้แต่เท่านั้นยงตรวจ
 พบมนุษย์จำพวกไทยที่มคไปทางตะวันออกจนถึงมณฑลอะลัม Assam
 ในอินเดีย และทางตะวันออกมคไปไนแดนจีนฮกไกต เกยลัปลังน
 ไตเรื่องพงศาวดารว่ามนุษย์ชาติไทยเดิมเป็นชาติใหญ่ ตั้งภูมิตาเนา
 บ้านเมืองอยดลตแดนตนที่เรียกว่าชนฝ่ายไตบดิน ถูกชนชาติจีนค
 บ้านเมือง ไ้ไม่ไ้จึงพากันอพยพมาหากูมิตาเนาอยู่ใหม่ แยกย้าย
 กันทยจตงบ้านเมืองแตรมอานาเขตต่างกน จึงเลยไ้ไ้นามเรียกต่าง ๆ

จนจึงยทวตวยชนชาติไทยนี้ หม่อมฉนเห็นชอบมาแต่แรกทราบ
 เพราะทอดทพวกนกปราชญ์อาง ไ้ปราชญ์แก่ม่อมฉนเองเมื่อยงเป็น
 เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จนไปตรวจราชการในมณฑลพายัพแตร
 มณฑลอุดร อังน ทราบว่าพวกกเราเรียกว่า "ลาว" ชาวมณฑล
 ทง ๓ นน เขาตอต่อว่าคนไทย ไม่พอใจให้เรียกเขาว่าลาว หม่อมฉน
 เห็นเหมาะแก่พระบรมราโชบายของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ทรงทรง
 เปดยพดชปกครองพระราชอาณาเขตจากย้าง "ราชาธิราช" มา
 เป็นย้าง "สหชาติ" จึงมาสั่งห้ามไนกระทรวงมหาดไทยแตรชอวัง
 คอกระทรวงชน มิให้เรียกชาวมณฑลทง ๓ ว่าลาวตอไป ถูกยุทไม
 ฐเหตุให้เราระเชาเชยูนาม

ข้อ ๒. เป็นคจวจนจถยททตสำหรับสปดาหระน คอพวกนทกปราชญ

ทศรจภาษาต่าง ๆ ได้หลักฐานว่าพวกมอญกับพวกเขมรพูดภาษา
 เดียวกัน จึงตั้งนามภาษานี้ให้เรียกว่าภาษา "มอญ - เขมร" Mon-
 Khmer เรื่องภาษามอญเขมรนี้ทำให้หม่อมฉันเกิดฉงน เพราะเมือง
 มอญอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือ เมืองเขมรอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้
 เมืองไทย (สยาม) คั่นอยู่กกลาง มอญกับเขมรอยู่ห่างไกลกันถึงไหน ๆ
 เพราะเหตุใดจึงพูดภาษาเดียวกัน ขอนพเคราะห์เห็นเป็นแน่ ได้แต่ด้วย
 เดิมมอญกับเขมรเป็นชาติเดียวกันอยู่ในเมืองจีน อพยพลงมาทางนแค
 สัมัยก่อนชนชาติไทยอพยพ พวกหนึ่งไปตั้งภูมิตำเนาอยู่ทางตะวันตก
 ต่อมาได้นามว่ามอญ อีกพวกหนึ่งอพยพลงมาตั้งภูมิตำเนาทางข้างใต้
 มาได้นามว่าเขมร แต่เมื่อคิดต่อไปว่า ถ้ามอญกับเขมรอพยพลงมาจาก
 เมืองจีนเมื่อยังเป็นชาติเดียวกัน เหตุใดจึงมาแยกกันไปตั้งภูมิตำเนา
 ห่างไกลกันถึงเพียงนั้น ไม่ตั้งคอกันตลอดมาจนในแผ่นดินคอนทเป็น
 ประเทศสยาม จระว่าเพราะคิดชนชาติไทยตั้งกคขวางอยู่ก็ไม่ได้ ด้วย
 พวกมอญกับเขมรลงมาอยู่ก่อนสมัยที่ไทยอพยพลงมาชานาน จึงนำ
 สันนิษฐานว่า เมื่อแรกพวกมอญ - เขมรอพยพลงมาจากเมืองจีนนั้น
 คงมาตั้งอยู่ตลอดทางแหลมอินโดจีน แต่ภูมิตำเนามฤเขาคันแบ่งเป็น
 ๓ ภาค นานมาพวกทอชภาคตะวันตกเฉียงเหนือได้นามว่ามอญ พวก
 ทอชภาคกลางได้นามว่าลาว พวกทอชภาคตะวันออกเฉียงใต้ได้นามว่า
 เขมร แต่พูดภาษาเดียวกันและไปมาถึงกันทั้ง ๓ พวก

พิจารณา ไชราณวัดคุทขิงปรากฏอยู่ ล้อ ให้เห็นว่าพวกชาว
 อินเดียได้มาตั้งภูมิตำเนา และนำพระพุทธศาสนาเข้ามาประดิษฐานใน

ตำนานสมเด็จพระ

ประเทศสยาม ดังแต่พวกดาวยังปกครองเบเนอัสระ เมืองนครปฐม
 และเมืองดพบุรีกนาจะตั้งแต่สมัยนั้น ครั้นต่อมาเห็นจระราด พ.ศ.
 ๑๕๐๐ พวกมอญมีอำนาจเข้ามาครอบครองพวกดาวยังได้ก่อน แต่
 พระเจ้าอนุรุธเมืองพุกามปราบปรามพวกมอญ เคยได้เมืองลาวและเขมร
 เป็นอาณาเขตอยู่คราวหนึ่ง ในค่อนหนทชนชาติไทยเริ่มอพยพลงมาจาก
 เมืองจันราด พ.ศ. ๑๖๐๐ ครั้นอำนาจเมืองพุกามเสื่อมลง พวกไทย
 ก็เริ่มมีอำนาจชนทางข้างเหนือ และแผ่อาณาเขตลงมาข้างใต้ โดยลำดับ
 พวกเขมรก็เริ่มมีอำนาจชนทางข้างใต้ แต่แผ่อาณาเขตชนมาทาง
 ข้างใต้ โดยลำดับ อำนาจไทยกับเขมรมากระทั้งกันในเมืองลาว (คือ
 ประเทศสยาม) ถ้าว่าตามสังเกตุโบราณวัตถุ เขมรได้ปกครอง
 อาณาเขตในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้นไปจนมณฑลพิษณุโลก เห็นอน
 ธิไปเป็นอาณาเขตไทยปกครอง ในค่อนมณฑลพายัพเป็นประเทศราช
 วนเขมรอยู่คราวหนึ่งแดงตั้งเบเนอัสระ ทางแผ่นดินตั้งมณฑลนคร
 ราชสีมาเขมรก็ปกครองชนไปจนราวเมืองขอนแก่น (มีแนวทอดกัศดา
 บกแดนปรากฏอยู่) เห็นอนนั้นไปไทยปกครอง เช่นเช่นนามาจนไทย
 พวกพระยาเมงรายตั้งมณฑลพายัพเบเนอัสระ และไทยพวกราชวงศ์
 พระวงศ์ตั้งกรุงสุโขทัยเบเนอัสระ แต่ปราบปรามขับไล่พวกเขมรไปจาก
 ประเทศสยาม และแผ่อาณาเขตไปถึงใต้เมืองมอญไว้ในอำนาจ ต่อมา
 เมื่องตั้งสมัยตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เมืองมอญขาดไป แต่ได้เมือง
 เขมรไว้ในอำนาจตลอดมา แต่ถ้าวางไทยด้วยตนเองที่มาได้เป็นใหญ่
 ในประเทศสยาม ประทศาทพงมารวมเป็นอาณาเขตชนเดียวกันได้
 ยังยึดถือในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กอนหนตงแต่แรกไทยมีอำนาจ

ก็แยกเป็น ๓ อาณาเขต คือ สุธยชัย ฉานนา และฉานช้าง ต่างเป็น
 อัครยกกัน เมื่อถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา คือพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด
 มีอำนาจ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นต้น จึงได้ประเทศฉานนา
 และฉานช้างไว้ในอำนาจของคราวหนึ่ง พอถึงพระเจ้าแผ่นดินที่มีอำนาจ
 มากแล้ว ต้องประเทศนั้นยกกลับไปเป็นอัคร หรือตกไปเป็น
 ประเทศราชของพม่า คงเป็นเพราะเคยแยกเป็นประเทศต่างกัน ก็เคย
 ศึกฆ่าชาวประเทศนั้น ๆ เป็นชนต่างชาติ เป็นเหตุให้ไทยชาวกรุงศรี
 อยุธยาเรียกไทยชาวฉานนาและฉานช้างว่า "ลาว" มาแต่โบราณ

แต่ทว่าเรียกชาวฉานนาและฉานช้างว่าลาวนั้น ไม่ใช่ตรงชอบใหม่
 ทว่าเรียกด้วยเข้าใจว่าเป็นลาวชาวประเทศนั้นสืบมาแต่เดิมเท่านั้นเอง
 หากมีคำถามว่า ถ้าชาวฉานที่อพยพและมณฑลอุดร-อีสาน ปัจจุบัน
 มีใช้ลาว พวกไหนแท้ที่เป็นลาว ลาวอยู่ที่ไหน ขอตอบได้ว่า มนุษย์
 ชาติพวกที่เราชาวกรุงเทพฯ เรียกว่า "ลาว" และชาวฉานที่อพยพ
 เรียกว่า "ลาว" นั้นเองคือลาวเดิม มีหลักฐานหลายอย่างที่จะนำมา
 พิสูจน์ให้เห็นความจริงได้ คือ

๑. มนุษย์ชาติต่าง ๆ ที่เป็นชาวประเทศสยาม มีแต่ไทยกับ
 ลาวที่คงภูมิลำเนาอยู่ทั่วทั้งประเทศ เป็นแต่ลาวอยู่ตามเขาคามป่า
 แห่งดงเดือยดงน้อย แม่ทุกถนัดนักมพวกลาวอยู่ดงเดิมมณฑลราชบุรีและ
 มณฑลนครราชสีมาขึ้นไปจนในมณฑลพายัพ มณฑลพายัพพวกลาว
 อยู่มากกว่ามณฑลอื่น ล้อให้เห็นว่าพวกลาวเป็นชาวประเทศชนเดิม
 ครั้นพวกไทยลงมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ในประเทศนี้ พวกลาวก็ไม่อยาก
 อยู่นในอำนาจไทยก็พากันอพยพหลบหนีไปอยู่ตามป่าตามเขา พวกลาว
 ที่คงอยู่ในบ้านเมืองนานเขากลับสูญพันธุ์ ด้วยสัมพันธวงศ์จึงจากรกกลายเป็น

ไทยไป จึงเหตอตรวจแต่ตามบ้านตามเขาแห่งตะตอกตะน้อย ถึงกระนั้น
 กรมแพรรหลายไปในภูมตาเพียงกความนชชจาพวกอินทเบนชาวลัยามน
 เมื่อหม่อมฉนเบนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย หนีไปตรวจ
 ราชการมณฑลพายัพครั้งแรก คือเหมือนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๒ เวदानน
 พระเจ้าเชียงใหม่พงถึงพราตย ยังไม่มีเจ้าเชียงใหม่ ประจวบเวตาพวก
 ตระดาเข้ามาถวายบรรณาการตามประเพณีโบราณ เขาขอให้หม่อมฉน
 ทาพชรบบรรณาการแทนพระเจ้าเชียงใหม่ การพชนชอบกต กำหนดว่า
 ถึงฤดูดอกเอื้องแซะ (กด้วยไม้อย่างหนึ่ง) บ้านเมื่อไร พวกตระดาต้อง
 เขามาถวายบรรณาการบดะครั้ง ๑ ของบรรณาการนน นอกจาก
 ส้มผก พก ถว ทสัถไนไร่ มของสำหรับทาพช คือ หววมนกับขยาสับ
 พวกตระดาเข้ามาสัก ๒๐ - ๓๐ คนคจยกัน นาทะรองบรรณาการมาตง
 ตรงหน้าแต้ว ตามประเพณี พระเจ้าเชียงใหม่คองรบหววมนเอา
 มาเคยวแต้วถมตงทแพนคิน ออกอูทานดาจาแก่พวกตระดา ถ้าแพนคิน
 ยังเกตพชผลอยู่ตราบไต เราจะปลกครองพวกเจ้าให้อยเยนเบนลัชอยู่
 ตราบนน แต้วรบเอาขยามาบรรจุกตองเงนสู้บให้พวกตระดาเห็น แต้วเบน
 เสริงการพช หม่อมฉนไตเห็นกนกร ลักใจว่าพชนนคองมมาเกาแกแต้วแรก
 พวกไทยตงมาไตบ้านเมือง ใหอกยรบเบนทพงของพวกตระดาเสนมามา
 แต้วน เมื่อพระบาทสมเด็จพะปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จหนีไปเฉยบ
 มณฑลพายัพ หม่อมฉนไตกะให้เอาการพชตระดาถวายบรรณาการตงไน
 ไปรแกรมด้วย คตรายการเพียงไม้คองทรงเคียวหววมน แต้วเพมใหม่ค
 ถวายขัยมกคตของพวกตระดาในภาษาชองตนเอง นอกจากกถาดถงพวก
 ตระดาที่ยังมีอยู่ ไปอ่านหนังสือเก่าไตคความว่า แต้วก่อนเพียงไนลัมัยกรุง

สาส์นสมเด็จพระ

หม่อมฉันได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๓๓ สิงหาคม เรื่อง
 หนังสือขรมยคกบมทานกายนพ ปราบกฏจางายยง ตรวคณ อัยหงวด
 รัชชเบณญจาทนาย บ้านอยู่ใกล้วัดบวรนิเวศฯ จะเบณมครทหรืออมคร
 ขรมยคกา จะคองรอใจคเมอเทนหนังสือนนแถว ขอทุดอายคใจจา
 ถ้าหาได้เมื่อใด ขอให้ไปรทหาส่งมาประทานหม่อมฉันสักเล่ม ๑

เจ้านายมหญิงทเด็ดจมาบง มาอยู่ ๓ วัน เดีจกดับไปเมอจัน
 จนทท ๓๓ สิงหาคม หม่อมฉันได้ไปตั้งเสด็จถึงรถไฟ ครัสว่าไปรด
 บงเบนทเทยจต้นกส์บายค แต่การทเทยจของชาวกรุงเทพฯ ทมาทน
 เจพาะทเบนญทญิงแมจนพวกในครวเรอนของหม่อมฉัน ก็เห็นสั้นกกัน
 ทชอบชคของแปลก ๆ ยงกว่าเทยจคทนฐานบ้านเมอง ก็เหมอนจรม
 แต่สคองแหงทญมาเทยคไปทกคณ คอทสจนวนาคท (มักเรียกกันว่า สจวน
 ดง เพราะมดงฝุงใหญ่ทานองเตยจกบสจวนทเมองสังคไปร์) แห่ง ๑
 ทบยอคเขาสูงชงชนตวยทางรถไฟพ้ออกแหง ๑ เทานน.

ควรมิควรแต่จะโปรด

สมเด็จพระนางเจ้า

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๗ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทูล ส้มเตจกรมพระยาตำรังฯ ทราบฝ่าพระบาท
 ได้รับประทานถวายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๒๘ สิงหาคม ขอประทาน
 ทุดส่นของปัญหาตามคจวมคคเห็น ตั้งคอไปน

ก็ได้ และอะไร ๆ อีก อานก้อออกเสียงต่าง ๆ กัน จนภายหลังพระบาท
 สมเด็จกรมมกุฎเกล้าฯ มาทรงบัญญัติให้เขียนตามเสียงอ่านเป็น แด
 และ แดะ แด่ ทำให้ยากจนออกมาก แต่ทว่าพระบาททรงตั้งปัญหา
 ไปนั้นเฉพาะแต่คำ "แด" ที่ใช้ในท้ายความ พออ่านปัญหาทรงตั้งตาม
 ไปก็นึกได้ถึงคำเขมร ซึ่งเขาใช้มากในท้ายความ ว่า "โห่ง" เมื่อ
 นึกปรับกับสำนวนไทยแล้ว คำว่า "โห่ง" นั้น แก่ "แด" ไทยเรา
 ก็มพุดกันว่า "ตายโห่ง" แต่เราเข้าใจกันเป็นว่าตายไม่ต แต่เคย
 ใช้เรื่อยไปเป็นว่า "โห่งพราย" หมายถึงผี แต่ทางเขมรคำ "โห่ง"
 จะเป็นผีไปไม่ได้เลย เมื่อคิดถึงเอาคำ "แด" ของไทยเข้าปรับกับคำ
 "โห่ง" ของเขมร คำ "ตายโห่ง" ที่เราใช้ก็เป็นตายแฉ หรือตาย
 แด่ พอจะไปได้ ถัดนั้นก็นึกได้ถึงกรมหลวงประจักษ์นครเสด็จถึงพระ
 ดาวเทศน์ ทรงทำพระสูตรเสียงเขาอย่างต่วยว่า "เปตนะ ธงเท้านัน
 มกพาวททหนานานนแน" แน กคอ แนะ แน อาจเป็นคำเดียวกับ
 "แด" ดังคำว่า "เขนนนแด" เป็น "เขนนนแนะ" จะได้หรือไม่
 ด้วยอำนาจเสียงเราเดิมมาแต่จน จนพูดเสียง น คบ ถ ไซ้จเซวกัน
 เสมอ เช่นป่าไม้ จนต่างคนก็ออกเสียงว่า "นม" ต่างคนก็ออกเสียง
 ว่า "ดม" หรือชื่อเมือง "โหนดม" และ "โหนดม" ก็เหมือนกัน คำ
 ไทยเรา "โต" "โหน" "ไร" ก็เป็นคำเดียวกัน เป็ดยนพยัญชนะ
 ไปได้ด้อยอำนาจเสียงจนนำไปเหมือนกัน จะอย่างไรก็ตามก็เกิด
 เกิดากระหม่อมจะขอพูดจนจนยตตโห่งนลงว่า คำ "แด" ที่ใช้ในท
 ายความนั้น หมายถึงความว่า "แด" ดัง "เขนนนแด" ก็คือเขนน
 แดว "อย่างนนแด" ก็คืออย่างนนแดว จะเห็นด้อยอย่างชัดได้จากคำ
 "ควรแดฤ" ก็คือควรแดวหรือนนทเดยว

ชาวฟ้าเซียงคองกงปราดย เกิดอาการหม่อมเห็นในหนังสือพิมพ์
 บางกอกไทม์ เขาบอกช้อทายาทเหมือนกัน แต่เขียนเป็นหนังสือฝรั่ง
 อ่านจับเอาภาษาไม่ได้ อย่าง “ฉายเมือง” หรือ “ซุนคัก” คิดว่า
 คตาดเคตอหม่มากกัสนความเพียรที่จะคิดแปลเดยผ่านไปแล้ว แต่พอมา
 ได้เห็นช้อซงเขียนเป็นหนังสือไทยในลายพระหัตถ์ ก็ตั้งใจปรไปรังไป
 ทนท พอกไทยเห็นอตุ่มแม่น้ำโขงข้ามไปจนก้งตานนร เขาเรียกพยัญ-
 ชนะเหมือนเดียงเขมร คอคจ ท เบน ค คจ พ เบน ป เช่นเจ้าอนทนนท
 เรียกเบน อนคพนท เจ้ากองไทย ก็คือเจ้ากองไทยได้ความตแแดง

เรื่องทครัดเตาดังการไปรับไปส่งใครค่อใครที่สถานไปรนน ให้
 รุดักวาตาบากจริง เรื่องอายคนแจจเรือจ้าง โกงจระเอาคาจางชนนท ท
 ลังก ไปรกมบางเหมือนกัน

ลายพระหัตถ์เมตณ หวงว่าจะได้พงครัดเตาดังชาวเจ้านายเสด็จ
 มาบั้ง ได้ปฏิบคการรบเสด็จกนอย่างไรบ้าง

รูปคชต์หตถกด้วยศดาทรายซงครัดลงนน เกิดอาการหม่อมหนัก
 ไต ดูเหมือนจะมคู้ จาได้วายนชระงออยคจทหนง หมอบจมรกอยคจทหนง
 เตมทคจจะทาคงเซงบั้นไตทไหนดกแห่งหนง แต่เพราะเหตุ ไคจงหกบับ
 เขามาทงไไว้ในหมู่เขารก ผมอททำไม้คตนกจงไม้ได้เอาใจใส่ดู นอกจาก
 รูปคชต์หยงนกไคความรูปชางอกคจทหนง ฉตกค แต่คจจเดกนคเดยจ หมอบ
 อยเหมือนกันเพราะชาทกหมคแแดง คคจจเวตาวาง ๆ จะไปคจจจคให้ทค
 ลกท มอไรทคจจจะเกบชนเซตชคด้วยเสรมปุนคคคจชนไคให้ปรากฏ
 แกคจ ก็จจตองให้คความเห็นแกคจจรวมการนุรคชชคคจจคจจจะเบนผจ
 ต้าเรจไปไคบ้าง

สำเนาสมเด็จ

ขอประทานกราบทูลรายงานการสืบเมืองชุมพร ซึ่งสืบได้ความ
 มาเล็กน้อยให้ทราบฝ่าพระบาท นายชิตคอมประโดร์हांฮักเอเขียตก
 ทบ้านคอน ซึ่งเขาได้ช่วยสืบเรื่องเมืองท่าทองกาญจนดิษฐ์ ตามที่ได้
 กราบทูลมาก่อนแล้วนั้น เขามหาทเดนครวจการของบริษัทจนถึง
 จังหวัดชุมพร เกตากรหม่อมจึงส่งเขาว่า ถ้าไปถึงชุมพรแล้วช่วยสืบ
 เมืองเก่าชุมพรด้วย ว่าทางที่จะอยู่ที่ไหน บัดนี้ได้รับรายงานมาว่า
 เขาได้ไปชุมพรแล้วสืบได้ความว่า ปากน้ำท่าตะเภาซึ่งตั้งเป็นเมือง
 เดียว เดิมแบบทศขอเรือตะเภา ปากน้ำชุมพรเก่าเป็นปากน้ำบ่อคา
 ตำนานพื้นใต้ผ่านไปทางสถานแสงแดดและทุ่งคา ได้เมืองเดยวลงมา
 แคว้นเมืองจะตงทตรงใหม่ไม่มีใครทราบ ค่ายลกระเงาะ นั้น เขาเรียก
 กันว่ากระเงาะ เป็นป่าชุก เคยเป็นเมืองนอกกฎหมาย ค่อมพวกโจรไป
 ตงช่องคุ้มกันอยู่ทพพมาก ค่อมกนเคยจุดปลัดราษฎรในแควงโกตเคียง
 สืบได้ความมาแทน เพราะมีเงลาอยู่ทพพน้อยนัก จะสืบสวนต่อไป
 ถ้าได้ความจริงอีกประการใดจะบอกมาให้ทราบ สำนึกความในรายงาน
 เพียงเท่านี้.

กรมมัสวรแล้วแต่จะ โปรด

พรอ

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๓๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

ทูล สมเด็จกรมพระนริศฯ

หม่อมฉันได้รับฉายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑ กันยายน ซึ่งเทศ
 เห็นโดยเนื้อความว่า เมื่อทรงเขียนฉายพระหัตถ์ฉบับนั้นจะยังไม่ได้รับ

จดหมาย “นอกเกณฑ์” ซึ่งหม่อมฉันส่งไปถวาย ๒ ฉบับ แต่เชื่อ
ว่าคงจะทรงได้รับก่อนมัตวายพระหัตถ์คราวดีปลาหะหน้า

เรื่องเมืองโบราณ ทศมพรรน ตามที่คงอยู่ที่ตำบลกระเงาหรือ
กระเงาหนน ท่อนทางแถวชายทะเลหม่อมฉันเคยให้ตรวจแล้วทั่วทุกแห่ง

หาพบร่องรอยไม้

หม่อมฉันมเืองจะดูในปลาหะหน้า ว่าด้วยชื่อที่เรียก
เคหสถานต่าง ๆ ตามลักษณะซึ่งได้เคยปรึกษากันมาบ้างแล้วแต่คาด
ก่อน ดังเช่นลักษณะเคหสถานที่เรียกว่า “โรง” พนต้องอยู่กับแผ่นดิน
เป็นต้น หม่อมฉันคิดค้นต่อไปถึงลักษณะของเคหะที่เรียกอย่างอื่น ๆ
แล้วรวมความเขียนอธิบายในจดหมายฉบับนี้ ตั้งมาทูลเสนอให้ทรง
พิจารณาหาข้อพอสำราญพระหฤทัย

๑. โรง คือเคหะอย่างทพนอยู่ติดกับแผ่นดิน โรงมีทั้งแบบที่
ประชุมชน เช่น โรงงานและท้องพระโรงเป็นต้น และแบบที่อยู่ เช่น
โรงนาและโรงทหาร เป็นต้น

๒. เรือน คือเคหะยกพื้นตั้งบนแผ่นดินและเป็นที่อยู่ประจำ (ถ้า
เป็นเรือนสำหรับอยู่ชั่วคราวเรียกว่า ทบ จะมอธิบายอยู่ตอนต่อไป)

๓. หอ คือเรือนปลูกต่างหากจากเรือนที่อยู่ เช่น หอนง หอนก
หอพระ เป็นต้น เรือนเขยตึกเรียกว่า หอ เห็นจะเป็นเพราะปลูกต่าง
หากจากหมู่เรือนเจ้าของบ้าน

๔. กระโจม คือเรือนขนาดเล็ก คนอนาถาทำแต่พออยู่ได้ แต่
เป็นเรือนประจำ

๕. ทิม คือ โรงยาว ที่ประชุมชน เช่น ทิมดาบ ทิมตั้งมี ทิม
ช้างคน โทษ

๖. เพง คือ โรงปลูกผักอาศัยสังขม หดงคาตาดลงด้านเดียวเช่น เพงปลูกปลูกกรมก้าแพงและเพงปลูกค้อฝ้าเรือน

๗. ทบ คือ เรือนทำอยู่อาศัยแต่ชั่วคราวหรือชั่วคราว เช่น ทบอยู่อาศัยในเวลาไปตงทำไร่ตามฤดู จึงเคยเรียกนามตำบลว่า ทบกวาง ตำบลโก เช่น ทบของนักโทษอนได้รับอนุญาตให้อยู่นอกคุก มีคาอุทาหรณ์ในเสภาเมอชนแผ่นดินคิดว่า

“มารตามากงทบรบเขาห้อง ทงชาวของข้าคนขนมาให้” แล้วพูดกับพดายงามว่า

“แต่พอนทานเจ้ากรมยมราช อนุญาตให้อยู่ทบรบหีบเผย”

๘. หาง คือ ท่ออาศัยชั่วคราว เช่น หางนา หางยั้งสัตว์ (สถานการศาลเรียกว่า “หาง” เห็นจะมาแต่คำ ฮอง Hong ภาษาจีนอีกทางหนึ่งต่างหาก เป็นแต่เสียงกลายกนกเขามาเรียกเป็นคำเดียวกับหาง)

๙. งาม คือ เสนอแต่ทิวฉางสังข์ของ เช่น งามชา งามแสงลอยเบน ทิวฉางสังข์ งามคอกไม้ งามแดง สำหรับผลไม้นนท้อยอาศัย หาไซท์คนอาศัยไม้

มีคำภาษามคธว่า “สำดา” ซึ่งในอภิธาน Childers อ่างกมมารสำดา Workshop (โรงงาน) อัสสำดา Stable (โรงม้า) เป็นอุทาหรณ์ สอให้เห็นว่าศัพท์ สำดาจะตรงกับโรง แต่ไทยเราเขามาแยกออกเป็น สำดา คำ ๓ สำด คำ ๓ และใช้ในทต่างกัน

๑๐. สำดา ใช้หมายความอย่างหนึ่งว่าเป็นที่พัก เช่น สำดากวางย่าน สำดาราย หรืออีกอย่างหนึ่งหมายความว่าเป็นที่ประชุม เช่น สำดาโรงธรรม สำดาการเปรียญ แต่เห็นได้ว่าสำดา โรงธรรมเต็ม

พนักงคงอยู่กับแผ่นดิน คำว่าทุกอย่างทยอยพ่นสูงน้ามคอกายหง แต่
คงเรียกว่าคำดาตามเดิม

๑๑. คำต (นึกได้ในเวลานอน) ใช้ต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือ
คำตเจ้าอย่าง ๑ คำตชำระความอย่าง ๑ เพราะห้ความหมายว่า
“สถาน” เพราะสถานเทวดาย ถึงจะสร้างเบญดักษณะอย่างไร ก็
เรียกกันในภาษาไทยว่า “คำตเจ้า” ทงนพ คำตชำระความชำระทให้
ก็เรียกว่า “คำต” เหมือนกัน ด้านนในกฎหมายเกากมักชอบใช้ว่า
“ร้องฟ้องในโรงคำต” ล้อให้เห็นว่าคำ “คำต” หมายความว่า สถาน
แต่เหตุใดจึงเอาคำ “คำต” มาใช้ คิดยังไม่เห็น

มีคำต่าง ๆ ที่ใช้เรียกเคหะตั้งจาระโนมา สังกตตามถนทใช้ หอ
เรือน โรง ๓ อย่างนเป็นภาษาไทย และไทยทุกจำพวกใช้เหมือนกัน
นอกจากนเห็นจะใช้ต่างกันตามถน แต่ยังไม่ได้พิจารณา

ชาวคราวที่จะทุดในลัปคาหระ เมอดนอาทิตย์ท๘ เดือนน พระยา
ภิมยภักดี ออกมาตั้งตุกชายที่จะไปหัดทเบียร์ ณ ประเทศเยอรมัน
และเดยมหาหม่อมฉน โดยฐานทคนเคยชอบพอกันมาแต่ก่อน แต่แกม
กิจธุระอีกอย่างหนึ่งซึ่งเบเหตุให้มาบงกรงน คือจะมาหากนรบเบียร์
ไทยออกมาขายในแหตมมดาย จึงเอาเบียร์ไทยออกมาเบนคดอย่างดวย
แกมาเชิญหม่อมฉนให้ไปกินเดยงท โรงภักตาคาร Teang Namlow
ของจันดงไซ (ผู้ซึ่งหม่อมฉนได้เคยทุดเองประวดไปให้ทรงทราบน)
เพื่อจะให้ดองชิมเบียร์ไทย หม่อมฉนยังไม่เจพบ ก็พอใจแต่ไม่อยาก
ไปกินเดยงทภักตาคาร จึงขอเบียดนเบนเชิญแกมากนอาหารเขนกับ
หม่อมฉน ณ Cinnamon Hall เมอดนองคางท ๓๐ แกเอาเบียร์ไทย

มาเดียงด้วย ตู้อะอาดน้ำกิน ดองชิมรสชาตก็ไม้อวด (ทอดตามประสา
ไม่ชอบเส็ดพสุธา) หม่อมฉันชวนส่งมากมคมเขยรนนอนาวยพร แกบวิษท
บุญรอดตามประเพณี.

ควรมึคควรแต่ัวแต่จะ โปรด

คำ ๒๖ พระบาท

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ กันยายน ๒๕๗๗

กราบทูล ส้มเด็จพระประยาตารงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๕ เดือนนี้ ได้รับประทานแล้ว ขอประทาน

ทูลสนองต่อไป

เรื่องตงวาทหรือดาว เป็นปัญหาเก่าซึ่งเกิดากรหม่อมเจ้าโต้ว

เคยทราบทูลถามฝ่าพระบาททรงหนง แต่ชานมาแล้ว ความอญกับเขมร

นน รุ่ตักวาเป็นภาษาเดียวกัน โดยได้ชกชนเรชนหนงส้อมอญหนงส้อม

เขมรพบออกชรอดชเหมือนกนหนงอย่างหนง แดะเมื่อไปเที่ยวทางรอง เขา

เขาแดง (โต้วท) ของพวกเขมรมาเล่นโหด ฟังไม่เข้าใจเลย แต่

มีหญิงสาวใช้ ไปกับหญิงอำมหกนหนง มันเป็นมอญปากตด มันฟังหวรอ

คอกกระซก จึงถามมันว่าเข้าใจหรือ มันตอบว่าเข้าใจ นอกออย่างหนง

จึงเบนเหตุให้รู้แนวความอญกับเขมรมภาษาเหมือนกัน คอองเป็นชาติเดียวกัน

กัน แต่เหตุใฉนจึงแยกไปอยู่ไกลกันมาก เขมรพดัดไปอยู่ทางตะวันออก

มอญไปอยู่ทางตะวันตก มีไทยเข้ามาชวงางอยู่กลาง ฝ่าพระบาทโปรด

เพลงมากตเห็นแจ้งแก่ใจชนในคราวนั้น จาเรามชื่อสองชื่อ คือ
 “ไทย” ชื่อหนึ่ง “สยาม” ชื่อหนึ่ง อันสัญญาว่า “ไทย” นั้นเรา
 ได้มาแต่เหนือ เคยได้ยินกรมหลวงพิชิตนรินทร์เจ้าว่า ทางภาคพายัพนั้น
 ต่างพูดต่างอ้างซึ่งกันว่าตนเป็นไทย ถือว่าเป็นไทยนั้นมกคิดสูง ต่าง
 พูดต่างก็เรียกพวกอื่นให้เป็นชื่ออื่น ไม่ยอมให้เป็นไทย แมถึงพวกเรา
 ซึ่งมีอำนาจปกครองไทยภาคเหนืออยู่หลายพวก พวกเชียงใหม่ก็ไม่ยอม
 ให้เราเป็นไทย เขาเรียกเราว่า “ชาวไต” ประทานตัวอย่างว่าชาว
 เชียงใหม่ นั้น ถ้าได้ยินใครเรียกว่าลาวแล้วเป็นเดือดเป็นแค้นหนักเลย
 ว่า “ขอยเป็นไทย” (ลาวเป็นตัวอย่างอันควรระยยกชนทุกอายุ
 เมื่อแปลชื่อ “เจ้าของไทย” แทนไม้ออกทัน) ตั้งชื่อ “สยาม”
 นั้น เห็นจะเห็นพวกเมืองใกล้เคียงในภาคใต้เขาตั้งสัญญาให้แก่เรา
 หรือให้แก่พวกที่อยู่มาก่อนเราก็อาจเป็นได้ เห็นได้จากเขมรเรียกเรา
 ว่า “เสียม” จนก็เรียกตามเขมรว่า “เสียม” ผู้รังยงพลอยเรียก
 ตามอีกว่า “เสียม” (Siam) เหมือนกัน ทางมอญได้ให้ไปทางพระ
 ด้เมษมณ จานอกญนอกเรียกไทยว่าอะไร ท่านจึงมาให้ว่า “เสียม”
 ก็เป็นอันลงรอยกันตั้ง ตั้งพวกเราเองดูเหมือนเข้าใจกันว่า “ไทย” นั้น
 เป็นชื่อคน “สยาม” เป็นชื่อประเทศ เพราะเหตุว่า จะออกชื่อประเทศ
 ด้วยคำว่า “ไทย” ต้องเติมคำลงเป็น “เมืองไทย” ถ้าจะออกชื่อคน
 ด้วยคำว่า “สยาม” ก็ต้องเติมคำเขาอีกเป็น “ชาวสยาม” ในชื่อทั้งสองนั้น
 สังเกตว่าเราถนัดปากในชื่อ “ไทย” มากกว่าในชื่อ “สยาม” เห็นจะ
 เป็นเพราะเป็นชื่อที่ติดมาแต่เดิม ชื่อ “สยาม” นั้นใช้ไปแต่ในทางพูด
 กับต่างประเทศ (ภาคใต้) หรือแต่งหนังสือเพื่อไพเราะ เช่น “ประเทศ
 สยามนามประเทศองจามองทอง” เป็นต้น

ตามทศของพระประสงฆ์ ให้ส่งหนังสือเรื่องธรรมเนียมกับมหานิกาย
มาถวายเมื่อเขาออกแดงนพ ดับทราบว่าเขาออกแดง จึงได้ติดตาม
หาส่งมาถวาย โดยทางไปรษณีย์ในแผ่นดินแดง

กับได้ตัดหนังสือพิมพ์ ทอนหนังสือ ซึ่งเขาพูดเป็นทางตลกขบขัน
ถวายมาทอดพระเนตรเห็นด้วย

ตามทศที่เกล้าเจ้านายผญองซึ่งเสด็จออกมาบง ไต่เสด็จ
ไปเที่ยวสวนตง ทำให้หนักถึงตพบร ทเขาความตงคอยแยงของกินอยู่บง
ศาลพระกาฬ คิดว่าคงเหมือนตงที่สวนตงไปรแต่บงนี้ อยากไปตไป
เตนกับมน แต่ครนไปตงเขา พอไต่ไปเห็นศาลกเห็นตงตว ไต่เกอบ
เทาหตามต นงกาคอยตกคนอยทตงานหนาศาต ถวายเบนกตวมนกด
ตายไม่กล้าเข้าโกต เตยเตนहतกหมนไป ศาลกไม่ไต่ชน

เมื่อจวน พดกชาตตงเขาเอาตตตางตาดซึ่งเขารักษาไว้ตวยต
ตามทศเคยกกราบตตบรยายมากอนนพมาให้ ราวตถึงฝ่าพระบาททท
ปรักษากับหญิงฮามว่า จะส่งมาถวายได้ตยงไร ตกตงให้หญิงฮามไป
ปรักษาหญิงมารยาต เป็นอนหญิงมารยาตรับชระจะจตการส่งมา
ถวายให้จงได้ ทวงว่าจะเบนการต่าเรจได้ตองเสวยเบนเนนอน

ตายพระหคตตงจวนท ๒๒ สิงหาคม แดจวนท ๓ กันยายน ทงตอง
ตบมนนกดไต่รับทราบความตุงปรการต่ง ขอบพระเตชพระคุนเป็น
ตมเกตา

พรงน จวนท ๓๕ เกตากรหม่อมตตตไปเที่ยวในแขวงกรงเกา
มกาหนด ๓๐ จน ถอเอาบางบอนเบนทมน ตายพระหคตตเคยไปรต
ตงปรทานไปกับเมต ซึ่งออกจกบงจวนคูกจรของอยู่ในเจดาตเกตา

สาส์นสมเด็จพระ

กระหม่อมไปเที่ยวเสียดกราบทอง แต่ไม่เป็นไร ตายพระหัตถ์ซึ่งจะสั่ง
ในวันศุกรที่ ๒๐ เดือนกันยายนนี้ โปรดให้สลักหลังของสั่งเกล้า
กระหม่อมทบบางป้อนก่แดงกน.

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรด

พร

บ้านชินนามอน ปันัง

วันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

หม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ฉบับของวันที่ ๑๕ กันยายน ทราบว่า
จะเสด็จแปรเสด็จไปประพาสบางปอน เห็นว่าเป็นการดี ด้วยใน
กรุงเทพ ฯ ตอนกลางเดือนกันยายน ฝนมักชุกชุนมาก มักเป็นฤดูเกิด
ไข้เจ็บ ทบบางปอนก็ไม่ห่างจากกรุงเทพ ฯ เท่าใดนัก แต่อากาศเขา
สบายไม่ร้อน เมื่อแรกหม่อมฉันออกจากมหาดไทย เคยพาแม่หมัน
ฉันไปอยู่บ้านแบัง จึงทราบว่าทบบางปอนสบายดีในเดือนกันยายนจน
ตลอดเดือนตุลาคม

คำว่า "สยาม" เป็นคำชาวต่างประเทศเรียกเป็นแน่ ที่ใช้เช่น
ตายตักษณอกษรเก่าที่สุด ดูเหมือนจะเป็นที่จำกัดไว้ได้รูปภาพ
กระบวนแททนครวัดบอกว่า "พดสยาม" ในหนังสือไทยเห็นใช้แต่ใน
บทกถอน เช่นในเตตงพ่าย ว่า

"ขุนเสียมสมัคตธาน ขุนเตตง" เป็นต้น

แต่ยังพบทอนอกบาง แต่ในหนังสือราชการประพาสตทพวงมาใช้เรียก

นามประเทศว่าสยามเมื่อในรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์ตนเอง แต่ก่อน
นน แม่ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อทำหนังสือสัญญาฉบับอังกฤษ ในหนังสือ
สัญญากยงเรียกนามประเทศว่า กรุงศรีอยุธยา แต่หนังสือต่างประเทศ
เรียกว่า ประเทศสยาม มาแต่โบราณทงนน

ขอททานทรงพระวิคกฉา วิมลจิต ๆ ที่เขียนในจดหมายราย
สัปดาห์จะสูญไปเสียนน ในเวลานี้แต่หวังใจว่า เขียนลงไว้เป็น
ลายลักษณ์อักษรแล้ว บางทีจะอยู่ได้ไม่สูญ ด้วยเคยเห็นหนังสือเก่า
ซึ่งติดบนบดง ๕๐ - ๖๐ ปีแล้วกลบมาปรากฏชนเมื่อภายหลัง ยกคด
อย่างดังเช่นหนังสือเรื่องความทรงจำของกรมหลวงนรินทร์เทว ที่
สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงแต่งพระราชวิจารณ์ หนังสือจดหมายของ
หลวงอุดมสมบัติ และหนังสือพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐเบนตน
เรื่องหลวงนายแก้วเบนเจ้าของเขาได้กระสมุดฝอยจะไปเผาไฟอยู่แล้ว
(พระยาปริยัตถรรมาดา แพ เมียงเบน) หลวงประเสริฐไปเห็นเขา
สังเกตว่าเบนสมุดเก่าขอมมาให้หม่อมฉนทหอพระสมุด ๆ หม่อมฉนจึง
ให้เรียกว่า พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐเพื่อส่นองคุณ แต่ฉนฉน
เรื่องต่าง ๆ ที่พระองค์ทานกับหม่อมฉนเขียนลงกนอยู่เอง ๆ น พวก
ลูกหญิงของหม่อมฉนชอบกั้มมาก ขออ่านทุกคราว ว่าได้ความรู้
แปลก ๆ เส่มี และปรารภกั้มว่า น่าจะพิมพ์ใหม่ให้สูญเส่มี หม่อมฉน
ตอบว่า นนเบนฉนของกนภายหลัง มีใช้กั้มของหม่อมฉน แต่เมื่อกด
ตามกระแสททานทรงปรารภ มาฉนฉนอย่างหนึ่งว่า เรื่องอะไร ๆ ที่
เราได้พิจารณาณามาแต่กอนกั้ม หรือมาพิจารณาในคณนกั้ม บรรดา
กั้มกั้มเบนฉนฉนฉนเขียนลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในจดหมายราย
สัปดาห์นกกเห็นจะดี

ในลายพระหัตถ์ครั้นว่าตั้งสมณนามตั้งชื่อเองธรรมยุติกนิกาย
 กับผลต่างสำดออย่างตีมาประทาน สมณนโคตรบแดง หม่อมฉนเบคออก
 คูค่อนวาทวณิกายธรรมยุติก่อน เห็นตงคนค่อนนบนด้านวณมกร แต่
 ยังหาได้อ่านต่อไปไม่ ผลต่างสำดนหม มีความเสียใจทำไมถึงบง จระ
 เบินเพราะผู้ตั้งไม่สามารถพยากรณ์ไฟได้ หรือจะมีใครตักกินเสียหมดใน
 กตางทางสืบไม่ได้ความ แต่อย่างไรก็ตาม หม่อมฉนขอบพระเดช
 พระคุณเขนอพนมาก

หญิงแดง หญิงโสฬส กับหม่อมเจม ซึ่งออกมาเมื่อนท ๓๕
 สิงหาคม มาอยู่เดือนเศษ จะกลับกรุงเทพฯ ในคราวเมธวท ๒๐ น
 หม่อมฉนได้มอบจดหมายฉบับให้หญิงโสฬสกลับมา และสั่งให้ส่งจน
 ไปถวายทานทบางปอื่น เชอรับว่าจะตั้งให้ลงในวันอาทิตย์ที่ ๒๒ ทง
 ๕ คน ทมาอจนทจนผองได้ด หญิงโสฬสจะยังอยู่บงต่อไปสักสอง
 สามเดือน คอยเมออยู่ทนไปดู โรงเรียนคอนเจนต์ เห็นเขมการสอน
 วิชาเบคเตดตสำหรับประกอบการอาชีพ เชอปรารถนาจะเรียนวิชาน
 หม่อมฉนเห็นชอบด้วย เพราะเรียนได้สะดวก เข้าไปเียนกตบดด้วยกน
 กับหลานอก ๓ คน โรงเรียนนี้ไม่อยู่ห่างไกลเท่าใดนัก

ชาวคราวทางบงในค่อนน เมื่อนท ๓๑ เรือเมดเยอรมนชื่อ
 Potsdam ตาพิษท North German Lloyd คือใหม่ ชาติขจากเมอง
 ญีปุ่นจะไปยุโรป แวะรับคนโดยสารทบง Dr. Asmis ทเคยเขม
 ราชทูตเยอรมนอยู่ในกรุงเทพฯ ๑ แต่กคน กับทงบุตรภรรยาโดยสารมา
 ในเรือนนด้วย เสีญหม่อมฉนกับดูหญิงทงไปเสียงกตางนทในเรือ
 แดงพาเที่ยวดูเรือปอดตัดมตดอดตา เห็นภาพทงงสมกับทเดองดอจา

เวอดานทาคนก หม่อมฉันมาอยู่บึงไต่เคยลงไปดูเรือเมดของอังกฤษ
 อิตาเลียน ญี่ปุ่น เยอรมัน อเมริกัน (ยังไม่ได้ดูแค่เรือของฝรั่งเศส
 กับเรือฮอลันดา ด้วยเขาไม่แวะบึง) ถึงเกิดตุ๊กษณะเรือเมดที่
 เหมือนกันหมดก็คอ คงใจจะให้เป็นการล้าราญแก่คน โดยสารทุก
 อย่างที่จะทำได้ แต่ความล้ารายนกนั้น พวก English กับพวก
 Continent ผิดกันพวก English ชอบเดินกพา แต่พวก Continent
 ชอบนั่งรถม้าแต่ของรายงกจากพา เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นเรืออังกฤษ
 มกทาทเดินกพาพัสตาร ถ้าเป็นเรือคอนตเนนตมกทาท Café และห้อง
 เคนราเดินคนครพัสตาร แต่ไม่เดอกว่าเรือพวกไหนที่ไต่เห็นมาคงมท
 นำชมและนำตประบักัน แต่เรือเยอรมันทตอใหม่เขาคิดแก้ไขให้เป็น
 ล้ายกตางเกอบไม่มทตเตยทเตยอ ดูเหมือนจะเตยงล้บส่วนตกรวจตรา
 คิดแก้ไขอยชานาน คงล้าเรจรูปให้เห็นอยปานฉะน ใช้แต่กตทาเรือ
 ไต่ชนแทนน ยังพยายามตคค่าโดยสารให้ถกตง เหมาะแก่ก่าตง
 และความล้ามารถของคน โดยสารตอย เขามอชรบคน โดยสารให้เตยอ
 อย่าง "ล้ารรณตอยตอง" ชงนาเตยวมาก คอกลาอยบงชอตอตงเรือ
 ทบงชุกันในเรือตลตททางไปลึงคโปร มานิลา ฮองกง เซยงไฮ
 โทเบ และโยโกฮาม่าเป็นทล้ตททาง แต่กตบทางเดิมมาตงทบงชคคค่า
 โดยสารเพียงคนละ ๓๒ ปอนต หรือถ้าจะเตอกห้องให้เป็นอยางฉะษ
 กราอ ๕๐ ปอนต เวตาเดินททางรอบทงราอ ๕๐ วัน การเตยวอยาง
 ล้ารรณตอยตองเตยอนตวนนยมกนมาก พวกเรือเมดกจตใหม่อชรบ
 คน โดยสารเช่นน นแทบทุกล้าย มอกลาทงทงชงนาเตยวมาก คอ
 เรือของบริษัท British India มอชรบคนโดยสารไปเมืองวางกุงและเมือง

กาดคกตา แดจกตบมาตั้ง รอบหนงกตเบเนเงนราวคนตธ ๕๔๐ เทรียญ
 หนิงพุนตงออกปากว่า นาทตเชญเต้คจอาวมาเทยว " สวรรณตอย
 ดอง " คจยกน แต่เมอคคไปตงจางอนคนทจระคองชกชงเขยวคจยคความ
 สันเปตองมพจระพนกาตง ถงกกรนพคตเตนภัสนุกต ทานองเคยวคกับ
 ชยควตอตเตอร ชยแแดงคคควา ถาถูกจระททาอะไร ๆ จนกกระทงฐวามนกัน
 กเบเนอนระงบไป.

คจรมิคจระแตจแต่จระไปรต

คจ ๒๖ ๒๕๓๖

x x x

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๓๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จกรมพระนริศรฯ

เมอหมอมฉนเขยนจคหมายคบบั โน้นแถ้ว เจามาบอกควาหาผล
 ตูกูได้ จงเขยนจคหมายคบบนเพมจนอกคบบนหนง

ในกาทรทตทหนิง ๒ คนกับหม่อมเจิมจะกตบกรงเทพฯ หม่อมฉน
 เห็นเบเน โอกาตทจระฝากของไปถววยให้ตงได้ จงให้เทยวหาผลไม
 แพงก ๆ ทเคยทาไต โน้นนงน แต่เมอญประจวบเจตาอตคคต ส้มจัฟฟา
 กยงไมมมาชวย ตูกองมตูกแปร ทเวมมชวยคเบเนของคตนตูกตูกยงเตก
 รตกยงไมต ตูกเงาะโนเกาะบงนทกพอสนตูกตง แต่แรกนกวาจะหา
 อะไรไมได้ เมอญไปได้ผลตูกมาหนอยหนงจงส่งมาถววย

เรื่องผดุงกษัตริย์ชอบกต หม่อมฉันเคยเห็นผดุงกตทางเมืองกตนั้น
 ครังกานู เหมือนกับตางธาดเป็นแต่เขื่องกว่าหน้อยแแต่เปิดอกหนากกว่า
 ตางธาด ตุกตูกทชายในบงนทางข้างหน้าในนกกม แต่เขาเรียกวาก
 งามะแซ เปิดอกคต้ายกระทอน เนื้อในคต้ายมะไฟ แต่ในบงนเรียกวาก
 ดก เราไปเรียกวากงามะแซ ไม่รู้จัก จะเป็นเพราะเหตุใดหาทราบไม่
 ผดไมทตั้งมากถายนถาจะเรียกอยางทางสงขตา คาน คองเรียกวาก
 งามะแซ.

ควรมิคกรแต่จแต่จะ โปรด

คำ ๒๖ ทรงพระกรุณา

× × ×

บ้านชื่อนามอน บันง

วันที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทุก ส้มเด็จพระนริศร์ ฯ

ฉนวนหม่อมฉันเขียนจดหมายถวายแดจ ๒ ฉบับ พอลงเจตาคา
 รถเมตมาถึง ได้เห็นหนังสือพิมพ์กรุงเทพ ฯ เกิดอยากรู้ความบางเรื่อง
 แดจเมเจตาทจจะเขียนจดหมายได้ ในคางฉนวนแดจฝากหญิง ไล่พล ไปถวาย
 ฉนวนพรงน จงเขียนจดหมายฉบับน

คือเรื่องความทเจ้าพระยาจรงศ์ ฯ พองหนังสือพิมพ์เทศรัฐ-
 ธรรมนุญหาว่าหมนประมาณ กถาวจาวเรือเรอไทยในสงนกุหตาบไปเป็น
 อาณาประ โยชนน มีคากให้การของพยานเจ้าพระยาจรงศ์ ฯ เบิกว่าได้
 เรือเรอไทยจริง แต่เบนเรอชงปลุกใจทพญาไท เรือไปปลุกทคตองเคย
 หลง ๑ แต่กถาวในคากให้การจามีไซทในบริเวณคากหนกของพระองค์ทาน

สาส์นสมเด็จพระ

เรือนไทยทรออก ๓ หองนั้นจะเอาไปปลูกทวดวัดสุวรรณดาราราม ณ
 พระนครศรีอยุธยา แต่พียงน้อยเรือนเราเองไม่เขาคดองไปถึงวัดไม่ได้
 จึงยังเก็บคดไม่รักษาไว้ในกรุงเทพฯ ดังน

หม่อมฉันตั้งพระราชดำริว่าเรือน ๓ หองซึ่งจะเอาไปปลูก ณ วัด
 สุวรรณดารารามนั้นน่าจะเป็นของอัครีพระราชทาน แต่หอง ๓ ทวา
 รือเอาไปปลูกทวดองเคยน เอาไปปลูกทใหม่ หม่อมฉันใคร่จะทราบ
 นกวิชาท่านทรงทรงทราบอยู่ตลอดทั้งเรื่องแล้ว จึงขอทูลถามมา

ควรมีควรแต่จแต่จะ โปรด

อุ้ม ๒๖ พฤษภาคม

บางป้อน

ฉันท ๒๐ กันยายน ๒๔๗๗

กราบทุก ส้มเด็จพระบรมพระยาจักรี ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รบประทานตายพระหัตถ์ลงฉันท ๓๒ ครึ่งขวนให้พิจารณาปรับ
 ชอกกับตักษณะแห่งเสกสถาน เป็นปัญหาที่ยิ่งเหียงอยู่มาก แต่ก้อยู่ใน
 แนวทางที่เกดากระหม่อมเคยคิดมาบาง อาจลวายความเห็นได้แปลก ๆ
 สำหรับแนวทางทรงพิจารณาต่อไป แต่อยากจะขอประทานเรียกชื่อ
 ปัญหาใหม่ว่า "เรื่องทอาศัย" จะได้มีทางกว้างออกไปสักหน่อย
 เห็นด้วยเกดากว่าชอกทอาศัยต่าง ๆ นั้น ดอนแต่ตั้งชนเรียกมานาน
 แดงทงนนั้น ดางอย่างข้อมจะเปดชนแปดงมาหลายทอด พาเอาคนเข้าใจ
 ผิดมาหลายชน เพราะฉะนั้น จะดูยุดเขาตักษณะในชณะที่เห็นอยู่บคน

เห็นจรมบังอร จำจะต้องดูหลักฐานถอยหลังขึ้นไป เกิดอาการหม่อม
ไตคดแบ่งทอาศัยออกเบนหมวดเบนตาตบ เพอกราบทูตให้เบนระเบยบ
เรยบรอยตงตอไปน

หมวดพินดิน

อนนมนุษย์ประเทศรอนแรกยงไม่รุคต จะตองอาศัยแกตงชงเบน
ชรรมชาติกลอน ชนแรกอาศัย

๑. ร่มไม้ ที่หลังรูตักไม้ระดวก เพราะไทดน้ำไทดเพอนหรืออะไร
กตามท จงกตทาร่มไม้เทยมชนอาศัยในสถานทคนพงใจ ไซตั้นไมยอม ๆ

บักแทนคั้น ไซกงไม้พาดบนแทนกิง เอาใบไม้มาตุมข้างบน ต้าเรจเบน

๒. ประว่า ต่อมารูตักว่าไม้ดี เพราะฝนร่วตงไปเบยกทนอนได้
จงคตแกใจทำให้เทไปข้างหนง เพอให้น้ำฝนไหลตคไปข้างนอก ต้าเรจ
เบน

๓. เพิง อนว่าเพิงนนทาเป็นสองอย่าง ทำอยูกตางหาออย่างหนง
ชงเรยกวาเพิงหมาแหงน กบทาตคกบตงไต ๆ มหมาณาเบนตพอกออย่าง
หนง ชงเรยกวา พระ หรือเพิงพระ ภายหลังรูตักกวาคบแคบอยุไม้สบาย
จงเอาเพิงสองอันประกบกันเข้า กตายเป็น

๔. โรง ซอนพองกบกำจันว่า "ตัง" ถ้าทำโรงนั้นยาวยัดไป
เรยกวา

๕. ทิม (เห็นจะเป็นภาษาเขมร) หรือโรงแถว ถ้ากนห้อง
บอย ๆ กเรยกวาห้องแถว

ศาสนสมเด็จ

หมวดพนสูง

ในป่าขงมส์ควรายจะพงรันทา ผู้เดินทางในป่ารายจะตองนอน
คาง กตองหกไมชตบพตพไมเบนทอาศัยนอน เรียกว่า

๖. ห้าง หรือจะคอยยงส์ควรายในป่านนเพื่อใหบลดภย กตอง
ชดห้างไปนงคอยยง เรียกวานงห้าง ทตองเอามาทาพนสูงในสวน เพื่อ
อยุดเฝ้าขโมย แดะทาพนสูงขมในทงทเดยงควายเพอคอยคเหตุอนจะเกิด
ขมแกฝูงควาย เหตุานกเรียกวาห้างเหมอนกน แดะจมนเบนตั้งทคองการ
พนสูงทุกอยาง สัจนทเวรกกทชายของวาทางนน นาคะเบนควยมพนสูง
ชน ชงชาวดตางประเทศมาทานาชน พนชนตาไซเบนทชายของ พนชน
ตั้งไซเป็นทอยอยางห้างสัจนจิงไตเรียกวาห้าง แดะดางทจะเบนคางน
กไต เพราะจมนแเดจวเรียกชนาการจว "จิงห้าง"

๗. หอ คานกหมายตงทตั้งเหมอนกน เช่นหอคอย สำหรับชนค
คองมเคตอนไหวของชาคัก หอรบ สำหรับคอสู้ชาคักชงรุกเขามาทา
ตายปรตเมอง หอนาพกา สำหรับใหเห็นไตไกด ทจรงไมนาคะเรียก
แยกเบนส์องชอเดย ทงนเขากเห็นจะรูลักกนมากอนแเดจ จงไซคาวา
"ห้างหอ" คัดกนอยบอย ๆ สัจนหอหง หอนก เวอนหอ แดะอะไรอื่น ๆ
อกพนสูงมจจะเบนชอตงชนเรียกเมอแรกคคทาชนเบนพนสูงจากแผนตม
แทนทเคยคตานอยกบพนตม ควยเขาอยางหอมาทา

๘. ถาน เตมเบนแเดเครองรองรบ เช่นใหพักแพงแตงถวหอย
ไมใหนอนตมพเฝ้าเสียไป ทมาเบนชอทอาศัยของคนชน กตวยเขาของ
ไล่กระบุงกระจาดมาคางชาย คนชอเห็นไมทวชายไมด จงทาราพชนเวยง
ของชาย หากจาราพนนใหญ่ คนชายกบพชนไปนงบนนตวยมานงจะ

ได้ไม่เปื้อนฝุ่น เมื่อดุกแดดร้อนเขากเขาร่มมาผูกกาง หรือชิงผาผูก
ขยายทำหตั้งคาเพียงอย่างไรจน เป็นทางไหนก็ถงห้อง เมอมห้องแดง
จน กยกรานเข้าไปชายในห้อง ทหลังเปตยนเบนจตของเขาคู ทงราน
แดงกยงคงเรยกรานอยู่ตามเคย

๘. คำน คานภรมหมนพทยาตงภรณ เชอกรวหนก จาเขยนล้ะกต
ต ผด เป็นคำไทยแท้ๆ ไปนีกว่ามาแต่คำ คำดา ถานกเซนนกตอง
เรยกว่าคำดาทเคยด เพราะคำว่า คำด ในภาษามคธันล้ะกต แปลว่า
คนรง หาเซารูปทตองการไม หนงล้ะอเกาทานกเขยนล้ะกต น เกด
กระหม่อมยอมราบไมมีอะไรเดยง อนชอว่าค่านน นกได้ด้ามอย่าง
ค่านเพียงดาอย่างหนง ทาเบนพนดล้ะองชน ชนบนเขาใจว่าตงเจวด
ชนดตงเครื่องพด ถดไปอ่อกอย่างหนงกค่านเจ้าแบบไทย ก็เหมอนกบ
ค่านเพียงค่านนเอง แต่มหลังจาชน ทล้ะมกค้อค่านพพากษาคต นเบน
จนดอยเกดาทเคยดวยไมเคยเห็น ถาหากมตกษณะเหมอนค่านเจ้ากไม
เหมาะที่จะประชมชาระคความบนนน เหมาะที่จะเบน โรงเสยมากจา แต่
คำพูดกมจาโรงค่านตตกนอย จะเบนได้หรือไม่ว่าชาระคความนหมค่าน
อยู่ในโรง เวดจาจะพพากษาคตทวนพพากษาแผนจนไปนงบนค่าน อย่าง
พระเทศนชนธรรมาถัน ในการเบยญ หรือจะตอกลงหนง พระโรงราช
ฉนงฉยของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นพร ทนงอมรนภรทมบุษบกมาตาง เน
พระโรง เบนทพระเจ้าแผ่นดินล้ะดจออกประทบฉนงฉยคต

หมวดที่ไม่แจ่มแจ้ง

๓๐. เรอน เมอเขาไปเทียบเขาควาบโรง กจะคองเห็นไปฉาม
ลักษณะพนล้ะง เพราะโรงเบนพนตา แตเมอเทียบกบกาไซ ในอย่างอน

เช่นภาพกาเรือนหนึ่ง หรือคาถาเกยวณหญิงซึ่งมอญตาชตนว่า "เหมือน
 มณโฆมเรือน" ดันไม่แสดงความพนดั่งเคย เกรงจะแปดได้แต่ว่า
 ทอยหรือทตงเท่านั้น มควาโบราณอกกาหนึ่ง คือเหยา มักพูดคดกนอย
 ว่าเหยาเรือน ดูกจะหมายคความวาทอยเท่านั้นเอง นอกจากนกกยม
 เรือนมม เรือนไม้คด (ไม้ไร่ห้องกระจก) นั้นทำให้เข้าใจไปในทาง
 ว่าทรวตตรงเสี้ยต่างหาก

๓๑. กระท่อม กระท่อม จับจากคำวรรณนาโตกแต่ว่า เป็นท
 ษาศัยขนาดเด็ก และทำคดอยของหยาบเท่านั้น

๓๒. ทบ ดูเหมือนจะแปดได้แต่จวบนทอยเท่านั้น เช่นทบกวาง
 กเบนทอยกวาง ทบตะโลกเบนทอยเต้อ (คำกะเหวียง) โพธิ์ประทับ
 ช้าง กกลอตาบดโพธิ์ทอยช้าง (ประเก็น) ตามแนวทบขุ่นแผนกคก
 เบนทบกน ในเรื่องสังขทองมว่า "ไปรดปรานได้ประทานทบกระท่อม"
 ทนแต่ดงว่า ทบกบกระท่อมเบนอนเคยวคกน ลอทอยอาศัยเย่างเดอ ๆ

เรื่องผดต่างสำนวนนเอะอะกนมาก หยิงจงพยายามทจระหามทหยิง
 อามว่าไม่คอรส่งมาเพราะเค็จพ้อไม่เส่วยต่างลัด หยิงอามคองพยายาม
 ชอบายบอกเรื่องราว จงคกดง เอนนาหยิงมารยาคกรรจจตั้ง หวงจว่า
 คจจะมادتงตวยคแต่จ และคจจะไคคองเส่วยแต่จ และคจจะทงรูคคจว่า
 คคจว่าเบยรพระยากรรมย เมื่อเขาเบตโรงทเบยร เขากเสญเกดจ
 กระหม่อมไป เขาเขาเบยรมาให้กนคคองกนนอยหนง แต่ไม่อาจพูด
 กบเขาไคจวาคหรือไมค เพราะกนไม่เบน

ตามทเกดจากระหม่อมกราบทจใจ จจจะนไปบางเอนคค ๓๕
 นน ไม่ไคไปเพราะเจบเสี้ย เป็นหวคแต่จ ไรคมองครอกาเวมจตามเคย

สาส์นสมเด็จพระ

ด้วยเมฆวันที่ ๓๓ ที่ ๓๕ ฝนตกเกือบตลอด ๕๗ ชั่วโมง ร่องน้ำได้
๓๗๐ มม. อากาศพอด้อยยงชว ไปได้ค่อนวันที่ ๓๘ อากาศที่บางป็น
เวตามรู้สึกว่าดีบายกว่าในกรุงเทพฯ แต่ยังไม่มามาก

ตายพระหัตถ์นอกเกณฑ์ ได้รับและกราบทูลให้ทรงทราบมาใน
หนังสือฉบับก่อนแล้ว.

ควรมีควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

x x x

บ้านจีนนามอน ป็นัง

วันที่ ๒๖ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช

หม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๐ กันยายน กับซอง
จดหมายของหม่อมฉันส่งไปถวายจากบ้าน มรอยตัดและมดจตราณนิก
ไปรษณียบัดใจเป็นสำคัญ ๒ ใบมาให้เห็น ก็ไม่เป็นที่ประหลาดใจ
ขอทูลสนองตามลาตูกหญิงพุดกัน ว่าใครเบ็ดช่องตายพระหัตถ์ของท่าน
กับจดหมายของหม่อมฉันทมิไปมาตงกัน ตาเป็นจนจาดเอาใจใส่จำ
ข้อความในนวกจะได้ความรเบนประ โยชนแกศด มีละนกกเหนอย
เปล่า แต่ช่องอนน หม่อมฉันเห็นว่าเบนของคอยู่บาง สำหรับเก็บเอา
ไว้เป็นอนุสรณ์

พระอนจฉายเรองทอาศัยทประทานคอบมา ตอนนวดคอดยหมวดท
อาศัยอยูกบพนคณ ตรงกบอนจฉายของพวกปราชญ์ฝรั่งทเคยจ ในหมวด

พนดุง เมื่อพิจารณาอธิบายที่ประธานมา หม่อมฉันเห็นว่า เรือน จะ
 หมายถึง เคหะ อันเป็นที่อยู่ คู่กับ หอ ซึ่งหมายถึง - เคหะ - อันมีใช้
 ที่อยู่ ด้วยเคหะต่าง ๆ ที่เรียกว่าหออันเป็นที่อยู่ของสิ่งน้อยกว่าที่หนึ่งของเคย
 เสมอกับเรือน ขอชักกับทวนหมัดหอบ้างแล้ว แต่หอบ้างแล้วก็ไม่ใช้
 เรือนอยู่ประจำ เป็นแต่ปลูกอยู่ชั่วคราว

คำว่า คำน หม่อมฉันไม่ทราบว่า กรมหมื่นพทยาตงกรณ ได้เคย
 ทรงพิจารณาแล้ว หม่อมฉันเห็นชอบคิดว่า เป็นคำหนึ่งต่างหาก มีใช้
 มาจากคำตา แต่จะตั้งเพื่อเห็นความตมาแต่อะไรยังไม่แน่ใจ ถ้าจะเอา
 คำที่เรียกว่า คำนเจ้า คำนเพยงตา มาเป็นหลักฐานพิจารณา เป็นที่โจ้วาง
 ของศักดิ์สิทธิ์ จะหาอธิบายทางนคอไปถึงคำนชำระความก็ได้ ด้วย
 ในโรงชำระความน่าจะมีคำนเทพารักษ์สำหรับพยานอธิบายฐานสำบานคดี
 หม่อมฉันเคยพบเห็นจดกเช่นงานนเองที่เคยดู ด้วยเมื่อแรกไปว่ามหา
 ไทย^(๑) เห็นมีเจ็ดตเทวรูปตั้งอยู่ในห้องกลางอันหนึ่ง หม่อมฉันถามว่า
 สำหรับทำไม เขาบอกว่า เจ็ดตนั้นเดิมเป็นที่สำหรับสำบานคดี เมื่อ
 ตั้งอยู่ในศาลาดูกขุนเดิมฝ่ายขวา ครั้นเมื่อวัดศาลาดูกขุนเดิมทำตึกใหญ่
 จึงเก็บเอามารักษาไว้ หม่อมฉันยังสั่งให้เก็บรักษาต่อมา แต่เมื่อย้าย
 กระทรวงมหาดไทยออกไปอยู่นอกวงเมือภายหลัง จึงทิ้งวางหรือยัง
 รักษาเจ็ดตนั้นไว้ที่ไหน หม่อมฉันหาทราบไม่

ตั้งปาดะหน หม่อมฉันมองจนจดยชอบกตสำหรับถาดวางทรงพิจารณา
 เรืองหนง จะว่าจนจดยเรื่อง โส โครกก็ได้ ด้วยเมื่อแรก ๆ น หม่อมฉัน
 ไปพดกหนังสือเสภา ตอนจบแผนตักนางวันทอง อ่านไปถึงขุนช้างขูด
 พ้องว่า ขุนแผนแบกบฏ เห็นแต่กขานช้างขูดตรงหน้า

(๑) คือเป็นเสนาบดีมหาดไทย

“มันปลูกตำหนักป่าพดด้วง
 ค่ายขอมดอมแถมเบนหน้าฉาน
 ตงตงบังคนชอบกตการ
 นานไปก็จะเกิดกตเมือง”

เพราะเหตุความทกตาวตรงนล่อให้เห็นว่า ตามประเพณีโบราณ “ตงบังคน” เป็นของมีได้แต่ของพระเจ้าแผ่นดิน (หรือมดอดงมาได้เพียงเจ้านาย เพราะเรียกอูจจาของเจ้านายว่า บังคน เหมือนกัน) แต่คนสามัญจะมตงบังคนไม่ได้ ปัญหาจึงมาจากตงบังคนนั้นผิดกบตถ่ายอูจจาของคนสามัญอย่างไร ขอนหม่อมฉันนึกว่า จะมีผู้บอกอธิบายได้ไหมเวदानน้อยทีเดียว เพราะตงบังคนของโบราณสูญไปเสียหมดแล้ว คืออย่างเคยมีอยู่ในวังหน้าเป็น ของกรมพระราชวังบวร รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างพร้อมกบพระอมาณ เป็นคกล์เหตยมอยู่ในชาดา (เคยจนแก่เบนต้นนามหญ้า) ระหว่างพระอมาณข้างตะหลัง เรียกว่า หอดงบังคนตง ๑ หอดรงตง ๑ เคยได้ยินว่าที่ในวังหลวงเดิมก็มีหอตงแตะหอดงบังคนปลูกไว้ต่างหากทำนองเดียวกับที่ในวังหน้า เพราะทำตามอย่างพระราชวังกรุงศรีอยุธยาด้วยกัน แต่ในรัชกาลที่ ๑ นั้นเองมีเหตุร้ายตอเขาไปไต่ถึงบริเวณพระราชมนเทียร จึงย้ายตงบังคนชนไปกนเบนห้องในพระอมาณที่ตั่งจประทับ แต่ทางวังหน้าตงหอดรงแตะหอดงบังคนยังอยู่มากวารอยบ ฟงรอเสยครงเอาพระอมาณมาเป็นโรงทหารเมื่อเร็ว ๆ นี้ จึงอาจวัดขนาดกษณะที่ตงบังคนได้ว่า ตั่งจเป็นหอตงหนึ่งต่างหากสำหรับตั่งจไปตงบังคน แล้วเอาบังคนไปเทตงทอน นกชนไต่ควาคออย่างหอดงบังคนททาชนตง ดูเหมือนจะยัง

เหลืออยู่ในเขตแดนหลัง ๓ ในหม่อมพระที่นั่งทรงผนวชซึ่งย้ายเอาไปปลูกไว้
 ในวัดเบญจมบพิตร ฯ เพราะทอดบังคนปลูกเป็นหอหลังหนึ่งต่างหาก
 ตั้งวามาทอดบังคนมหัทโหลจงต้องเห็นประจักษ์ตาคนภายนอก ผิดกับ
 ทถายอุจจาระของคนสำมัญด้วยประการฉะนี้

ทถายอุจจาระของคนสำมัญนั้น ดูเหมือนมนุษย์จะถือคตตาม
 ขรรมตาเหมือนกันหมดว่าควรถ่ายอุจจาระ ณ ทวางให้ห่างบ้านเรือน
 เพราะอุจจาระมักตบปฏิภูมิต่างบางทมิเชอ ไรคร้ายอยู่ในนั้น ถ่ายลง ณ
 ที่ใดแต่จต้องถบให้ลบลสูญไปด้วย ความชอบมในหนึ่งตั้งขาดหลวง
 คอขวาแต่จขอขบายขนบขรรมเนยมของพวกฮินดู (ทหม่อมฉนได้ถววย
 ทานเดิมทงน) ว่าในพวกฮินดุมจนวนยสำหรัยการถ่ายอุจจาระ เวม
 คนแต่คนนชนตองเตรียมของสังนหน ๆ คตควออกจกบ้าน ไปเทยงหา
 ทวางให้ห่างบ้านเรือนผู้คนประมาณระยะเท่า่นั้น ๆ ให้ชดหลดมอย่างนหน ๆ
 ถ่ายอุจจาระแล้วให้ชำระตัวและถบหลดมอย่างนหน ๆ แล้วไปดงอาบนำ
 ชำระกายให้สะอาดเสร็จแล้วจึงให้กลับไปบริโภคอาหารยังบ้านเรือน
 ไทยเรวแต่ ไบราณก็คงถือประเพณีเช่นชาวฮินเดย จึงมีคำพูดจน
 คตปากเมอกล่าวถงไปถ่ายอุจจาระ ชอบว่า " ไปท่ง " แสดงความว
 ไปถ่ายอุจจาระในท่งจางห่างบ้านเรือนผู้คน คตอยู่ในทจกต เช่น ใน
 บริเวณเมอ อนปลูกบ้านเรือนคตคอกนไปโกดไมมทวาง จึงทำเป็น
 เวงเป็นทถายอุจจาระเหมือนอย่างจ่าพอแกชต ตอนเมอพจาวณา
 ลักษณะเวงททากนแต่ ไบราณคยยังชอบกต ถายูโกดต่านากทเวงถาย
 อุจจาระดงในน้ำ ให้นำพาให้ลตอยสูญไป ถายูห่างต่านากทเวงถาย
 อุจจาระดงไว้บนพนแผ่นดิน แมททาทนกรกษาหรือเรือนผู้ค ทฐานะ

ไม่ตงจะ "ตงทงคน" แตรงเกยจการไปถายอจจการะทเวจรวมคบ
 บ่าวไพร่ กมกเจาร้องถายอจจการะตงคบพนคินในไตคูนคองทถาย
 อจจการะนน ประเพณทถายอจจการะแควไหคนเอาไปเททงทอน (ตง
 เซนไซกนในบัจจบน ซงพงเกดชนใหม่ทถายใน ๕๐ บม่าน) แดกอน
 หามไม ทตงบงคนจงมคคบเวจสำมญ ด้วยเอาบงคนไปเททงทอนอก
 อย่างหนง

เหตุไตพระเจ้าแผ่นดินแต่โบราณจิงตองมี "ทตงบงคน" ผิดคบ
 คนสำมญตงกถาวในเดภา คัดคักพอเห็น เพราะเดัดจอยในทมการ
 พทกษรภษา จิงคองตงทตงบงคนโกดชคคบทประทบ เมอตงทตง
 บงคนโกด ๆ กัดองเอาบงคนไปเททงทอนมไหเกดกตนปฏิกูต เมอคค
 คอไปจว่า โฉนคนสำมญชนทเบนคฤหคตมทรพย จิงไมทาทถาย
 อจจการะอย่างไหคนชนเอาไปเททงทอน ไซกนแพรทถายมาแต่โบราณ
 ด้นษฐานว่า นางระเบนเพราะส่มยนคนย ไมคระเยอทรยานอยากไคเงิน
 ตงคบตงนทงเกยจเกดยคคถวอจจการะ จะทากนเคมใจรบจางอนอจจการะ
 ยาก จิงสำมารถไซเวจอย่างนนไคแควสุมบุญ ขอนจะบวยกถาวไปโย
 ถงกาดกอน แมในบัจจบนนถาตองจกคเจกจบคตงเดยจจาก "บรัชท
 ด้ระอาต" (จะเรียกว้าอะไรในเวदानี หม่อมฉนไมทราบจิงเรียกตาม
 ซอเดิม) เอางานมาไหเบ้นการตงเงาระไหแกพวคกรรมกรไทยทจางงาน
 ก็จจะเห็นไมไครมไครบ.

คจรมคจรแต้วแต่จจะไปรด

คจ ๒๖ ๒๕๒๓

คำหนักปลายเนิน คลองเคย

วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๒๗

กราบทูล สมเด็จพระราชาธิบดีฯ ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระทศกถงวันที่ ๓๕ รวม ๓ ฉบับ ได้รับประทานแล้ว

ดีใจที่ได้กระแสพระดำริเห็นพ้องในเรื่องชื่อ "สยาม" ว่าเป็น

สมญาที่ชาวต่างประเทศเขาใช้ และประหลาดใจมากที่ได้ทรงสังเกตเห็น

เห็นจาเราเพงรับเอาชื่อ "สยาม" นั้นในเมื่อรัชกาลที่ ๕ นั้นเองเป็นเวตา

หม่นอยู่มาก นึกว่าเราจะได้รับใจนานกว่านั้น ตามทศกถงอันหนึ่งชื่อ

สัญญาทางพระราชไมตรีที่หากบของกฤษเมอรัชกาลที่ ๓ ออกนาม

ประเทศว่า กรุงศรีอยุธยา นานักขมาได้ว่า พม่าเขาก็เรียก

เราว่า "อยุธยา" เหมือนกัน หาได้เรียกตามมอญไม่

ได้ทราบฝ่าพระบาทแล้วหรือยัง "กรุง" แปลว่าอะไร พวกเรา

เคยจวนดูเหมือนจะเข้าใจว่าแปลว่าเมือง แต่เห็นความคั่นนอน เพราะ

มีคำว่า "พระเจ้ากรุงสยาม" ปรากฏอยู่ สัญชัยเบงชอพระมหา

กษัตริย์ ไม่ใช่ว่าเมือง ทางเขมรเขาก็ใช้เหมือนกัน ฝรั่งเศสเขาแปลว่า

เอมเปเรอ เห็นจะถูก "พระเจ้ากรุงสยาม" ก็ตรงกนกับ เอมเปเรอ

ฟรานซิส โยเซฟ "พระเจ้ากรุงสฟ" ก็ตรงกนกับเอมเปเรอออกัสเตรีย

"กรุงศรีอยุธยา" ก็ตรงกนกับศรีอยุธยา เอ็มไพร์ ดูแนบเนียนมาก

หนังสือทมิฬไปมาจนจลยอะไรกน หน้าที่ของเราเพียงแต่จลย

กนแต่จกเบงแต่ ใครจะผูกใจเขาไปทำอะไรคือไปหรือไม่ก็ตามแต่

จะเป็นไป

พระคาร์ดินัลเสด็จเรือเมดินอกของชาติต่าง ๆ นั้น ทำให้ได้ความรู้
 ต่อกัน เห็นจะเป็นเรือ "โปสต์ิม" ตานเอง ที่ทูตกระหม่อมหญิงทรง
 ภาวจะเสด็จโดยสำเภาไปยุโรป แต่ที่หลังเห็นช้าเวลาเกินไป เกรงว่าพอ
 ไปถึงก็ระฤกหนาว จึงเปลี่ยนเป็นเสด็จโดยสายเรืออินเดีย ประหลาด
 ใจที่หญิงพูนเป็นคนคงจะชักชวนให้ไปเที่ยว "สุวรรณดิยตอง" กับ
 เรือเมดินอก แลดูเธอผู้คงจะได้ประโยชน์อะไร เธอจะได้เห็นแต่
 เพดานห้องพระในเรืออย่างเฉยแทนนตอด ๕๐ วัน

ขอพระเดชพระคุณที่ทรงพระเมตตาโปรดส่งผลตุ๊กเข้าไปประทาน
 พรอมทั้งพระคาร์ดินัลอธิบาย เกด่ากระหม่อมยังไม่ทราบแจ้งชัด ว่าผลตุ๊ก
 กับรามะแซเป็นตุ๊กไม้อย่างเดียวกัน ต่างแต่ชื่อตามภาษาของคนสอง
 ฝ่าย หรือว่าเป็นตุ๊กไม้ต่างชนิดกัน หากเป็น โคตรอนเดียวกันเท่านั้น
 ทงต้องอย่างมีคนเคยเอาไปให้ แต่บ่อยครั้งนัก แลดูได้รบกับต่างคราว
 ห่างกัน ไม่เป็นโอกาสที่จะเปรียบเทียบกันได้ ที่โปรดประทานไปคราว
 มณนอกเหมือนผลต่างสำด จำได้อย่างนั้น ๆ ดูเหมือนว่ามณนอกมีสีเจือ
 แดงกม แต่จะเป็นผลทขอไรจำไม่ได้ ส่วนเนื้อในนั้นเหมือนมะไฟทงต้อง
 ขอแบบแนบสน

เสียดใจที่ต่างสำดมาไม่ถึง เป็นการยากเหตุอันเกิน เมื่อมีคนออกมา
 พอกจะวางใจฝากถวายได้ ต่างสำดก็ไม่มี เมื่อมีต่างสำดก็ไม่มีคนออกมา
 ยกกักกันอยู่ตงน

ทศตองเคย มทของสมเด็จพระพนมมหาดวงทรงจัดซื้อไว้แปดงหนึ่ง
 อยู่ริมแม่น้ำระหว่างปากคตองเคยกับปลายถนนสุนทรโกษา พระบาท
 สมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เคยเสด็จไปเที่ยวทางเรือ แลดูแฉะเสด็จยกต่างวัน

ทบมานพระยาประคตพทอ ชอบพระทัยว่าแผ่นดินถด มดมเยนเห็นแม่น้ำ
 งามรรมมยพระราชหฤทัย จึงทรงพระราชดำริสร้างตลิ่งประตบชน
 แแถบหนบาง เบนทเด็ดจมาประตบร้นอาจทำได้ โดยตัดอก เพราะเนื้อ
 ทของส้มเค็งพระพนบหลดจกมอยแเดว แต่จะได้อ่างอะไรอันเพียงไร
 หรือไม้ เกดากระหม่อมไม้กราย มาเมื่อเกดากระหม่อมทาทนากแทน
 พระองค์เมื่อรัชกาลที่ ๗ กรมพระคงช้างทเคยเห็นอรายงานครงทงจว
 เจ้าพระยาอรรพวงค์ขออนุญาตเบกเงินจางอนหนง เพอจะทาทนหรืออะไร
 ไม้ทแปดงนนกจาไม้โคเสี้ยแเดว ไม้เบนเงินมากนค ถ้าหากเจ้าพระยา
 อรรพวงค์จะขอเรอณฑพญาไทไปปลดกทคดองเศย กมแคแหงเศยจทจะปลดก
 ณ ทนท ไดแต่ทอโดยเตาดงน เพราะไม้กรายเรองดคดอด

คดองหนาบานเกดากระหม่อม คนโดยมากเข้าใจว่าเป็นคดองเศย
 แคทจรงหาใช้ไม้ คดองเศยเป็นคดองเกดาคดจากแม่น้ำพ้งเข้าไปในเรือก
 ในลจวนไหน ๆ คดองหนาบานเกดากระหม่อมมาคใหม่ในรัชกาลที่ ๕ เบน
 แดไปก่ายกับคดองเศยเท่านั้น จระชอคดองอะไรไม้โคสามแม่ พระยา
 ดึงเห็นวว่าเบยกคดองหจวกร โพง หลวงกรม (นาค) จ่าชอคดองอรร
 คดองอรรชรชอนเศยได้ย่นมา แดเข้าใจไปว่าเป็นคดองข้างดนนลนามมา
 ทจรงคดองไหนจะชอไรยังไม้กรายแม่

เวลานั้นเกดากระหม่อมไม้ลูจะสบาย ไปอยู่บางปอนคิดว่าจะไป
 เทยวไหน ๆ บ้างในแวงกรุงเก่า แต่ก็ไม่ได้ไป ไปนอนอยู่อย่างคนเจ็บ
 แต่จะว่าเจ็บเป็นอะไรก็ดำไม่ถนัด เป็น โนนนินทน้อย แต่ก็ไม่ถึงดม
 หมอนนอนแล้ว ได้กตบมากรุงเทพฯ เมอดนท ๒๕ แเดว

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

บ้านจีนนามอน ปีนัง

วันที่ ๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

หม่อมฉันได้รับลายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๗ กันยายน จะทูล

สนองความบางข้อในลายพระหัตถ์ก่อน

เรื่องชื่อ "สยาม" นั้น มีเค้าออกอย่างหนึ่งซึ่งหม่อมฉันดมเสีย

ไม่ได้ทูลไปแต่ก่อน คือในจดหมายเหตุจนซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหาดไทย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

โปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมการปกครองไปตรวจดูว่า ประเทศนั้นเดิมเป็น ๒ อาณาเขต "เสียม

ก๊ก" อยู่ข้างเหนือ "โสยอกก๊ก" อยู่ข้างใต้ ค่อมารวมเป็นอาณาเขต

เดียวกัน จึงได้นามว่า "เสียมโสยอกก๊ก" แต่คนเรียกทั้งคำ "ยอก" เสีย

คงเรียกกันแต่คำว่า "เสียมโสยอก" สืบมา เป็น ๒ อาณาเขตอยู่ตั้งกวาง

เมือศักราชเท่าใดหม่อมฉันให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหาดไทย

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อธิบดีกรมการปกครองไปตรวจดูว่า ประเทศนั้นเดิมเป็น ๒ อาณาเขต

เหมือนกันแต่คำว่า "เสียมโสยอก" สืบมา เป็น ๒ อาณาเขตอยู่ตั้งกวาง

คำว่า "กรุง" นั้น หม่อมฉันเคยได้ยิน (จะเป็นใครจำไม่ได้

เสียแต่จ บอ ก) อธิบายครั้นหนึ่ง จามาแต่คำว่า "เกียง" ภาษาจีน หมายถึง

ความว่า "แม่น้ำ" หรือ "ตม่น้ำ" แต่หม่อมฉันก็ไม่ได้เอาใจใส่ค้นหา

หลักฐานต่อไป เมื่ออ่านลายพระหัตถ์แล้วอดสงสัยไม่ได้ เห็นว่าทูลเกล้าฯ

ทูลเกล้าฯ ให้นำคำว่า "กรุง" ไปใช้ว่า "กรุงสญชัย" และ "กรุงสัพ" นั้น เป็นแต่แปดศัพท

ราชาศัพท์ โย และ นครสัพ นักหาควอย่างทูลเกล้าฯ "กรุง" มาแต่

โบราณ เข้าใจว่าในจารึกสุโขทัยไม่มีใช้เลย มาใช้คือในสมัยกรุงศรี

ขอขมา ขอให้ทรงพิจารณาต่อไป ถ้าได้หนักว่าหมายความว่า เอมปาย (Empire) ได้ ก็จะไม่เหมาะคณิกหนา

คดีของทางเรือหนวดตาหนักบ่งดาเนินนน มชช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้เรียกว่า "คดีของถนนตรง" มีเรื่องตำนานอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๕ หน้า ๓๕ และในพงศาวดารรัชกาลที่ ๕ ว่า เดิมพวกฝรั่งเข้ามาค้าขายในกรุงเทพฯ คิดกันจะไปตั้งห้างและโรงจักรต่าง ๆ คงแต่ปากคลองพระโขนงลงไปจนบางนา ร้องขอต่อรัฐบาลให้ขุดคลองทางเรือแต่พระโขนงขึ้นมาถึงพระนคร เพราะทางแม่น้ำอ้อมค้อมและน้ำไหลเชี่ยวไปมาลำบาก เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ จึงโปรดให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เป็นแม่กองขุดคลอง แต่คลองผดุงกรุงเกษมลงไป หมายถึงให้ถึงคลองพระโขนง โปรดให้เรียกนามคลองใหม่ว่าคลองถนนตรง แต่ต่อมาฝรั่งเปลี่ยนความคิดเดิมมาตั้งโรงจักรข้างเหนือบางกอกแหลม คลองถนนตรงจึงขุดไปเพียงคลองเคย

คดีของแต่ถนนหัวดำ โพง ไป ปทมจนวนน จะมีชื่อเรียกว่าอะไร หม่อมคณิกไม่ออก นักได้แต่ว่าดเหมือนจะได้เคยเห็นเรื่องตำนานการขุดคดีของนน แต่จะเห็นในหนังสืออะไรก็ยังไม่ออก จำได้แต่ตำนานการทาดถนนรวมคดีของนน ซึ่งเคยดนเรียกว่า ถนนสันนามมา เดิมคงมีมุดคณิกขุดคดีของพูนเป็นแนวอยู่แต่ เดากนว่า มัสเตอร์นอแมน (Mr. Newman) กงตั้งอังกฤษ ขอแรงพวกจีนในบังคับของอังกฤษ ให้ช่วยกันเกิดเป็นถนนสำหรับขึ้นมาแต่เดิมชื่อมกาดังกาย พวกฝรั่งจึงเรียกชื่อถนนนั้นแต่เดิมว่า Newman's mile เพราะยาวประมาณไมล์อังกฤษ ๑ ไทยเรียกว่า "ถนนพูนแมน" ก็มี

เมื่อก่อนรบตายพระหัตถ์ หม่อมคนนกกษัตริย์เรื่องประวัติโบราณ
 อดตบวงสิ่ง ซึ่งพระองค์ท่านกับหม่อมคนได้ช่วยกันพิจารณาหาเอาเงื่อน
 จนได้หลักฐานที่น่าเชื่อว่าเบบความจริง แต่ยังไม่ได้เขียนจนจดยัง
 ใจเบบตายตักษณอักษร จึงเขียนจนจดยังตายในสัปดาหะนแต่เฉพาะ
 สิ่งซึ่งนกกษัตริย์ในเวदान เมื่อกษัตริย์นกกษัตริย์ได้ได้ออกกัจะเขียนค่อไป
 เพื่อกษัตริย์จนจดยังใจมิให้สูญไปเสีย

วินิจฉัยเรื่องบุษบกสามองค์ในวังหน้า

ที่ในวังหน้ามีบุษบกสร้างขึ้นเมื่อรัชกาลที่ ๓ สามองค์ ยังอยู่ใน
 วังหน้า (อันจัดเป็นพิพิธภัณฑ์สถาน) ๒ องค์ อยู่ที่วัดโพธิ์ชนนคัพตเศพ
 แขวงจังหวัดพระประแดงองค์ ๓ มีเรื่องประวัติต่างกนดังกล่าวค่อไป
 ๑. บุษบกมาตา (เคยวนอยู่ในพระที่นั่งอัคราจนจดย ทจัดเป็น
 ห้องโถงของทองสัมฤทธิ์) ยังอยู่ตรงตตตตตแต่แรกสร้างมาจนเคยวน
 เมื่อรัชกาลที่ ๓ ทตรงนเป็นมูเตจพระวิมาน บุษบกมาตาเป็นท
 กรมพระราชวังบวรฯ ประทับเวदानแต่จออกแขกเมือง หรือ
 ข้าราชการเฝ้ากตางแจ้งในชาตาทหน้ามูเตจ อย่างเคยจกบบุษบกท
 มูเตจพระมหาปราสาทในพระราชวังหลวง ถึงรัชกาลที่ ๓ กรมพระ-
 ราชวังบวรมหาศักคัพตเศพ ทรงสร้างพระที่นั่งอัคราจนจดยครอบบุษบก
 นพ จึงกลายเป็นบุษบกมาตา เหมือนอย่างทในพระที่นั่งอมรินทรวนจดย
 บุษบกมาตาองหน้า แบบอย่างทสร้างเมื่อรัชกาลที่ ๓ ยังคงอยู่
 เกือบจะบริบูรณ์ เปดชนแปดงแต่ทเอาเครของแก้วเจียรในประทับแบบ
 ดาวเพดาน เห็นจะทาเมื่อในรัชกาลที่ ๒ ด้อยเดิมพระวิมานองหน้า

เพดานประดับดาวจากเหล็ก (อย่างทพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทวารดีเรียกว่า "เกือกทอง") ทกองค์ เพดานบุษบกมาตากองเบน
 เซนพน แต่ปรากฏว่า เมื่อรัชกาลที่ ๒ ดาวเพดานพระวิมานชำระุดทนต์
 ลงมา เกรงจะเกิดอันตรายจึงโปรดดาวเพดาน "เกือกทอง" ออกหมด
 (เอา ไป ทง ใต้ ทอดคตส์ตกม ใต้ เหนือ อยู่ จน เมื่อ แรก สร้าง สอนคตส์ต)
 สันนษฐานว่าคงเกิดดาวเพดานบุษบกมาตาในคราวนั้น ประจบเวลา
 กาดงนยมเกรของแกวเจียรระไน จึงเอาชนประดับเบนดาวเพดาน

๒. บุษบกพรหมพักตร์ (เคยวนอยู่ในพระที่นั่งวายุสถานอมรินทร์
 พระวิมานองค์กลาง) ยอดมหน้าพรหมแต่ละคอบุษบกมมุดตพน ๒ ข้าง
 จึงเป็น ๓ ท้อง (เรียกในหนังสือนิพนพานวงหน้าว่า "พระที่นั่งพรหม
 พักตร์") สันนษฐานว่า เดิมคงคตทมขพระวิมานกลางคานหลังคู่กัน
 กับบุษบกมาดาทอยมขหน้า เป็นทประทบเวดาเส็ดจออกให้สค์รับบรรดา
 สักตเสาในงานพิธี ทมมุดตพนตค ๒ ข้างน เหนวว่าเบทประทบสำหรับ
 เจาศ์รรจจางองศพระอศรชยาขาง ๑ เจาพาพกุดทองพระราชชิตาขาง ๑
 เบนแน คอย ในส่มยของกรมพระราชวังบวร ฯ พระองค์น พวค
 ประเทศราชไนมณทตพายพ ซึ่งเบนญาคของเจาศ์รรจจามาเสาเเอง ๆ

ครนทายหลังขายบุษบกพรหมพักตร์ชนไปไวยนพระวิมานกลาง
 แปลงเบทคตงพระอัฐกรมพระราชวังบวร ฯ รัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒
 รัชกาลที่ ๓ ทง ๓ พระองค์ จรยวชน ไปเมื่อใด ชอนไม่ปรากฏ
 แต่เมื่อรัชกาลที่ ๒ กรมพระราชวังบวร ฯ เสด็จประทบแต่ละสค์จรคคใน
 พระวิมานกลาง เมื่อสค์จรคคเส็ด พระอัฐก็อยู่ในทขอพระอัฐองคตง
 คตขตรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๓ พงเชยชนไปไวยงหน้าคตอในรัชกาลที่ ๕

จึงเห็นว่า บุษบกพรหมพกตรเห็นจะคงอยู่ทมิฬพระวิมานด้านหนึ่งมา
 คตอด ๓ รัชกาล จนถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
 อยหัวจงทรงพระราชดำริให้ย้ายขนไปไว้บนพระวิมานกลาง และให้แต่ง
 เบนทประคิษฐานพระอุฎฐกรมพระราชวังบวรฯ ทง ๓ พระองค์ ให้เป็น
 ทานองเดียวกับบุษบกตงพระบรมอุฎฐในหอพระธาตุมณเฑียรในพระราช
 วังมหาดวง

๓. บุษบกยอตปรางค์ (ที่ยัดไฟชยนต์พดเสัพ) กรมพระราช
 วังบวรฯ รัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างประคิษฐานพระพุทธรูปหงค ๓ พระทง
 พุทโศศวรรย มีเรื่องปรากฏว่า เมื่อกกรมพระราชวังบวรฯ พระองค์นั้น
 สวรรคตแล้ว การพทกษรภษาในวังหน้าหระหวม ถึงมยุรายชนตก
 เครื่องบูชาในพระทงพุทโศศวรรย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
 จุพาโลก จึงโปรดฯ ให้เชิญพระพุทธรูปหงคลงมาไว้ในพระอุโบสถวัด
 พระศรีรัตนศาสดาราม (ปรากฏในจดหมายเหตุกรงรัชกาลที่ ๓ ว่าตง
 ไว้บนฐานชุกชีทางด้านใต้) แต่บุษบกยอตปรางค์ยงตงอยู่ในพระทง
 พุทโศศวรรยจนถึงรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๒ ไม่ได้เชิญพระพุทธรูปหงค
 กลับไปไว้วังหน้า บุษบกนั้นตงวางอยู่เปล่า ๆ กรมพระราชวังบวรฯ
 รัชกาลที่ ๒ จึงโปรดให้ย้ายเอาไปไว้ที่อื่น (จะเอาไปไว้ที่ไหนไม่
 ปรากฏ) แล้วตงพระทงเศวตฉัตรในพระทงพุทโศศวรรยแทนบุษบก
 นั้น ถึงรัชกาลที่ ๓ กรมพระราชวังบวรมหาศกคตพดเสัพจึงโปรดให้
 เอาบุษบกยอตปรางค์นั้น ไปตงเป็นทประคิษฐานพระประธานทในพระ
 อุโบสถวัดไฟชยนต์พดเสัพ ซึ่งพระองค์ได้ทรงสร้างขนในคตของปากตต
 จงหวดพระประแดง แต่เมื่อยงเบนตงกรมอยู่ในรัชกาลที่ ๒ จึงเกิด

สำหรับทรงพระศัพทกรมพระเทพามาตย์พระราชชนนพบบทหลวง ซึ่งถวาย
 พระเพลิงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๘ โทศไพบยอดเป็นทรงยอดปราสาททรงให้สร้าง
 สำหรับทรงพระศัพเจ้านายศรีกรุงธนบุรี ตามแบบอย่างศรีกรุงศรี
 ออยุธยา เพราะพระนันทวงค์มัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก จึงโปรดฯ ให้สร้างโทศตามแบบเดียวกันสืบมา เป็น
 แต่แก่พระ โทศทองใหญ่เป็นแปลเหลี่ยม และแก่แบบ โทศแปลเหลี่ยม
 ฝาทรงยอดปราสาท สำหรับทรงพระศัพเจ้านาย ซึ่งของเดิมคือ โทศ
 เป็นแต่เจ้าหลักกับคทอง ให้ประดับกระจกเพิ่มขึ้น จึงเรียกว่า โทศกุด
 เมอมพระ โทศกุดนั้นแล้ว โทศแปลเหลี่ยมฝาทรงยอดปราสาทของเดิม
 กัดตักกัดลงมาสำหรับเจ้านายสามัญ และที่ลุดเอาไปใช้ไว้สำหรับพระยา
 และสตรีบรมบรรดาศักดิ์สูงกม คงเริ่มด้วยพระราชทานเฉพาะแต่ศัพทแบบ
 พระญาติแล้ว จึงเคยกลายเป็นตามยศ

โทศสำหรับศัพขุนนาง เดิมเห็นจะมีแต่ที่เรียกว่า โทศโถอย่างเดียว
 มาสร้าง โทศไม้สิบสองเพิ่มขึ้นเมื่อภายหลังรัชกาลที่ ๓ (อันมีชื่อทำ โทศ
 นนสี่ให้เห็น) แต่ โทศไม้สิบสอง ๒ โบนนั้นผิดกันชอบกต นำพิจารณา
 อยู่ คือ โบนหนึ่งฝาเป็นทรงปรีก สี่ให้เห็นว่าสร้างสำหรับศัพขุนนาง
 คงแบบเช่นเจ้าพระยาอัครมหาเสนาบดีซึ่งกัดสูงกว่าเจ้าพระยาจตุสดมภ์
 ทสี่ โทศโถ แต่ โทศไม้สิบสองอีกโบนหนึ่งฝาเป็นทรงมงกุฎและตัว โทศ
 ฝาหลังกลายเป็นอย่างอื่นไม่เหมือน โทศไม้สิบสองที่เป็นสูงกม สี่ให้เห็นว่า
 สร้างต่างคราวและเพอิกต่างกน ดองคิดกันว่าจะสร้างสำหรับศัพบุคคล
 ชั้นไหน เพราะ โทศเจ้ากมมี โทศแปลเหลี่ยมฝาทรงยอดปราสาทอยู่แล้ว
 ศัพขุนนางก็มี โทศ โถกับ โทศไม้สิบสองโบนฝาทรงปรีกอยู่แล้ว เห็นว่ามี

บุคคลจำพวกเดียวกันก็คิดไม่เข้ากับ โทศอย่างใดทั้ง ๒ อย่างนั้น คอท
 เบนเจ้านอกพระราชวงศ์ เช่น กรมขุนสุนทรภู่เบศร์ (เรื่อง ขาดเมือง
 ชลบุรี ผู้ใดกระทำด้วยเป็นพระภาคกับกรมพระราชวังบวรฯ รัชกาล
 ที่ ๓ มาแต่ก่อน) ซึ่งก็คิดเหมาะแก่ โทศเช่นนั้น (บางที่จะสร้างเมอศพ
 กรมขุนสุนทรภู่เบศร์นั่นเอง จึงเอารูปหุ่นพระ โทศกรมพระราชวังบวรฯ
 เบนแบบ) นอกจากกรมขุนสุนทรภู่เบศร์ เมื่อพระศัพกรมหมื่นนทร-
 ภักดี (พระสวามีของกรมหลวงนรินทรเทวี) ก็เห็นจะใช้ โทศไม้สิบสองใบ
 เดียวกัน เพราะฉะนั้นต่อมาจึง ใช้ โทศไม้สิบสอง ใบนั้นสำหรับศพเจ้านาย
 ต่างกรมวงหน้าเป็นยุติ (แต่ชั้นหลังมาใช้ โทศไม้สิบสอง ๒ ใบนั้น
 คดกันไป ไม่ได้แยกเป็น โทศสำหรับพระศพเจ้านายใบ ๑ สำหรับศพ
 ขุนนางใบ ๑ ตามลักษณะตัว โทศ คดีเดิมจึงสูญไป)

ข้อ ๒. โทศต่าง ๆ ที่ตั้งบัญชี ไว้ในหนังสือตำนานพระ โทศนั้น
 ตั้งเกิดขึ้นของสร้างคือในรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ โดยมาก มี
 โทศซึ่งสร้างก่อนนั้นน้อยทีเดียว และยังเป็น โทศของสงวนเช่นพระ โทศ
 ทองใหญ่และ โทศกุดนิกหลายใบ เหลือ โทศสำหรับใช้ตั้งตามดี ใบ
 เจ้านายและอุ้มบรรดาศักดิ์ศพได้ โทศก็มีมาก แม้ในสมัยชนทองเมอศ
 โทศมากจนแดง บางคราวยังต้องเปิดของ โทศศพเก่าทิ้งไว้แต่ลงใน
 เอา โทศไปประดับศพ ใหม่มีเอง ๆ เมื่อ โทศยังมีน้อยจะทำอย่างไรกัน
 อธิบายขึ้นไปแต่เห็นธรรมเนียมเก่า ปราบอยู่อยู่ในจำนวนจดหมายเหตุ
 กรมวังกรุงศรีอยุธยาแต่ง ว่าด้วยงานพระศพ (เรียกในนั้นว่า
 “ส้มเด็จพระบรมศพ”) เจ้าฟ้ากรมหลวง โยธาเทพ พระราชธิดาส้มเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราช เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๘ ใช้คงเรียกทองในซึ่งทรงพระศพ

ว่า "พระโกศ" เรียกโกศที่ประกอบข้างนอกว่า "พระดอ" พิเคราะห์
 ความถูกต้องตามจริง (แต่เหตุใดมาตั้งสมัญฐานโกศนั้นจริงเรียก
 กัดไปเสีย ขอนหาทราบไม่) ส่วนในใจจดหมายเทศน์สอนให้เห็นว่า
 ทเรียกว่าศัพท์โกศ คือ ใต้ดอในเท้าน ทเราเรียกว่าโกศเดียน
 เป็นแต่เครื่องประดับ ถ้าพระศพศักดิ์สูงก็ประกอบ "พระดอ" ประดับ
 อยุ่เต็มอ ถ้าเป็นศพสามัญชนตาแดงมากใต้แต่โกศ (คือดอใน) ตั้งใจ
 แต่เจดามงานหน้าศพหรือเมื่อแห่แต่ตงตมเร จึงประกอบดอ (คือ
 โกศนอก) เป็นเครื่องประดับ ประเพณีเดิมเห็นจะเป็นอย่างว่าน โกศ
 ดอในแม่ใต้ศพศักดิ์สูงตาแดงบดทองทบ (อย่างเดียวกับทบของทบซึ่ง
 เป็นหีบศพศักดิ์สูงรองโกศตงมา) ด้วยจะตั้งใจให้คนดู ถ้าเป็นของ
 สำหรับขอมส่งขอมบดบงอยู่ข้างนอก ก็คงไม่บดทองให้สิ้นเปิดอ
 เปลา ๆ

เมื่อเขียนจดหมายฉบับบนแดง หม่อมฉันได้รีบไปแจ้งความงาน
 ศพเจ้าเซียงตง ส่งมาทางไปรษณีย์อากาศ ในไปแจ้งความนั้นหม
 ซึ่งเขาใจว่าภาษาไทย แต่หม่อมฉันยังคิดไม่เห็นอยู่หลายคำ
 หม่อมฉันจึงส่งมาจดหมายกับจดหมายเพื่อให้ทรงพิจารณา ทรงแล้วขอ
 ให้ส่งกลับมา ได้ความรู้แปลกอย่างหนึ่งว่า ศพเจ้าเซียงตงนั้นจะฝัง
 ไม่เผา ขรมนิยมเมืองพม่าพระศพเจ้านายก็เผาข้างฝั่งบ้าง ตั้ง
 หม่อมฉันได้เคยทูตไปเมื่อแปลกภูมุนเทียรบาดพม่าตาย จะเอาอะไร
 เป็นเกณฑ์เผาหรือฝังศพ ยังไม่รู้.

ควรมีควรแต่จะ ไปรด

ตั้ง ๒๖ กรกฎาคม

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๗๗

กราบทูล สัมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทราบฝ่าพระบาท

ตายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๖ กันยายน ได้รับประทานแต่ง ขอบ
ประทานทอดความตวงประการต่อไป

ของตัวอย่างที่ส่งถวายมาคราก่อน ไม่ได้กราบทูลอะไร
ประกอบ เพราะปรารถนาเพียงจะให้ทรงทราบความเป็นไปไว้บ้าง
เท่านั้น ของที่ถวายมานั้น ไม่ใช่ใบที่ใครรับแบบครั้งแรก

เรื่องเรือน ที่จะกำหนดลงไปว่าซึ่งได้ชื่อว่าเรือนเพราะพนดงนั้น
ยังสงสัยอยู่มาก เรือนชาวบ้านที่ตนตั้ง โทงเทงนั้น เมื่อคิดว่าทำ
เพื่ออะไร ก็เห็นว่าทำเพื่อหนนาคอม โลกที่ปลูกเรือนหตวง ซึ่งมัก
เรียกกันว่า โลกปราสาทนั้น ก็เพื่อหนนาคอมเหมือนกัน แต่ตนก็ขอ
ไปว่า เรือนหตวงซึ่งปลูกบน โลกนั้น จะมีโคก โทงเทงเหมือนเรือน
ชาวบ้านหรือ ก็เห็นว่าไม่จำเป็น เพราะหนนาคอมแล้ว ในเมืองมณฑล
แห่งประเทศพม่ายังมีเรือนหตวงบน โลกปรากฏอยู่ เป็นเรือนพนดงอัน
คงการอันเพียงชนหนึ่งต้องชนหนึ่ง แต่เห็นเหตุว่าจะมีแต่เรือน
เท่านั้นจะอยู่ไม่เป็นที่ดีสมบูรณ์ ต้องมีชาตและที่ปลูกต้นไม้เล็กน้อย
ประกอบด้วย เรือนหตวงปลูกบน โลกนั้น เป็นอันได้ความสมบูรณ์
อย่างต้องการเต็มที่ ส่วนชาวบ้านเขาก็ไม่ยอมแพ้ เขาปลูกนอกชาน
ขึ้นสูงประกอบกับเรือนคอยเหมือนกัน การปลูกต้นไม้เขาก็ปลูกได้
กระถางตงบนนอกชาน ถ้าต้องการต้นไม้ใหญ่ เขาพยายามคอกอกถม
ดินขึ้นมาจนเต็มนอกชานแล้วปลูกต้นไม้ก็มี ที่ชาวบ้านไม่ถมโลกอย่าง

พระเนตรเห็นในห้องกลางนั้น เข้าใจว่าเป็นเจ็ดของศาสดาถูกขุ่นใน ไม่
ใช่เจ็ดของกำนหดวง เจ็ดค้อย่างนั้นเข้าใจว่ามีทุกกรรมทุกกรรม
ตามทหนักโตมเจ็ดของกรมพระสุรัสวดีอยู่ในพพภณชชเดยวของคหิง
แตรจำไตตงต ๆ จาดูเหมือนททมดาบ กรมวงกเคยเห็นม

ทนจะอดายความเห็นในเรื่องโลโครกตามพระดารดาตองพระบงคน
มแต่สำหรับพระมหาภษตรย หรือทงเจานายคยเทานน สัจนราชฐ
ไปตั้งทุกชกน ในทงนน เปนการลुकคองแตร จำไตวากกรมหดวง
ประจกษ ๆ เคยครัดเตาจา ทนองคายไมมเจด แมกกระนนจะไปเดิน
เดินทใหม่กไมพบอจจาระกองสักรกอยเดย คยตามประเพณชอง
ชาอบาน พอเวตาเชากถอพรหรือไมชวังกาเดยมปดายเขาทงเขาบว
หาทอนเหมาะใจแตร กชคหดมคยมคคยไมนนถายมุด แตรกกดบ
เปนแพ ฉาแตกอนทาทองนทกนทวไป ยงปรากฐคัจฉา "ไปทง" เปน
พยานอย

เวจมาเกิดชนกายหดงถาจะจคเปนประเภทกเห็นวจาจะมธองอยาง
คอเวจนาอยางหนึ่ง เวจบกอยางหนึ่ง เวจนาจะเกิดแตชาวเรอทะเล
ไมมทงจะไปทงกคองหอยกนดงชางเรอถายดงนา แตทาดงนพดาด
ทา เรอกเปอน จึงคคทาเปนดงแขวนไวชางเรอหรือทายเรอเบนทง
ให้เหมาะ ชาอบานพอกอยูรมนาเห็นวาด จึงจามาทาดงในนาไซบาง
ดระดกโพการทไมคองเดินชอกทงไปไกล ดงนเวจบกนเห็นวาดจ
ทชนทอน แตรชาอบานจายางมาทาบ้าง จึงไตชอฉา "เวจ" มา
แตฉา "วจจกฐ" (วจจเบนเวจเบนไตไมประหดาด เช่นบญจเบน
เบญจ) เวจของพระจรมในพระบาดกถาขงคบให้ทาประการไคยังไม

ทราบ เคยได้ฟังมาแต่ในบุพพัสกชาเมอบวช เห็นว่าหนังสือฉบับของ
 แต่งใหม่ คงจะปรุ่งไปตามกอรแก้กาดเทศระไม่ตรงพระบาตแท้ ได้ตั้ง
 ให้พระจงไปตองไคตามท่านผู้รูกนหลวงบาตอยู่แฉว แต่เทาทได้ฟังมาใน
 บุพพัสกชาภิมภคความภคทจรรักษาการให้ตอยมาก เป็นคณจาห้ามไม่ให้ทง
 ไม่ชำระตงไปในรื่อง เพราะภคตจจะตงไปบักเป็นเข็มประกองอุจจาระ
 ให้เบณกของตงชน แฉวไม่ให้ถ่ายขี้ส้วตงในรื่อง ทำทางให้ไหลไป
 ตกตางหาก ล้วนการชำระภคในบุพพัสกชาก็ปรากฏความทตางหาก ทงน
 เข้าใจว่าประตงภคระไม่ให้อุจจาระเบยยก ให้แห่งรียบไปโดยเร็ว ไม่
 ทำความลำบากให้ในทจรตอง โภยคองชน

ทเมืองชล โดยมากชาวบ้านตงบ้านเรือนอยู่ชายทะเล เขาไม่มี
 เฉจ เขาเจาะรื่องไว้ในห้องเรือนมกรต่านบัก เวลาจะถ่ายทุกขกเบต
 ถ่ายตงไปใน โคตพ นานนมากพาไปหมลตระอาตค ล้วนทชาวคองนเรา
 ถ่ายทุกขตงไปไคถนเรือนน เป็นการขเกยจมกกาย ผตอนามย จระ
 ถอเขาเป็นประเพณไม่ไค ในการขคทตมทาเวจตง เมอเคมทตมแฉว
 กตบ ย้ายฉจไปตงแห่งอนใหม่ หรือจางบรชทอนเหตง (แทนท
 บรชทตระอาตเกอ) เทน ขอบควยอนนามยตแฉว ขตนชามลวมขม
 ขนออกควย ตัดเค้เป็นเมืองลวรวทไปทเคยจ แฉวมทจมากชนทุกท จน
 เตนเขาบรชทอนเหตงขพว่าชาคทุน เพราะบอกเลกจางเทกนเสย
 เคอนตจมาก ๆ

เมอจวนชนนได้พบพระเจนนจนอกขร ได้ตามตงชอเมืองไทยทจน
 ไซเรียก ได้ตจความว่าเคกอนทเคยจเมอยุควาชจจก้ทงจน เรียกเมืองไทย
 ว่า "เสยมกท" คตตงมาเปตชนเป็น "โตตักก" คตตงนาคอกเขา

รวมกันเป็น "เดียม-โต-ฮัก-กัก" คือดองมาออกคตเป็น "เดียม-โต-
 กัก" วจิตเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเช่นนั้น จะเปลี่ยนด้วยเหตุอย่างไร ขอดถวาย
 ใต้ทรงพิจารณา ตามเอาความแปล "เดียม" ว่าแสงพระอาทิตย์ ก็ดม
 แสงด้วยตัว "เดียม" นนมตัว "ยิต" คือดองตะวันผล่มอยู่ในนั้น ส่วน
 คำ "โต" แปลว่าห้วยาเข้าเย็น ไม่ได้เวียง น่าจะหมายเอาเดียง ตะโ
 ดาว ตะว่า ตะระ อะไรนั่นเอง จึงได้คตคตนั้นว่าเช่นนั้นมานานแล้ว.

กรรมสมควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

x x x

บ้านจีนนามอน ปั้ง

วันที่ ๓๐ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูต ส้มเตจกรมพระนริศฯ

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ฉบับตงวันที่ ๕ ตุลาคมแล้ว

เมื่อเมตมาคราวก่อนตายพระหัตถ์ หม่อมฉันได้รบปลากับผด

ดางดำตที่ประทาน คราวมาถึงได้โดยเรียบร้อย ขอบพระคุณเป็น

อันมาก ดางดำตนั้นรสหวานสดดีจริง เป็นอันหายรังเกียจดางดำต

แต่เคยจนหม่อมฉันกัดงกตบชอบกตด้วยหักมุก ซึ่งเมื่อเพราะถูกขงคย

ให้กินเวตาเจ็บไซเมอียงเด็ก เคยเห็นเบนแต่อาหารสำหรับคนไซ ไม่ชอบ

กินมาช้านาน เหตุที่มากตบชอบ เพราะหญิงจรงรอดตายได้ดงยหม่อเขา

ให้กินแต่กตด้วยหักมุก กบเนอปลาดรอนแทนอาหารอื่น กชอบคุณของ

สองสิ่งนั้นกตบชอบจน ครนเมื่อเวว ๆ นมใครฝากกตด้วยหักมุกออกมา

ให้ดูจากกรุงเทพฯ เห็นเขาเผาไต้มาในชองหวาน หม่อมฉันทนุกษ
 กงของหวานแบบฝรั่งอย่างหนึ่งซึ่งหญิงจางเคยทำให้กิน เป็นกตด้วยนง
 จมกรรมชพ จึงให้ไปชอกรรมชพมา แดงดองเอากตด้วยหักมุกเผาจมกน
 อร่อยพดก หม่อมฉันทนุกษกตด้วยหักมุกหมดไบบมาหตายครั้ง ขอให้ตรัส
 บอกหญิงอ ให้ตองทำตงเครืองเตด

จะพูดต้นของความบางข้อในฉายพระหัตถ์ต่อไป สำนักหลวงนั้น เดิม
 อยู่นอกพระราชวังทโกด ๆ กับสถานหตักเมือง จึงเรียกกันว่า “ศาลา
 ดูกขุนนอก” เรียกสำนักงานกตท ไหมมหาตไทยซึ่งอยู่ในวังว่า “ศาลา
 ดูกขุนใน” (ยังเรียกขยตอดตเจดงหม่อมฉันทนุกษการมหาตไทย) ทยาย
 สำนักหลวงเข้าไปอยู่ในวง เห็นจะเปนเมอรอศาลาดูกขุนเครืองไม้ของเดิม
 สร้างเป็นตักในรัชกาลที่ ๓ กงรอสศาลาดูกขุนในทำใหม่ก่อนเมอรอ
 ศาลาดูกขุนนอกทำใหม่ จึงให้ดูขุนสำนักหลวงมาอาศัยทำการทศาลา
 ดูกขุนใน “ฝ่ายขวา” ของกตทใหม่ แต่เมอรอของเดิมแต่ดการทจะ
 สร้างศาลาดูกขุนนอกชนใหม่่งดไป จะเป็นเพราะเหตุใดหม่อมฉันทนุกษ
 ไม่ได้ความ สำนักหลวงจงดยอาศัยศาลาดูกขุนในอยู่จนตงกระทรวง
 ยุติธรรมในรัชกาลที่ ๕ เมอรอหม่อมฉันทนุกษเบนทการมหาตเตดเคยไปดูศาลา
 ดูกขุน ทในตอประธานข้างด้านเหนือใช้เป็นสำนักหลวง ในห้องทางด้าน
 ใต้ตอดตมาจนตดเตดยงตงเป็นชองกตทใหม่ ตอนในประธานทเบน
 สำนักนั้น ปุเตื่องนใหญ่ด้านด้วยหวาน มีชองประหลาดอย่างหนึ่งซึ่งเห็น
 ติดตาไมตม ตอมกของชานหมาก โคตักเทากระตงขยบนเตือกตางศาลา
 ๒ กอง เวดาสำนเบ็ดโคจรจะคายชานหมากหรือบวชนาหมากก็ไปคาย
 แดะบวจนตรงนน ได้โคจรมาเกดยต แต่ไม่เห็นรงเกยจกน

เรื่อง วจจกฏ ซึ่งครั้งตั้งใหม่ทางวไปคนพระฉนวนนตแดง เมอ
 อานดาายพระหตถหมอมฉนกกตงเรองวจจกฏคอปไป สังกศควาจตมทไทน
 ยอมมวจจกฏดวยทุกแหงไมเตอกวาในบานเมองหรือบานนอก แดะเบน
 วจจกฏซงถายอจจวระตงบนพนแผนคทงนน เมอศคคทหาเหตุกเขาใจ
 วาคงเบนดวยฉนย ๒ สักซาบท คอบทหนงห้ามมใหภกษถายอจจวระตง
 ในพา ขอนเบนเหตุใหปลดกวจจกฏบนบค อภทหนงห้ามมใหภกษชด
 ดิน บทหนจาจะเบนเหตุใหถายอจจวระไวบนพนแผนคทงนน แตกมโตบญญค
 โดยมกถาย คดวยมสักซาบทอนททาทรงพรธณนามา ในดาายพระหตถ
 ฐระวงมใหภกษททำ ไล้ โครกเกนจาเบน แต่มอมฉนยงนคตั้งสยอย
 ดวยวจจกฏในคองพททกาดคองมแตตามตั้งฆาราม ก็โดยปกคิพระภิกษ
 พทศดาวกยอมเทยจวริกไป ณ ทคาง ๆ ในเวดจวริกเชนนยอมไม
 มวจจกฏ จะเทยถายอจจวระคองไวบนพนแผนคทงนน ผดประเพณทชาวเมอง
 เขายอมชดหตมกตบอจจวระของเขาเบนปกคิ จะไมทำใหคนทงหดา
 ริงเกยจคความประพลคของพระภิกษหรือ ขอนถาขอบท ขอได ไปรด
 ครตถามตั้งพระพทท โฆษาจวรายดวย

หมูนมเรองเบตเตตคท ในเมองบหนงบางเรองซงคจวจะทุดได คอ
 มละครมาของชาวรัสเซยเรยกวา Isako's Circus ซงหมอมฉนเขาใจวา
 ออกมาจากคองทเพ ๆ มาเดนทเมองบหนง หมอมฉนไมปรารถนาจะดู
 เพราะชนชอมาละครมากเดนทานองเดยอกบทหมอมรา ไซทยพรธณนา
 ทงนน แตวนหนงหมอมฉนชวรทไปเทยอกบทหญิง ไล้ แดะหญิงเข้า
 ไปผ่านหน้า โรงละครมา นคอยากคตั้งคาง ๆ ซงเบนของดำหรับอด
 วาจะมื่อไรแปลกบ้าง จึงชวนกนเลยอริชอคคณดระ ๓๐ เซนคเข้าไป

ดู ว่าสำหรับตัวหม่อมฉันเอง เห็นแปลกแต่ตั้งอย่างหนึ่งซึ่งเรียกได้ว่า
 นิตพัสตร์ เพราะมันตาจริง ๆ ทั้งสี่หน้าแต่ละอัน ตัวโคเกือบเท่าเด็ก
 รูปร่างก็แปลกด้วย แต่หญิง โหลกับหญิงเข้า ไปเห็นอยู่กับตัวชบรา
 (มาตยา) เขา หูผกด้วยไม่เคยเห็นตัวจริงมาแต่ก่อน มดละครพดกบาท
 มาเล่นอีก โรง ๓ หม่อมฉันกับหญิงเหลออเกิดอยากดู เพราะเมื่อไปชวา
 ไม่ได้เคยไปถงบาท ไม่เคยเห็นกระบวรราชของพดกบาทจึงไปดูด้วย
 กน ๓๐ นางเอกชื่อ DJA ราชนาศุพอไช้ แต่กระบวรทเดินเขาอย่างละคร
 ฝรั่งเสียโดยมาก คือเดินแบบละครพด แต่เวลาเมื่อปลดฉากจัดโรง ให้พดก
 ราชราชออกมาเดินสดปลดฉากมโหฬารของนางตงตาคอย แต่กระบวรเดินราช
 เขาอย่างทเห็นในหนังสือฉายนตนเอง ตูมบนบนความนยมยอย่างเคยจกนกับ
 ของเรา หม่อมฉันกับหญิงเหลออด้วย พอเห็นกระบวรราชอย่างบาทแล้ว
 กกตบมา แต่พดกชาจบบนงดูชอบกนมาก คนแน่น โรงทุก ๆ คน ยังเดิน
 อยู่จนบดิน

อีกเรื่องหนึ่ง เมื่อสักดองดำมวณมาน มพอกเจกแทกนมาผ่านหน้า
 Cinnamon Hall หม่อมฉันโดยนเสียง โต โทกออกไปยืนดู อยู่บนคาดฟ้า
 หน้าเรือน เห็นกระบวรแห่นมกนถของละคร โต โทกกับเดินตามอย่างแห
 จันด้ามญ แต่มของประทาดแปลกตาอย่างหนึ่ง เห็นจะเป็นกระถางชูป
 มิ่ง (อย่างเช่นงวประดับข้างตงตอนายทหาร) ประดับหลายคณ ตั้งบน
 ไมคานมคนทอ ๒ คน กระถางน โดตงไมมเวตาหยุด เมอมาถงถนพแยก
 กระบวรหน้าเดินตรงเลยไป แต่กระถางชูปไมคานม เลยไปทางถนพแยก
 กระบวรหน้าคองจกตบมาแท้ไปทางถนพแยก หม่อมฉันเห็นตงนนจ
 เขาใจว่ากระถางชูปท โดตงไมรูหยุดนเห็นจะกอกนจาปลั่ง เหมือน

อย่างเจ้าไซเซทเล็กเคยเห็นในกรุงเทพ ฯ เคยเห็นครึ่งหนึ่งนมพามา
 แดว ครนรุ่งชนหญิงพุกบหญิงเหตอมกจเขาไปในเมือง ไปพบ
 กระทบแหเช่นนพ แคมคนทรงเขาเขมแทงแกมทรงหนึ่ง ชคคคนไปใน
 กระทบ แดวพอกอนในบ้านหม่อมฉนไปพบกระทบนอก ชงมคนทรง
 หนึ่งเกาอห้ามไป จึงสบถามพอกจน เขาบอกวาแหเจ้าณเช่นนพ เป็นพช
 สี่เตาะเคระหบ้านเมือง ก็เป็นอันได้ความวาที่พอกเจกแหเจ้ากนใน
 บางกอกแต่ก่อน เขาทำตามแบบการมกตชองเขา แต่ประหตาดใจท
 ยงทำอยู่ในเมืองบงจนบตน

ในระหว่างสัปดาห์ที่ตจมา หม่อมฉนได้เขียนจดหมายชนอก
 ๓ เรือง จึงถวยมาในท้ายจดหมายฉบบน

วินิจฉัยเรื่องประวัติโกศและหีบศพที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถาน

เมื่อราชบัณฑิตยสภาจัดพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ได้ขอ
 โกศโตใบ ๓ กับหีบศพเจ้าหตกตายมังกรใบ ๓ มาจากกระทรวงวัง เขา
 มาตั้งในพิพิธภัณฑสถาน และได้ขอหีบศพประดับกระจุกเป็นตายชา
 มาจากวัดบวรนเวศ ๑ ใบ ๑ เขามาตั้งไว้ดดยกน ดดยเห็นวาเป็นชอง
 อย่างวิถ้ามญแถมเรื่องเนองกับพงศาวดาร ส่มควรจจะรักษาไว้มิให้สูญ
 เตย แต่เรื่องประวัติชอง ๓ ดังน้นไม่มีในจดหมายเหตุเกา หากรู้ได้
 ดวยพิจารณาหาหลักฐาน ในที่ต่าง ๆ มาประกอบกัน จึงเขียนจดฉฉ
 ไว้ให้ปรากฏ

๑. วินิจฉัยโกศโต โกศโตนั้นเป็น โกศค์คตชนตาสำหรับได้
 ศพชุนนาง มีอยู่ในคตง โกศค์หตายใบ แต่ใบที่เขามาไว้ในพิพิธภัณฑ-
 สถานน แปลกกับโกศโตใบอื่น ๆ ด้อย

แต่เดิมเห็นจะไม่ใช้พร้าเพร้อ คือเมื่อผู้เฒ่าเฒ่าของ โทศหมดตัวไป
ยังรูกันแต่เจ้าเคยได้ศัพเจ้าพระยานคร ๆ จึงใช้แบบ โทศชนตาสำหรับได้
ศัพขุนนางต่อมา

๒. วินิจฉัยหีบลายมังกร หีบใบนแบบหีบศัพแบบ โบราณ

อย่างปากผายไม่มีฝา คือหีบจากหัตถ์ตายแบบรูปมังกรไทย เคยใช้
สำหรับศัพขุนนางชนตา ทมภูวนนทรเพียงเบนอันแต่หัตถ์มาแต่ก่อน
แต่ผู้ที่เอาใจได้ กระบวรช่างตั้งเกิดจากรูปหีบแต่ตายที่จากหัตถ์หีบ ใบ
แบบผอมช่างดัดมัยแรกตั้งกรุงรัตน โกสินทร์ เก่าก่อนหีบศัพของหัตถ์ใบ
อื่น ๆ จึงแนะนำให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้เป็นของ โบราณ มิได้เอา
ออกใช้ได้ศัพมาหลายปี ครั้นจัดพิพิธภัณฑ์สถานสำหรับพระนคร เอา
มาพิจารณาตูกเห็นแบบของแปลก และมดลักษณะซึ่งมิได้ตั้งเกิดแต่ก่อน
ปรากฏหลายอย่าง คือ

ก) รูปมังกรที่จากหัตถ์ เป็นอย่างเดียวกันกับที่จากหัตถ์ของ
พระแกตพระจอมานวงษา และที่ห้อมน เทียรธรรม ในวัดพระศรีรัตน-
ศาสดาราม ซึ่งช่างจงหนวดสร้างในรัชกาลที่ ๓ เค้าอนนตั้งให้เห็นว่า
หีบ ใบนแบบผอมช่างจงหนวดสร้างรัชกาลที่ ๓.

ข) หีบใบน เมื่อตั้งวางตามแบบหีบชนิดของประดับกระจกทั้งตัว
ยังมีชันกระจุกติดเหลื่ออยู่ทหีบบาง แต่หากใช้ตากถูกนจนชันมุกชันมอม
จึงมิได้ตั้งเกิดเห็นมาแต่ก่อน เค้าอนนตั้งให้เห็นความใช้ของเดิม คงเป็น
ของทกรรมพระราชวังบวร รัชกาลที่ ๓ ดำรัสตั้งให้สร้างชนตาสำหรับศัพ
ทศกคตั้ง

ค) ขนาดหีบตายมังกร ไบน้อยกว่าหีบศพสามัญ เกาอินพัสช
ให้เห็นฉนวนกระจัดวางชนล้าหรับศพผู้หญิง

เขาพิเคราะห์ที่พรรณนามาพิจารณาเทียบกับเรื่องพงศาวดาร
ต้นนิชฐานว่า กรมพระราชวังบวรฯ เห็นจะโปรดให้สร้างหีบตายมังกร
ไบน้สำหรับศพ "นักษ" มารดาของนกกองค้อพระส่นหมเอก นกชนนเบน
เขมรมบรรดาศักดิ์สูง (จะเป็นเจ้าหรือไม่ได้เป็น ไม่ทราบแน่) แต่
เบนชายาของสมเด็จพระนารายณ์ (นกกองค้อตน) เจ้ากรุงกัมพูชา จึง
ได้เป็นมารดาของนกกองค้อ เมื่อเข้ามาอยู่กรุงเทพฯ มาบวชเป็นรูปช
จึงเรียกกันว่า "นักษ" ปรากฏว่ากรมพระราชวังบวรฯ ทรงอุปการะ
มากถึงโปรดให้สร้างวัดสำหรับหลวงช ให้เป็นทั้งสำนักช อยู่ด้วยกับ
พุทธชบวรารทองหนา (ตรงที่สร้างวัดบวรสถานสุทธาวาส เมอภายใน
หลัง) และทรงสร้างวัดบางดาว (ตรงที่ตั้งเขาวัดยารามบดิน) พระ
ราชทานในนามของนกช ให้เบนเกษรคยศักดิ์ดย ตามเรื่องทปรากฏมา
ดูทรงยกย่องนกชมาก แต่หากไม่มยศักดิ์กตในทางราชการ เมอสนัษพ
จึงโปรดให้ทำหีบตายมังกรพระศบกระจกไบน้ใส่ศพ เห็นว่าเรื่องตำนาน
ของหีบตายมังกรจะเป็นดังกล่าวมา

๓. วินิจฉัยหีบกุตันตายยา หีบศพไบน้อยในหอไตรวัดบวร-
นิเวศฯ มาช้านาน จนไม่มีใครในวัดนรดูว่าอยู่มาแต่เมื่อใด เป็นหีบศพ
ใคร หรือใครเขาไปไว้ในหอไตรนั้น แต่สังเกตดูลักษณะรูปทรงเหมือน
หีบของศพของหลวง ผดกนแต่ทำแบบคตมมทง ๕ มุมอย่างหนึ่ง กับ
พระศบกระจกตั้งเป็นอย่างตายยาทอทองหีบออกอย่างหนึ่ง ชื่อให้เห็นว้าง
เป็นหีบศพผู้มศักดิ์สูง แต่มีใช้หีบของหลวง ออกประการหนึ่ง ทหีบศพ

ไบนเข้าไปอยู่ในหอไตรวัดบวรนิเวศ ฯ ก็น่าพิศวง ด้วยวัดบวรนิเวศ ฯ
 มเจ้านายชั้นสูงศักดิ์ คอพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ
 กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และสมเด็จพระยาอริยวงศาคตญาณวโรดม
 ทรงครองศตตอกนมาตง ๒๕ ปี ตลอดเวลาผนวชนครกตาเอาหีบศพ
 เข้าไปได้ในหอไตร จงว่าพระองค์หนึ่งพระองค์ใดใน ๓ พระองค์นั้น ทรง
 ยอมรับหีบศพเอามาไซ้ได้คมกริพระไตรบังถูก ดูกก็ไม่เห็นจะเป็นไปได้
 เพราะตุนองลือกมไซ้ไม่ขาดแคลน และหีบศพกเบนของนางรเกยจอย
 ถ้าหากว่าเบนของอยู่ในหอไตรมาก่อน เหตุใดทั้ง ๓ พระองค์นั้นจึงไม่
 ทรงกำจัดหีบศพไปเสียจากหอไตรวัดบวรนิเวศ ฯ ดูกยงน่าพิศวง พเคราะห์
 ทพรรณนามานดื้อให้เห็นว่า คงมีเรื่องตำนานของหีบศพไบน ทงเหตุที่
 ด้ร้างและเหตุที่เอาไว้ในหอไตรวัดบวรนิเวศ ฯ เมื่อครั้งในเรือง
 พงศ์าวดาร และสืบถามความรูของผูอื่น แดวพิจารณาลักษณะของหีบ
 ประกอบกัน จึงได้ความดังจะกล่าวต่อไปน คือ

เมื่อกกรมพระราชวังบวรมหาคักัดพลัดเสด็จ ยังเป็นต่างกรมอยู่ในรัช-
 กาดท ๒ ได้พระองค์เจ้าหญิงดาราวดี พระราชธิดาของกรมพระราชวัง
 บวร ฯ รัชกาลท ๓ เบนพระอัครชายา สวรินพระธำมเดือนพระยศเชนกรม
 พระราชวังบวร ฯ ในรัชกาลท ๓ พระองค์เจ้าหญิงดาราวดีได้เป็นใหญ่
 ช้างฝ่ายในวังหน้า เรียกกันว่า "เสด็จช้างใน" อยุมา เจ้าจอมมารดา
 น้อย ซึ่งเบนชนนของพระองค์เจ้าหญิงดาราวดีตงอนิจกรรม กรมพระ
 ราชวังบวร ฯ กับพระองค์เจ้าหญิงดาราวดี ทรงคาดว่าจะได้พระราชทาน
 โกศได้ศพเป็นเกียรติยศ เพราะเบนชนนของ "พระราชชายาพระมหา
 ออุปราช" แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงพระราชดำริ

เช่นนั้น ทาพระราชทาน โกลศไม้ ศพเจ้าจอมมารตาน้อยต้องได้หีบ
 พระองค์เจ้าหญิงดาวาดศักดิ์ทรง โทมนต์น้อยพระหทัย เพราะเหตุนี้ กรม
 พระราชวังบวรมหาศักดิ์พิศลเดช (บางที่จะเอาอย่างกรมพระราชวัง
 บวรฯ รัชกาลที่ ๓ ทำหีบศพนัก) จึงโปรดให้สร้างหีบศพใหม่สำหรับ
 ได้ศพเจ้าจอมมารตาน้อย ตามคำพวดยุทธศาสตร์เจ้าฟ้าอิศราพงศ์ พระ
 โอรสของพระองค์เจ้าหญิงดาวาดศักดิ์ว่า กรมพระราชวังบวรฯ
 โปรดให้ทำ " หีบแก้ว " ได้ศพเจ้าจอมมารตาน้อย ก็ตรงกับหีบใบนท
 ประดับกระจกเป็นลายยานนเอง และยังมั่งคั่งด้วยพิศุจน์อยู่ในพิพิธ
 ภัณฑ์สถาน คือพระเสด็จของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พิศลเดช
 (ซึ่งแปลงเป็นธรรมาส์) ก็ประดับกระจกเป็นลายยา ได้เอามาเปรียบ
 กับหีบศพกั้นเป็นผมอเดียวกัน จึงเชื่อว่าหีบศพ ทวารนเบนของกรม
 พระราชวังบวรมหาศักดิ์พิศลเดชทรงสร้างแบบแน่ นอกจากนั้นลักษณะ
 ของหีบยังดีให้เห็นต่อไปถึงพระตำราของกรมพระราชวังบวรฯ ว่า ทรง
 ระดมให้ช่างประเพณีทหามมใหญ่ขึ้นใช้เครื่องยศอย่างของหลวง คิด
 แกะไขให้ผิดกัน แต่มให้เดจกว่าหีบของหลวงดังจะพึงเห็นได้ คือ

- ก) ทหารปทรงแทบทอทบแบบ เพราะจะให้คนทงทตาย
 เห็นว่า เป็นหีบศพชนศักดิ์สูง
- ข) ททาดมมทง ๕ มุม เพื่อจะให้เห็นชัดวามไซหีบของหลวง
- ค) ทประดับกระจกเป็นลายยา เพื่อจะให้เห็นวาดเศษกว่าหีบ
 ทอทบ

เหตุใดหีบศพ ใบนงโตอยู่ในหอไตรวัดบวรนเจดีย์ฯ ขอนมเคาอยู่
 ในเวียงประวดคของวัดพนน ฉาเมื่อจะปลงศพเจ้าจอมมารตาน้อย กรม

สาส์นสมเด็จพระ

พระราชวังบวร ฯ โปรดให้สร้างเมรุทในอาณาเขตแหวงวงหน้า ครอบ
 เสร็จงานศพแล้วจึงทรงสร้างวัดบวรนิเวศ ฯ จนตรงที่ท่าเมรุนั้น มี
 พระอุโบสถกับหอไตรและการเปรียญมาแต่แรกสร้าง ความขอเสนอให้
 เห็นว่า เมื่อกกรมพระราชวังบวร ฯ ทรงสร้างหอไตรในวัดบวรนิเวศ ฯ แล้ว
 คงทรงอุทิศหีบซึ่งทรงสร้างสำหรับศพเจ้าจอมมารดาน้อยนั้น ให้ใช้เป็น
 หีบสำหรับเก็บรักษาพระไตรปิฎกไว้ที่หอไตรแต่เดิมมา เพราะเหตุนั้น
 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จมาทรงกรมของวัดบวร-
 นิเวศ ฯ ในเวลากรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเดชพลัดสวรรคตแล้ว ทรง
 พระราชดำริว่า หีบนั้นเป็นของกรมพระราชวังบวร ฯ ผู้เป็นเจ้าของวัด
 ทรงสร้างแต่อยู่ที่ศัปรุแทนไว้สำหรับวัด จึงโปรดให้คงอยู่อย่างเดิม
 โดยทรงเคารพคอกพระกุศลเจตนาของกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเดช
 สมเด็จพระยาปวเรศวริยาดงกรณกัทรงพระดำริอย่างเดียวกัน หีบ
 ศพนอนจึงได้อยู่ในหอไตรตลอดมาจนหมดศกฉวรเรืองเดิม.

คกรมมิดกรแล้วแต่จะ โปรด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

x x x

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๔๗๘

กราบทุก สมเด็จพระยาปวเรศวริยาดงกรณ ฯ ทราบฝ่าพระบาท
 ฉายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑ ตุลาคม ได้รับประทานทราบความทุก
 ประการแล้ว

เรื่องชื่อ "สยาม" ตามที่ทรงพระเมตตาโปรดตรัสบอกเพิ่มเติม
 ไปในสายพระหัตถ์ฉันท ๓ นน พงกนกับทเกิดากระหม่อมกราบทูลมา
 ในหนังสือถวายตงฉันท ๕ ซึ่งตั้งฉันทกัน แดงมชอกความทงกราบทูล
 ให้ทราบฝ่าพระบาทต่อไปอีกหนอย ฝ่าพระบาทยอมทรงทราบอย่แถว
 ฉาญบุนไซหนังสือฉันท แดอ่านออกเสียงไม่เหมือนฉันท เกิดากระหม่อม
 จึงสอบถามพระยาเทวฉันทราช ซึ่งเขาเป็นนกรเวชนเมืองฉันทบุน ฉาญบุน
 เขียนชื่อเมืองไทยอย่างไร แดอ่านออกเสียงเป็นอย่างไร เขาว่าเขา
 เพียงยุคยมาดาตงมา ไซหนังสือสามตงเหมือนฉันท ตามทงนแดจฉาญ
 ว่า "เสียม-โต-กก" แดฉันทบุนอ่านตว "เสียม" ว่า "ฉียา" (เขียน
 ตวโรมันเป็น shiya) หรืออ่านเวอ ๆ ก็เป็น "ฉยา" ฉันทตว "โต"
 นน ฉันทบุนอ่านว่า "มู" ตว "กก" นน อ่านว่า "โกก" รวมกันเป็น
 "ฉยามู โกก" แดตว่าประเทศสยาม เมื่อใดคความตงนพจาวณาเห็น
 ว่าในภาษาฉันทบุนตวตสองซงฉาญว่า "มู" นน คกเป็นตวฉะกตซงจะยก
 ออกเสียงไม่ไถ ในคความรูฉกฉงฉันทบุน ตะไว้ ตระว่า ตาว ฉฉะ ฉะไร
 แดอ่านไม่มอย่เดย นกตงพระราชฉฉาญจกร "สยามโตกคคธา" เทียบ
 ตว "เสียมโตกคคอง" ซึ่งทงทกระหม่อมทรงผกฉันทนน รูฉกฉาตใจหาย
 ทเคยฉ

ขอถวายตวอย่างคาทปรกอบตวขกรุง ซึ่งไม่ไถแปดจกภาษา
 นคชให้ทรงพจาวณาฉกตวไป "กรุงพต" "กรุงพาทน" นคเป็นชอกน
 ไม่ไซเมอง เขมรคทา "เสด็จกรุง" ไซเรียกพระเจ้าแผ่นดิน เป็นคน
 ไม่ไซเมองเหมือนกัน จึงฉฉฉาคกรุงในทเหตุฉนคฉฉาญเป็น Emperor
 ยงมคทาว่า "กรุงกัมพูชาชบต" ฉก แปดไถฉฉาชบตแห่งกรุงกัมพูช

อนึ่ง มีสิ่งซึ่งได้พบใหม่ อันประกอบด้วยบุษบกยอดปราสาท
 จะได้กราบทุกแด่หรือยังจำไม่ได้ นายฟอร โนช่างกรมคีตปากร ไป
 ตรวจความชำรุดแห่งพระที่นั่งพทไชศวรรย เพื่อทำการซ่อมแซม พบ
 ที่ใต้พระที่นั่งมุกาแพงกอดด้วยอิฐชนไปจรดพนพระที่นั่ง มตกษณะ
 เหมือนดงห้อง มุกาเข้าไปได้ในท้องนห คูเหมือนจรอยุตรงห้องกล่าม
 แห่งพระที่นั่งทางด้านหลัง นายฟอร โนมาถามหาความเข้าใจว่าทำไ้
 ทำไมกัน เกลากรรม่อมกสตอบกแกเขาได้ทบท จากาชนเพอรบบุษบก
 ยอดปราสาทอันเคยตงอย ในพระที่นั่งนห ซึ่งคงจะมนาทหนักมาก เพอ
 บ้องกันไม่ให้พนพระที่นั่งอนตงไป

ฉนวนจลยเพิ่มเติมเรื่องตำนานพระโกศ มลงามบกพร่องอยู่บาง

ดางแห่ง คือ

๑) ในคณกต่างถึงโกศชั้น ๓ จำปาเป็นทรงปรีกนห ถ้าใคร
 ดูโกศ โดยขาดความพิจารณาแล้วจะเห็นเป็นไมจริง เพราะโกศรุ่นเก่าท
 ทำจำปาเป็นทรงปรีกนหถูกคตยอดเสี้ยหมดแล้ว ได้ทรงบันทึกไว้ในวงเล็บ
 จำเพาะแต่โกศไม้ส้มสองใบเดียวไม่พอ โกศโตใบเก่าก็ถูกคตยอดเช่น
 เดียวกัน แต่ไม่ได้ทรงบันทึกไว้ จึงอยากใหม่จากดาวอธิบายไว้เสีย
 ให้เข้าใจทวกันว่า โกศรุ่นเก่าซึ่งทำจำปาเป็นทรงปรีกนห เดยวน ได้คตย
 อดเสี้ยหมดแล้ว

๒) ตอนททดาวดด้วยการแก โกศแปดเหลี่ยมประดับกระจกเป็น
 โกศกุดนหน บอกตกษณะโกศเต็มใจแต่เพียงว่า "จำหลักบิตทอง"
 คตจจะเติมคำว่า "ดองชาด" คตเขาอกตวย เพราะไม่เขนนหจะททำให้
 เข้าใจไปว่าบิตทองทบ

๓) ในตอนทักตาดดอยเรียก โศศกับตองไซวกนไปนิน เบนแต่
 จระกราบทุกให้ทรงทราบว่าสำนักพระราชวังเขาเห็นแต่ดอยอย่างพระตำรา
 ไซวกนไป เขาจะตงตนเรียกเสียใหม่ ตามหนังสือ "สมเด็จพระบรม
 ศัพ" นนอยุ่แต่ แต่ไม่ต้องแก้ไขอะไรในข้อความซึ่งได้ทรงเรียงไว้
 แดงน

คำแจ้งความงานศัพเจ้าเชียงตุงซึ่งโปรดประทานไปตุนนอติด
 มาก ภาษาไทยเชียงตุงมักเพี้ยนกับภาษาไทยเราอยู่บ้างแต่ ชำปน
 ภาษาพม่าดอย แดะยังถอดเป็นหนังสือฝรั่งเสียอีกทหนังสือ ดอยเรา
 จะมาถอดกดเป็นภาษาไทยอีก จะถูกได้เป็นอันยาก จะถอดด้วยอย่าง
 เช่นคำบดทังกา (เมืองถลาง) ฝรั่งเขียนตัวฝรั่งว่า "Tongka" ที่จริง
 ฝรั่งพจนานิตเดียว คือ ทุง เป็น ทัง แต่ไทยเราเอามาแปลกดเป็นว่า
 "ตองแก" ผิดไกลไปเป็นไหน ๆ แม้กระนั้นก็จะถอดถอดตามบุญ
 ตามกรรม จาเพาะแต่คานาสั่งสั่งตั้งคือไปน

- Sao Kawng Tai = เจ้าของไทย
- Kemmong = เขมเมือง เห็นจะหมายถึงความจวนตลกเมือง
คือเขมอย่างทตอกกรากตก
- Sao Kawn Kiao = เจ้ากอนแก้ว
- Intaleng = คานจพ Inta คงแปล อนุท long ทด
ไม่เห็น
- Sawbwagyi = คานแบบคำพมาชอกคำแห่งยศ Sawbwa
ตรงกับคำไทยว่าเจ้าฟ้า gyi มีในท้าย

สาส์นสมเด็จพระ

ข้อยศใคร ๆ อยู่มาก แต่ไม่ช่างจะไล่ใจ
จาและตั้งว่าจะแปลว่าอะไร

Haw-yin

เห็นจะเบบ หอเขียน กรรมัง

ได้ถวายใบแจ้งความกลดบกนมานแล้ว การทเผาบางผงบางนพ นารูเทศ
ยงหนัก

ประทดตาตอยู่หนักหนาทคอง ฟ นพ มชชชทออกเลียงโตแตรมคจ
ทงล่อไซยอยนอยนท พวกเราชาวตะวันออก คงแคทงล่อแตรภาษา
มคชลันล็กฤคชงเบนรากเงาชองชาวตะวันออกมาทเดียว ไมมเลียง ฟ
พยัญชนะ ฟ กนมาเลย เห็นได้ความมาทภายหลัง พม่าไซ้ พวา แทน ฟ
เขมรไซ้ ทวา แทน ฟ ทยเคิมไซ้ พญา เพย พระ แทน ฟ จระว่า
เลียง ฟ มาแต่จนทไมเซง จนเองทไมมทวทจน จนทเองม ฟ จนแต่จว
ไมมี ฟ ไซ้ ๓ แทน เช่น ฟกเคยท ๓กเคยท เบนคจอย่าง ทางฝรังเช่น
กรกเคมทไมมคจ ๓ ไซ้ ๒๓ แทน แต่ภาษาอาทรบมคจ ฟา จระว่า
เลียง ฟ มาแต่ภาษาอาทรบได้กรรมัง ขอถวายไว้ทวงพิจารณา

เมืองตะกวดมา เบนเมืองเคาแกชงพวกอันคเข้ามาคจอยู่กชน มี
ดกษณระภูมีฐานเบนประการโต ยังไมเคยไปเห็นเลย ขอประทาน
กราบทุดอาราชนาได้ ไปรดเดาประชามบ้าง จระเบนพระเคชพระคุณ
ตนเทดทา ๆ

กรมมคจรวแล้วแต่จะ ไปรด

บ้านชินนามอน ปันง

วันที่ ๑๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

ข้าพระพุทธเจ้า นายแก้วดา เข้าไปกรุงเทพฯ ไม่มีเต็มย่น
หญิงพูนแก้ว ใจรับอาสาเป็นพนักงานคคพมพตตอตเวลา ๒ สัปดาห์ กว่า
นายแก้วจะกลับ

หม่อมฉันได้รับสายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ ตุลาคม ยินดีขอบ
พระคุณที่ทรงแก้ไข ทักทวงจนจดยกหม่อมฉันส่งไปถวาย ๒ เรืองให้
บริบูรณ์ หวังว่าความรู้อะไร ๆ จะปรากฏอยู่เป็นหลักฐานแก่คน
ภายนอกต่อไป

เรื่องเมืองตระกัวบาทศรีลังกา ในสายพระหัตถ์นั้น เมื่อมา
ประจวบเวลาหม่อมฉันได้รับรายงานดอกเตอร์เวตส์ เด่นอดส์มาคม
รอยแยตเอเชยคค ประเทศอังกฤษ ซึ่งให้มาตรวจหาหนทางที่พวกชาว
อินเดียนายังประเทศสยามแต่โบราณ พิมพ์แล้วเขาส่งมาให้หม่อมฉัน
ฉบับ ๓ ได้ความตรงตามหม่อมฉันเคยคิดว่า แต่โบราณเมืองตระกัวบาท
เป็นสถานที่สำคัญของคนต่างประเทศที่ไปตั้งเมืองไซยา แต่ในรายงาน
ความอยู่ข้างพิสดาร จะเขียนทุกในจดหมายฉบับนี้ หม่อมฉันนึก
เกรงใจหญิงพูนแก้วคคพมพ ด้วยมเืองจนจดยให้เธอพิมพ์ล่าหวบถวาย
ในสัปดาห์หน้าอยู่แล้ว ขอประทานฝากเรื่องเมืองตระกัวบาทไว้ทุกใน
สัปดาห์หน้าต่อไป

วินิจฉัยประเพณีแต่งงานอย่างโบราณ

โหมทเสภา (ฉบับหอพระสมุดฯ พิมพ์) เล่ม ๓ เมื่อพดายแก้ว
 แต่งงานกับนางพม หน้า ๓๕๐ ตอน ๓ เมื่อชนข้างแต่งงานกับนางวันทอง
 หน้า ๒๕๓ ตอน ๓ กับโหมเดิม ๓ เมื่อแต่งงานพระไวยกับนางศรีมาลา
 หน้า ๒๐๘ ออกตอน ๓ พรรณนาถึงกระบวนการแต่งงานบ้างอย่าง
 โบราณ ตรงกับที่ใดเคยเห็นแต่ก่อนบ้าง เคยได้ยินเล่ากันมาบ้าง
 แปลกกับที่หากันในปัจจุบัน จึงเก็บเอาเนื้อความมาแต่งจนจบ ยก
 เอากระบวนการในตอนแต่งงานพดายแก้วกับนางพมตั้งเป็นหลัก เอาความ
 ในตอนอื่นประกอบ

๑. เมื่อนางทองประศรี ผู้ปกครองเจ้าสาว ไปขออนางพิมพ์คือ
 นางศรีประจันต์ผู้ปกครองเจ้าสาว หาผู้ใหญ่อายุสูงในตำบลนั้นบนบาน
 บนบานด้วยกนทงสองฝ่าย (จึงเรียกว่าเกวแก) ไปด้วย ๔ คน เมื่อ
 นางทองประศรีขอลูกสาว นางศรีประจันต์ว่า

“คุณจะขอลาความท่านยาย ลูกชายหนักหรืออย่างไร
 ไม่เล่นเบี่ยงกันเหตุน่ามากบฏา ฝนสามพุ่มบ้างหรือไม่
 จะสูงค้ำต่ำชาวสังคราใคร คุณยังไม่เห็นแก่ค่าตามจริง ๆ

๑ ครานนตาตั้งกับตาเล่า กับทั้งยายเฒ่าแต่ยายมิ่ง
 จำนวนไปท่านจะได้พวงพวง ลูกทองประศรีตรึงนระคนนา”

บทตรงพล้อว่า ผู้ปกครองบนผู้ขอ เถานแก่บนผู้รับประกัน

๒. เมื่อแม่ของยกลูกสาวให้แล้ว ผู้ปกครองทั้งสองฝ่ายปรึกษากัน
 กันคือไปตั้งกำหนดทุนสิน และหาฤกษ์กำหนดวันงาน แตนนทางฝ่าย

เจ้าบ่าวก็แต่งตัวไม่เรอหล่อ แล้วชวนเขาไปเตรียมไว้ที่บ้านเจ้าสาว
ฝ่ายข้างเจ้าสาวก็เตรียมทำของเสวย

๓. ครั้นถึงวันฤกษ์แรก เจ้าบ่าวบอกแขก ขอแรงพอกพองพากัน
ไปยังบ้านเจ้าสาวแตก พอได้แต่งอรุณกตงพชทาขณูเจ้าแดงดมอ
ปลุกเรอหล่อแดงเสร็จ ในวณน ข้างฝ่ายเจ้าสาวเสวยอาหารพอก
ปลุกเรอ

การปลุกเรอหล่อให้แดงในวันเดียว เคยทราบว่าเป็นด้ามญ
มาแต่ก่อน บางครั้งก็ดงก่อกออกไป ให้ใช้แต่ไม้หมากทำ
เจ้าเรอหลอกม ส่วนเครื่องแต่งเรอเป็นของฝ่ายเจ้าสาวจะตองหา

ต้นนุษฐานว่า เรอหล่อแต่งงานน ทำสำหรับให้อยู่ชั่วคราว
พอผู้ปกครองฝ่ายหญิงวางใจ เช่นมดุกด้วยกนแดงกตหรือเห็นวาร์กใคร
คูนกนด้นนต่นมแดงกต กยอมให้พากันไปตั้งบ้านเรออยู่เป็นอิสระ
ต่างหาก หรือไปอยู่บ้านของเจ้าบ่าวอันเป็นผู้มกนฐานของตนเอง
อยแดง เพราะเหตุนี้ จึงไม่ทำเรอหล่ออย่างมั่นคง แต่โดยปกติคอง
คองปลุกเรอหล่ออยู่ด้วยกนทบ้านเจ้าสาวกอนทงนน ประเพณียอมให้
เจ้าสาวไปอยู่บ้านเจ้าบ่าวแต่แรกแต่งงาน น่าจะมีแต่ในตระกูลสูง ซึ่ง
เจ้าบ่าวไม่ดำมารตจะทงทอยู่ไปได้ เช่นคองปกครองบ้านเมือง

๔. ค่อนปลุกหอมมา โนบทเสภาว่า

“ ครนรุงเขาชนพตนเบนวนต ทองประศรจตเรอกนยาใหญ่

เขาชนหมากตงบรรทกชตกชตย์ไป หามไหวได้ทายกนยา

(คณชก) ชนหมากเอกเดอกทงทรูปส่วย น่งยกหมผวยจับผจหน้า

กออกเรอด้วยพตนทนเวลา ครนรงตงทาศ์รประจนา ”

การเห็นหมากอย่างวานได้เคยเห็นมาหลายครั้ง

. ๕๕ . ๕
 คาทเรียกว่า "ขัน" นนแปดค้อย ไทยอ้างได้เช่นชาวกรุงเทพฯ
 หมายความว่าภาษาหรืออย่างรูปคล้ายมะพร้าวครึ่งซีก แต่ไทยอ้างเห็น
 เช่นชาวเชียงใหม่เขาหมายความว่าภาษาหรืออย่างมั่งเขิง เช่นที่ไทยได้เรียก
 ว่า "พาน" นน ทจริงเมื่อคดคกเห็นว่าจะมาแต่มตยันเดยง กน
 นนเอง คอแต่เดิมมนุษย์ใช้กระดามะพร้าวเป็นภาชนะใช้ใส่ของ ต่อมา
 เมื่อรู้จักหล่อโลหะใช้ ก็ทำภาชนะนนด้วย โลหะเรียกกันว่า "ขัน" ทง
 ไทยได้และไทยเห็น คอมาออกมมคคทาเขิงคอขนใหญ่ขัน ไทยเห็น
 เรียกคองอยู่ว่า "ขัน" ตามเดิม ไทยได้เดิมเรียกว่า "ขันเขิง" ต่อมา
 เมื่อทำขมเขิงชนิดที่ใช้สำหรับวางของแห่ง ขงนาในนนไม่ได้ จึงเรียก
 กันว่า "พาน" ทวาน โดยเตา แต่ประหลาดคอยทมเครื่องราชูปโภค
 ส่งหนงขงไซทง ๒ คานนรวมกนเรียกเบบชชอว่า "พานพระขันหมาก"
 ขยันทงอให้สันนษฐานตั้งถ้าวมา

ถ้าว่าเฉพาะในบทเสภาที่เรียกกันว่า "ขันหมาก" เห็นจะเป็น
 ภาษาใต้หมากสำหรับเลี้ยงแขกที่เชิญมา ในอ้งงานนนเอง จะใส่ขัน
 หรือพานก็ได้ ขันหมากเอกสำหรับแขกที่ศักดิ์สูง งานทเห็นมขันหมาก
 เอกมากกยงมหนามตา เพราะจะมคณสูงศักดิ์มาช่วยมากจึงได้คกแต่ง
 ขันหมากเอกให้หรือหาวคกกับขันหมากง่ามญู หนยงด่าทอขันหมาก
 ไปคคณเขาคเห็นจะเป็นด่าวไซ ทคตงพานหมากเลี้ยงแขกในคอนเขยงดวย

๕. เมื่อเธอขันหมากถงบ้านเจ้าด้าว บทเสภาว่า

"จงจอตเรือเข้าหน้าสระพานใหญ่ คางตจิงไปเอาไม้กั้น

เสยเงินทองให้ขนไปพด้น ขนขันหมากจนบพบ้นใจ (เวียง)"

ความตรงนงนจกขคณ ส่องตงเหตุทมเครของคณควบระ โคมไปในเรือ

ชนหมาก ขอหตงล่อดงทตามตเอาไมกน อนประเพณงานของชาวบ้าน
 ทประ โคมเครื่องดนตรีไปในเรือ โดยปกคิมกเป็นการบอกบุญ เหมือน
 เช่นแหกฐินหรือผ้าป่า ประสงค์จะชักชวนชาวบ้านให้มาช่วยกันทำบุญ
 แดแหชนหมากไมมกจเซนหน จงเหเนาเครื่องดนตรีนั้นสำหรับประ โคม
 บอกให้โดยนเมอไปตงบ้านเจ้าสาว ไมเซนหนกจะตองไปตะ โทนเรียก
 ให้เบตประศูรบ ขอทมญมากตกนกมไซอน คอยเบน โทวารกรักษา
 ประศู ตองดูแลใหรวา โครมาแลเรไต่ถามให้ทราบกจเสยก่อนแอดจจะ
 เบตประศูรบ

๖. เมื่อพดกนาชนหมากชนเรือนเจ้าสาวแอด มีในบทเสภาค้ขไป
 (แต่ในบทคองขนขางแตงงานกับนางวณฑอง ความคองนชตเจเนต
 กวาเพอน จงคดเอามาตง) ฉ่า

“ ชนหมากคองเรยงเคยงกนมา	เถาแกนาหนาชนนงพรม
เถาแกทเรอนกคองรบ	จิงนบ ไต่เตยบใหญ่ได้ชนม
ทงหมุ่โกเหตาเซมเคมชวดกตม	กตวยล่มรอยตงตามล่ญญา
ทุนล่เงินตราฉ่าให้	เอาออกนบรบได้ ไต่ธ่ตามชา ^(๑)
เถาแกล่องขางค่างตันทนา	ชนของเขาเคหาค้วยทนไต
แถมพกยกให้ตามท่านอง	เอาชาวของค่างหวานมาตงให้
เลยงดูอมหน้าล่ารากุใจ	เถาแกกตบไปตวยนบพต่นา ”

ความคองนล่อดวาเถาแก (ทง ๕ คนทไปเมอวณฑอ) เบพณนาชนหมาก
 ไป ทางฝ่ายเจ้าสาวกหาเถาแกไต่รบ เถาแกคนกตางทงล่องฝ่ายเบน
 พนทงานตรวจตราล่องของทฝ่ายเจ้าสาวจะตองให้ตูกคองตามล่ญญา

(๑) อย่างที่เรียกว่า “ ไต่ระเท้าง้าง ”

แต่สิ่งของที่โหนดเบบของกันสำหรับเตียงแขกประเภท ๓ เงิน "ทูน"
 (ซึ่งผูกครองให้ฝ่ายละครึ่ง) สำหรับคู่บ่าวสาวจะได้รวมกันใช้ ในการ
 ตั้งตวงประเภท ๓ "สินสอด" ของขวัญเจ้าสาวให้แก่เจ้าสาวประเภท ๓
 "ผ้าไหม" คือผ้าผูกกับผ้าหมักดองเป็นผ้าสำหรับคู่บ่าวสาวให้ผู้ใหญ่
 ในสังกัดทั้งสองฝ่ายเวลาไปไหว้เมื่อแต่งงานแล้ว เมื่อฝ่ายเจ้าสาวรับ
 เครื่องขันทมหากเสร็จแล้วถวายอาหารและแจกของแถมพกแก่พวกรักที่ไป
 รับขันทมหากทุกคน

๗. เมื่อเวลาเย็น (วันขันทมหากไปนั้น) ทาพิธีสงฆ์ นมมนต์พระ
 มาตัจฉมนต์ คือเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวต่างมีเพื่อนบ่าวและเพื่อนสาวราว
 ฝ่ายละ ๓๐ คน หวดหน้าเรียกว่า "บ่าวหน้า" และ "สาวหน้า" หอมต้อม
 พาดหัวเจ้าบ่าวกับเจ้าสาวไปนั่งตวงวงแยกกันอยู่ข้างหน้าพระสังฆม กระจบจน
 พิศตรวงน บทเสภา (ตอนแต่งงานพระโดยพรรณนาชัดเจนนกจาเพื่อน
 จึงกตมาตง) ว่า

ครนถงนอมนงพงพระธรรม	พระสังฆม ^(๑) จีบมังกดก็ได้
สายสังญจน์ โยงศรัมาตามาพระโดย	พชชองใหญ่หงตงตงชยนิ โต
หม่มสาวเคียงข้างเขานงอศ	พระสังฆมเบตคาคบครชคณา โร
พราวตงข้างสังกาห้าหก โย	ท่านยาย โฟธ่าวน่านาเขาคา
ชดชดชดชดชดชดชดชดชดชดชดชดชด	เขาทพามส้มแทงทองรองออยหน้า
ทไมถูกเทายนคณเขามา	ท่านยายธ่าออกมานั่งบงกนไว้
มหาตเด็ก โดน โดน โดนกระแทก	โอยพชชจะแตกทนไม่ได้
ท่านยายธ่าเต็มทตุกหนไป	จนพระโดยศรัมาตามาชคกน ง

(๑) ปลัดพระสังฆราช

นอนคอยขอย ทเวอนหอสังข์สองสามวัน ผู้ปกครองจึงพาตัวเจ้าสาวไปตั้ง
ไว้ในเวตาคาฉนวนหนึ่ง เมื่อจะไป "ตั้งตัว" นั้น ตอบไปมิให้ใครรู้ แม้
แต่ตัวเจ้าสาวก็ไม่บอกให้รู้ล่วงหน้าก่อน

เมื่อเขียนจดหมายประเพณี แต่งงานอย่างโบราณคณทปราชฎใน
บทเสภาแดง นกขนถงเรื่องที่เคยได้ยินเล่ากันมาว่า เมื่อในรัชกาลที่ ๓
ผู้ตั้งศักดิ์ เช่นเจ้านาย ถ้าอยากได้ลูกสาวใคร ถ้ามารดจะพาพรรคพวก
ไปฉุดเอาตัวหญิงนั้นไปเป็นเมียตามอำเภอใจ และเด่ากันพิลัดคารต๋อไป
ว่า ครงหนงถูกเชอไปฉุดลูกสาวเขา ผู้ปกครองหญิง (ท่านองจะเป็น
ข้าราชการ) ถวายฎีกา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวครัดว่า
"ทมิ ลูกของข้าไม่สมกับลูกของเจ้าหรือ" ผู้ถวายฎีกากต๋องนงไป
คาเดาเช่นน ไมนาเชอว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเห็น
ชอบ หรือเมแต่เพกเฉยในการทพระเจ้าถูกเชอเทยวขมเหงผูอนเช่นน
น่าจะเป็นเพราะไมมีใครกตากราบทูลให้ทรงทราบ ด้วยกตถการแก้แค้น
ของผมฮานาจึงกวาอย่างอน แต่เรื่องฉุดกสาวนหมแน เป็นเหตุ
ยนหนงขง ทตกรรมหมมทรงตงประเพณีเสด็จออกบรรพการาชฎด้วย
พระองคเองทุกสปีตาทะ จึงส่งบแต่ในรัชกาลที่ ๕ มา

เมื่อหมอมต๋อนฮานหนงต๋อเรื่องประเทศต่าง ๆ ไปพบกตาดองการ
พิชแต่งงานของมนุษย์พวกทชยตามทะเลทราย ว่าเจ้าบาดขมาคุม
พรรคพวกไปรบตวงเจ้าสาวขนทตงมาพาไป เหมือนอย่างว่าสามารถขง
เขาไปเป็นเมียได้ด้วยมฤทษเดชมมาก แดวนกต๋อไปตงเรื่องพระอินทรขง
ตกลสาวทาดเวปจิตตโพนทานขรรวมบท (มีรูปภาพเขียนไว้ในพระอุโบสถ
วัดราชบูรณะ) แดะเรื่องอเหเนาททวดกรรมงกทหนงยกกของทพิไปคเมือง
ตาทา เพราะเหตุชอนางบุษบา ท้างตาทาไมให้ ต๋อให้เห็นจันแต่

โบราณนิยามกันว่า ถ้าใครด้ามารกอาจจะหาเมียได้ด้วยพดระการ นับว่า
 เป็นผู้พิเศษ มืดของการดูดกลืนน้ำจะมาแต่ประเพณีซึ่งนิยมกันแต่
 ตกตาบรรพตงกลาตมา พวกพราหมณาจารย์เอาเข้ามาแดง จึงมา
 เกิดขึ้นในประเทศนี้ แต่วิชาเพิ่มเติมเห็นจะประพุกแต่ในระหว่างครุฑ
 อัญยศศักดิ์มกกัน แดะพาไปเป็นเมียหลวง แดะเฉพาะแต่ในกรณี ที่ผู้
 ปกครองไม่ยอมยกให้ โดยดีเท่านั้น ครั้นพามา เมอความรูแะความ
 เดิมได้ในจารึกโบราณวิปริตไป ก็กลายเป็นวิธีสำหรับคนพาดทม
 อัจฉาจ เทยอูดคราหาเมียหยยเด้นตามใจ หม่อมตนกดเห็นดงน.

ควรมีควรแต่จะโปรด

คัง ๒๖ ทรงพระกรุณา

x x x

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

กราบทูล สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ๑ ทราบฝ่าพระบาท

เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๒ เดือน นายแกวเชษฐายพระหัตถ์ ไปตั้ง

๒ ฌบบ ตั้งวันที่ ๑๐ ฌบบหนึ่ง ตั้งวันที่ ๑๓ ฌบบหนึ่ง ขอประทาน

ทูลสนองดังต่อไปนี้

พงพระดำรัสเตาตงศาตาดูกชนใน ซึ่งพอกถูกชน ณ คำนหลวง
 มาอาศัยพิจารณาคนน รุ้งกคณได้อวยกองชานหมากนนเหตอกวาง
 เขากนงทากนไปได้ มันจะไม่เหมือนครุฑบอบบอดไปหรือ จตจาเบน

ของประหลาดอันหนึ่ง เกิดากรรมไม่เคย โผล่ขึ้นไปดูเคย เป็นแต่
เดินผ่านไปผ่านมา เห็นคนนั่งบนพนักเก้าอี้เท้าออกมาข้างนอกกม
ข้างในก็มี ดูไม่มีการขานเฝ้าอะไรกันเลย

เรื่องจริงกฎ พระตำราลัทธิที่ทักท้วงทุกประการ สมเด็จพระ
พุทธโฆษโฆษาจารย์จะตอบได้ก็เท่าทมิในพระบาท เกิดากรรมจะ
ตองถามพระพรานาญในการขดงค ที่แบกกดคเดินไปเที่ยวบชาราปฐนีย-
สถานทางไกลดู ว่าท่านตั้งสอนให้ปฏิบัติกันอย่างไร ในเรื่องถ่ายทุกข์
ในป่าในทุ่ง ตางที่จะได้ความรู้มาเป็นทางพิจารณาบ้าง

บริษัทเชอคส์ "อีส้า-โก" เข้าไปเล่นในกรุงเทพ ฯ เกิดากรรม
เคยพูดมาแต่จ เขาถดขยจากกรุงเทพ ฯ ไปนานแล้ว คงเตร็จเตรไป
เที่ยวเล่นในไทย ๆ ก่อน เพิ่งจะมาถึงบหนึ่ง หลิงโหลตหญิงเข้าไปพิศวง
อยู่กับมาดาายนนคอรอยุ่แล้ว เพราะเชอไม่เคยเห็น มานกถงคจว
ทชเคยจ ไม่ค่อยอยากดูอะไรน เพราะอะไรก็เห็นมาแต่ยมกแต่จ
เตก ๆ ชอบดูอะไรตาง ๆ ถเป็นกรเรียน เป็นของจาเป็นแทททาให้
ได้ความรู้

ละครพดกบาหตนนนาตุ แต่มนเดนเอาอย่างฝรั่งเดียกหมดดี ไม่
ได้เห็นพนเดิมจริง ๆ เกิดากรรมกตเห็นเป็นเนใจที่สุด จวละคร
ของไทยนพได้้อย่างมาจากพวกชวา

พงพระตำราลัทธิเตาถงแจกแหเงาทบหนึ่ง ดูกรอยกจากเคยเห็นมาก่อน
ในกรุงเทพ ฯ มาก คงจะเป็นคด้วยคความศรัทธามาดาของพวกจพน้อยดง
แต่กประหลาดทในกรุงเทพ ฯ ห้ามแต่จ ทบพงยงไม่ห้าม เรา
คือได้ชกจว

สาส์นสมเด็จพระ

ตั้งสมญาว่า "ครูตุ้ม" เป็นช่างวงหนานนแบบแน่ แต่จะมาทำงานใน
 จังหวัดจันทบุรีมากมาย ใช้แต่ตั้งทกรวาทอดแฉกเท่านั้น ยงมอญ ๆ ยัก
 หดาบอย่าง ดูเหมือนหลวงรักษาดต ๓ ข้าราชการจังหวัดจันทบุรีจะ
 มีความปรนอมกันสนิท เรยกช่วยกันได้ โดยง่าย

คำ "นิก" ที่เขมรใช้ ถ้านำชื่อคนสามัญ ใช้ "นิก" แปลว่า ๆ
 ถ้านำพระนามเจ้า ใช้ "นิกองค์" หรือ "นิกพระองค์" ก็มิ

ในเวลาที่ทรงเขียนจดหมายเรื่อง โทศอยู่นั้น ทางกรุงเทพฯ ก็มีผู้
 เขียนเรื่องพระ โทศลงหนังสือพิมพ์เหมือนกัน ได้คัดส่งมาถวายทอด
 พระเนตรด้วยในคราวนั้นแล้ว

เรื่อง เซอร์ ครอสส์ บุคภาษาไทยในเมื่อถวายพระราชสาส์นตั้งทุก
 คน คุณเป็นข้าพระบาททรงรู้สึกเห็นเป็นประหลาดมาก แต่ทว่าถากก็เป็น
 ไปตามตลอดแบบเท่านั้นเอง แรกเขาเขามากเขาก็ส่งแบบภาษาองกฤษ
 เกตุากรหม่อมมคอบเป็นภาษาไทย แล้วเขาก็ถวายพระราชสาส์น เป็น
 การกระทำตามทางราชการ โดยถูกต้องแล้วจึงเพียงเท่านั้นแล้ว ตอนนั้นไป
 ก็เป็นการทักทายปราศรัยกันส่วนตัว ก็เคยพูดไทยกันมาแต่ครั้งเขายัง
 เป็นกงสุลอยู่ในนั้นแล้ว จะทำอย่างอื่นไทยกลับไปทำไม ก็ตั้งคุยไทยกัน
 เท่านั้น ซึ่งเป็นการระแวงกตัญญู

ควรมีความดีแล้วแต่จะ ไม่ปรก

พรหม

สาส์นสมเด็จพระ

๕๑

(สำเนาข้อความคัดจาก หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ ฉบับวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๔๗๘)

ผู้ร่ำมรู่ความตาย

รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างพระบรมโกศ
แล้วเสด็จลงไปประทับในพระลอง
ทรงพระสรวลเมอมีผู้กราบทูลท้วง

ถ้าคนยังไม่ตาย แล้วค่อย โดงไว้สำหรับใส่ตัวเองเมื่อตายแล้ว
เขยยกกรรมอย่างนั้นว่า ไม่กลัวความตายไซ้ ฝรั่งของคนที่จะเอาต่อไปนี้
ก็จะโตชอเขนคนไม่กลัวตาย

คนหนึ่งชอ ช. คบตว ออกคนหนึ่งชอ เจ. คบตว แดะสักกุด โรตติสัน
เหมือนกัน คือเขนพ้องกัน อายุอานามจกนจะไปจาก โลกนแต่
โตแข่งขันกันสร้าง โดงด้วยฝีมืออันจิตรของตนเอง แดะสำหรับใส่
คองเองเมื่อหมตงมหายใจแต่ อากตยเคยวก็สร้าง โดงนนั้นแล้วจ แเปดก
ทศวรรกตาดโวดวย กศอทงส่งเขนหมอนหุ้มคองนใส่ได้ ใน โดงคนละใบ
สำหรับเขนเมอตายแล้ว

ฝรั่งจะถือกันหรือไม่ถือในเรื่องเช่นนี้เราไม่ทราบ แต่แบบเดียวกับ
กับนายฝรั่งของคน เราควรเดาสักนพงบ้างว่า เมื่อ ๓๓๐ ปีเศษมาน
ในกรุงเทพรัตน โกลีนทร์ของเรา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก ทรงสร้างพระบรมโกศทองคำด้วยฝีมือพระหัตถ์ของพระองค์เอง
แดะสำหรับใส่พระองค์เองเมื่อสวรรคตแล้ว พระบรมโกศใบนี้คอกทเรียก
กันว่าพระโกศ “ทองใหญ่” แดะทางราชการได้ ใช้สำหรับประกอบ

พระบรมศพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราสืบจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ มาทาง ๕ รัชกาล รวมทรงสมเด็จพระบรมราชันด้วย
 เมื่อรัชกาลที่ ๓ ทรงสร้างพระบรมโกศขึ้นแล้วแต่รวมทรงพระ
 ทองเงินนบศทองด้วย ก็ทรงทอดอง คือดองไปประทับในพระดองเพชทนต์
 พระเนตรฉายา จระเหมาหรือยง พอดีเจ้าจอมหญิงมาเห็นเขากว้างให้
 แดงกราบบังคมทูลขอมให้ทรงกระทำเช่นนี้ด้วยเบนถางนัก ก็ดำใจตาม
 จดหมายเหตุว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงพระสร้อย
 พระบรมโกศทองใหญ่คงประกอบตั้งถวายให้รัชกาลที่ ๓ ทอด
 พระเนตรอยู่ทุกวันนี้ จนกระทั่งพระเจ้าดุกยาเชอ (หญิง) กรมหลวง
 สุนทรเทพกษัตรสิ้นพระชนม์ จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมโกศ
 ทองใหญ่บรรพบุรุษพระศพ พระเจ้าดุกยาเชอพระองค์นั้นจึงเป็นพระองค์แรก
 ที่ได้พระราชทานพระโกศทองใหญ่เป็นพระเกียรติยศยิ่ง แดงพระเกียรติยศ
 ยังกวามนุกศอพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงมุ่งขาวในวัน
 พระราชทานเพลิงด้วย

พระโกศทองใหญ่คงได้ใช้ประกอบถวายแด่พระบรมศพ พระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ
 จอมเกล้าฯ ทรงเห็นว่าพระโกศทองใหญ่มีรูปโบราณไปไม่โปรด จึงโปรด
 ให้กรมหมื่นนรงค์เรืองเดช เจ้านายผู้ทรงชำนาญในการช่างหล่อทรง
 แกะไขเสียใหม่

พระโกศทองใหญ่ใบนี้ เป็นของศักดิ์สิทธิ์มาก ที่ในเวลาปกติไม่
 มีใครจะได้ชมพระหัตถ์เลย เว้นเสียแต่ถึงคราวเขาออกสู่พระเมรุ คง

ตำนานสมเด็จพระ

เก็บไว้ในพระคตงเรอย และในทศคเมอไตจคตงกระทรวงมหาดมบค
จนเบนของแผ่นดินนพ กระทรวงนภมหนาทรรกษาพระ โทศทองใหญ่
ด้วยไมมมูไตจะเบคคตงพระ โทศนไต แมเสนาบคกระทรวงพระคตงฯ
เวนเสยแคจรมพระบรมราช โองการให้เบค

เดากนฉา เมอกรมพระจนทบุรทรง ไตรบคาคาแทนงเสนาบค
กระทรวงพระคตงใหม่ ๆ ทรงครวจกระทรวงไปทั่วทุกแผนก จนไปคัง
คตงเก็บพระ โทศทองใหญ่ รับคังให้เบคออกทอศพระเนตร แคเจ้า
พนักงานไมยอมเบคถวาย กรมพระจนทบุรเสยเบนอนไมไดทอศพระเนตร
ในระหว่างทรงอำนาจ ในคาคาแทนงเสนาบคกระทรวงการคตง

ทงนภดาวกนฉา เบนเพราะลอกนฉา การเบคประคคตงพระ โทศน
ในเวดอันไมคอรเบค คอพระเจ้าแผ่นดินยงไมสัจรรคคณน เบนฉางราย

ในเวदान การเบคคตงพระ โทศจะเปตยนแปรไปอยางไรหรือเปตา
หมตเรองที่เราจะกตาวทเคยว เพราะฉางรายนคองไมมคตามคความเชอ
ของเราสัมยน แคอยางไรกค คังกรมการเบคคยงนาคคใจอยูนก
ด้วยพระ โทศทองใหญ่ จาคคด้วยทอศคางจรง ๆ ประมาณกนอยาง
หยาบ ๆ เบนทอศนภคประมาณคัง ๕๐ ชัง คคเบนเงนคความอศราทอศ
เคยวนคกวาว ๘ หมนขาท แคนอกจากนพระ โทศ ไบพยงเบนฉพระทคค
ของพระบาทสมเดจพระพุทศยอศพาคูพา โดก มหาอรรคษศรยของเรา ชัง
นอกจากทรงเบนนภค ในยามปลคยงทรงเบนนายฉาง ทรงรอบรูเจนจบ
ในคคตงกรมอกคด้วย.

เขียนแต่จดตายเบบเรื่องยาว ยังเขียนไม่คดออกในสัปดาห์หนึ่ง จึงต้อง
ขอทูลมัตตอไปอีกสัปดาห์หนึ่ง

ครั้นหม่อมฉันไปยุโรปมาพักอยู่ที่บมบง ๓ วัน พระยารัตนเศรษฐี
เจ้าครอบครัวบ้านรองเจ้าบ่นขอดเจ้าสูง เคยอยู่ที่บมบง ๓ วันตั้งบายดี มาอยู่
บมบงครั้นพระยารัตนเศรษฐีเจ้าก็มาปวารณาให้ไปอยู่ที่บ้านนนใต้เมื่อ
ใด ๆ ตามชอบใจ แต่หม่อมฉันยังไม่ได้อไป ครั้นเมื่อสัปดาห์ก่อน

หญิงพดด้วงรู้สึกไม่ใคร่สบาย จึงขออนุญาตแปรสถานไปพักที่บ้านของ
พระยารัตนเศรษฐีที่บ้านเจ้ากำหนด ๒ สัปดาห์ ไปได้สองสามวันกลับ
มาเยี่ยมบ้าน บอกว่าที่บ้านเจ้าอากาศดีสบายดีมาก หม่อมฉันจึงชวน

ลูกหลานชนไปค้างที่บ้านเขา เมื่อปลายสัปดาห์ที่ดวงมา ๒ คืน สบาย
ดีจริง ปะทออยู่ในระวาง ๗๔ จน ๗๗ คดออกทั้งกลางวันกลางคืน ไม่มี
เวดารอนเกินหรือหนาวเกิน แดะอากาศเบาคล้ายกับไปอยู่ในน้ำได้

ไม่ชุ่มเหมือนนกขมิ้นแผ่นดิน แต่หม่อมฉันไปรู้สึกขนอย่างหนึ่ง ด้วย
ทอดตองรู้ว่าคนแก่จะบ่นชนเขาหรือเดินตองภูเขาตาบากทั้ง ๒ อย่าง บ่นชน
ก็หายใจไม่ใคร่ทัน เดินตองทชนกปวดหัวเขา ผดกับเด็ก ๆ เช่น หาดานแมง

หาดานน้อย แกว่งเดินชนขอดเขาได้วันละ ๒ เทยว ๓ เทยว ถึงชน
ถูกหญิงกยงชนตงได้คดของแฉดว ไม่คดของหยุดพักขอยเหมือนหม่อมฉัน

หม่อมฉันแปรคดกว่าแกวที่บ้านงอย่างหนึ่งด้วยทำสำเนาบ่นสำเนา
เดยงนเครของบมบงเตนเป็นสำกตมาพักที่บ้านงแทนที่เมืองไทรบุรี ซึ่ง
สระตองกชนกว่าแต่ก่อนเบบชอนมาก คนอยู่บมบงอาจจะบินไปกรุงเทพฯ

ก็ได้ ในราว ๕ ชั่วโมง แดะไปได้สัปดาห์ละ ๒ ครั้ง แต่จำค่าโดยสำร
ยังเรียกแพงมาก หม่อมฉันได้คิดแผนทางที่เขาดงในหนังสือพิมพ์ถวาย
มาทอดพระเนตรให้ทรงทราบจำ ไปทางไหนต้องเสียค่าโดยสำรเท่าใด

เมื่อปีก่อนเกิดศึกในยุโรป ได้คิดกับพระยาพิพัฒน์ (เศเดสต์โน
ชาเวียร์) จะขออนุญาตสร้างทางรถไฟตั้งแต่กรุงเก่าไปอ้างทอง และ
จากอ้างทองไปฝักไห้ หรือถ้าหากเป็นถาวรแต่ระยะดวกก็กระทำไปถึง
สุพรรณด้วยได้ ก็ขอทำตลอดไปเสียดวยทีเดียว ความคิดนเกิดกาเรียบ
รอนด้วยได้ชงยกหนักคิดทำรถไฟแมกตองสำเร็จมาแลว เขามอบฉันทะให้
เกล้ากระหม่อมไปตรวจทาง โดยเหตุนี้จึงได้ไปจนถึงสุพรรณ

ชาติองมาพักทวดฝาง สืบเหมากรมเรือบกชงเทยอเขยอแดง
บรรทุกผู้คนประ โคมบีพาทยราดคะ โพน แห่เบนชบจนดองนามา ถาม
ทวดวานนเขาทำอะไรกัน เขาบอกว่แห่ชนหมาก จึงนั่งต้อย แดวก
สืบเหมาเรือก พอเรือชบจนมาถงเฉพาะหนากจอดเขาททาพานอนยครง
หนวดชาม ขนของฉนกันชดมุน แดวยงสืบเหมาะหนกชนไปอก อีก
ประเดยวเดยวเจ้าบ้านชอฉานายชูปชามมาหา ขอเชิญเสด็จ ไปบ้าน
ไนการแต่งงานบุตรสาว เกล้ากระหม่อมยกย่นตบปากดอยอชากเห็น
พอแต่งตงแดวกชามไป เมอดงบ้านเขากัดงัดฉดมนตกนอยู่ พระนง
ชางฝาคามยาดของหอนง หมูบาวลาวพรอมตงยเพอนนงพงัดฉดเบนกตัม
อยู่กตางหอเบนหอนงของเจ้าบ้านเอง ไม่ใช่เรือนหอปลุกใหม่ เห็น
จะขอตดถากันได้จากพ่อเจ้าลาว พ่อฉดฉดมนตจบเขากจก ให้หมูบาวลาว
กบเพอนออกป็นงกตางนอกชาน มคธกว่ำเป็นฉดมพิช ยกบาตรนามนต
สามฉไปออกป็นทนอกชาน แบ่งนามนตได้ชน เขยเชิญเกล้ากระหม่อมมรด
เบนประเดม แดวกพอกญวตเขากรดกนคอไป ทัดฉนามนตทยงเหตออยู่
ไพบาตร ฉนมพิชกเทควาบาตรรตฉนฉนนา เบยกกันหมตทงบาวลาว
แฉะเพอน แดวกเขากพากันหายเข้าไปไนเรือนหงไน เกล้ากระหม่อม
เห็นว่ฉดฉดนแกแฉดวาทระกตบแฉฉ ฉงฉฉาเขากตบ

สาส์นสมเด็จพระ

ภายหลังจะเห็นว่าต้นหนักไม่งาม จึงตัดทาดอกบดจากดอกเบญจเสง ได้
อย่างมาจากบดบดตงก มทงขนทงพาน แลจากเกยจจากดอกเบญจเสง
บด ทำแต่เกดยงๆ หรือยกตายให้เบบอย่างอื่น ไปเสยกม

๓. โตะ เห็นว่าเป็นคาเดยอกบ โดก เดียงต่างกันไปตามเดียง
คนต่างถิ่น เช่นเรียกตะวณตจกจวน โตะหนักโต แม่โตะนเดยวพุด
ดัดบดบอยในคจกม เช่นพุดจระจก ทำนระจกทานุกนหนักโต ในภาษา
ต้นดกถุกถกยงมยอมนให้เขียนเบบสองอย่างได้ เช่น ทกช เขียน ทช
กโต พิจารณาดังทชจก โตะกคยถาดคยเทให้สูงขน เทอ โตะนนเคย
เห็นมาถองอย่าง อย่างเกาเบบเทอถงหทยองอย่างถาดต่างหนา อย่าง
ใหม่เบบเทารูปดอกบจคจกอย่างเทาพาน เกตจักรหม่อมเข้าใจผิดไป
กจกถาพวระบาทเขาพระทยเดียนอยหนง นกจกถเรียก โตะเทาชางน
คจกโตแกเทออย่างทเบบรูปบจคจกอย่างเทาพาน เพวามรูปเบบเบอรจ
กบวาคนชางชางหนง ถังน โตะอย่างทเทาเบบถงหทยองนน เคาไม่ถก
จกจจจะเรียกอย่างไร ไม่เคยไดยนใครเรียกชอมาเดย เพงมาไดยนใน
บทชุนชางชุนแผนท ไปรคคคปรรัตนไปศรจวน จาเขาเรียก โตะตามชา

๔. พระภิกษุสงฆ์มมังคตนน อยู่ชางจระหนกมอ ทางมตจอนยน
จระไม่พุดถง จาแต่ทางโตกก็เป็นโตกจชช เพราะคองถุกคจกมหญง
คณเรถงมคจกเห็นเชนนนเหมอนกน การทพระภิกษุสงฆ์มมังคตเตงงาน
จงเด็ก จนคนรุ่นเราไม่ไทรูเห็น ถังนการรัตนามนคนนคไม่ถุกอะไร
เพวามไม่ไทรูกคจก แต่กเบบการมตจอนย ทานญุใหญ่ ในคณเรถงมจจ
หตบถกเดย แต่กหตบถกโพพนไปทเคยวไม่ไทรู เวลาเขาชองทจระคอง
ปรรัตนามนคคคองประ โททชางชางหญงอยุเหมอนกน

สำนวนสมเด็จพระ

๕. การรตนาแต่งงานบ่าวสาว ด้วยวิธีหยาดน้ำสังข์ลงในมือ
 คู่เหมือนจะเบนดงใหม่ซึ่งเกิดขึ้นไม่นานนัก อยากรจะหาความจำตาม
 ขานเอาอย่างแบบหลวงไปทำ แบบหลวงนม กัดเหมือนจะเบนพระบาท
 ส้มแดงพระเจดีย์อมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริ ทาขนเมือครั้งแต่งงาน
 กรมหลวงราชบุรีดิศกุลของคหบดีจอร์พทอ ทินนาห้องทองในพระที่นั่งจักร
 ้อย่างเจียบ ๆ เบนพระเดิม เจ้านายแตกอนแม่จะได้หม่อมห้ามพระราช
 ทานักไม้มการรตนา เบนแต่ทาดนางเถิดแก่นาเจ้าสาวไปสังข์ทองแทนน
 ทจาใต้เบนมนเหมาะจะได้อวดนากกรมหลวงราชบุรีดิศกุล ด้วยมเหตุ
 ทเกล้ากระหม่อมเป็นคนเซาตทอง รัตด้วยพระเศวตหยกของคทมต กษณะ
 ปากแค้นตจกระตักแต่ไม่เห็นนา เซอแบบมอรับ เอยงพระเศวตงนควา
 ไม่นาออกสังข์หยดเตยง แปลความาหมดแต่ด กลายเบนรตดม แดว
 กหดเวารกนกับเซอ

๖. โภการทเจ้าบ่าวตองนอนเฝ้าหออยู่คนเดียวก่อน แดวสังข์คว
 เจ้าสาวตอภายหลังนม ใต้ทรายจากทางพวถ ไหวจาเต็มแบ่งเบนสังข์
 พช คอพชทาบุญเรือน กับพชสังข์มรด ฤกษ์กหาเบนสังข์ฤกษ์ คอฤกษ์
 ปลอกเรือนกับฤกษ์เวียงหมอน การยกเรือนตอดตงสังข์มนต อาบนา
 เอยงพระนน เบนงานขนเรือนใหม่ใช้ฤกษ์แรก การสังข์ควนนแหดระ
 เบนงานสังข์มรด ใช้ฤกษ์หลัง ฤกษ์ทงสังข์นน ดังทกตลกน ดังท
 กห่างกัน สักแต่จะหาได้ ถ้าฤกษ์ห่างกันหลายวัน เจ้าบ่าวกตอง
 นอนเฝ้าหออยู่หลายวัน พงตูกมเหตุผลชอบกตหนักหนาอยู่

๗. การรบซึ่งลูกสาวตองกาตงกต การตูลูกสาวตองอานาจ
 วาสนากต หรือการตูกพาลูกสาวตองนตองออบรกกนกต การกรรธา

เหตุนับว่าเป็นการทุจริต เพราะผิดกฎหมาย จะนับเอามาเป็นประเพณี
(ของไทย) ไม่ได้

การเป็นผัวเมียกันตามประเพณีของไทยเราที่ชอบด้วยกฎหมาย
ยังมอกหลายอย่าง หวังว่าจะได้ประทานฉันทศกต่อไป แต่ไม่ใช่
หญิงพุนดตพมพ

พอเขียนหนังสือแล้ว ก็ได้รับลายพระหัตถ์ถึงวันที่ ๒๒ ส่งทาง
ไปรษณีย์อากาศ

เรื่องเมืองตระกวดบ้างตรงเรียงไม่แตกตแตก พันความหนักใจที่
หญิงพุนจะตองตพมพ นายแก้วคงจะกลับมาถึงได้ทำหน้าที่ทบทวน

เรื่องอยู่บนเขาหน หมอเขายกยของกนวดหนักตหนา แต่ตอง
เกิดากรหมอมถูกขนไปอยู่บนเขาที่ไร ก็ให้รู้สึกอกใจเป็นต่นพิน ใน
เรื่องตองตอปากเบนเหลือแต่ต่น อย่าหาว่าเขาต่งเตย เพียงเขาต่ง
เพชรบุรีเท่านั้นเอกเอมเลียต่ง

มดนามบนชนทบนงนต ตทจต่งหนังสือพมพโตเรอ แต่เรอ
โดยสาร์นไม่รู้สึกว่าจะตมประโยชน์เท่าใดนัก เพราะตบายก็ไม่ตบาย
คำ โดยสาร์กแพง เวนแต่จรมชรร้อนเป็นไฟจุดนนแหต จะเป็น
ประโยชน์ตจรง.

ศกรมมิลกรแล้วแต่จะ โปรด

มรณ

บ้านชินนามอน ปันง

ฉันท ๓๑ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๘

กราบทูล สมเด็จพระบรมพรหมนริศร

หม่อมฉันได้รับตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๒๖ ตุลาคมแล้ว ของ
เลียบยงก ไปรตฝาก แซ่ม จงดีศ มาประทานก็ได้รับแล้ว ขอขอบพระคุณ
และขอบใจคุณ โศดด้วยเข่นอนมาก

ขอทูลตั้งส่งสารหญิงพูนทศของดัดพมพแทนนายแก้ว และทรง
แนะให้หม่อมฉันรอร่องเมืองตระกอบา อย่าให้เชอของดัดพมพมากนัก
นน เชอรู้ดีกว่าแต่จ อ่าวทรงพระกรรณาอยู่เลมอ ส่วนหม่อมฉันก็
เต็มใจที่จะรอไปอีกสักสี่ปีห้าปี เพราะเป็นเรื่องยากเกินกว่าคาด
ด้วยต้องสอบหนังสืออนหลายเรื่อง ถ้าทำโดยรีบร้อนจะพลาดพลง
มากนัก นายแก้วก็กลับมาแล้วแต่จนพุทธศักราช ๒๓ แต่เมื่อเขาไวกลสักได้
มาออกในหัวโมงยามถึง ยังบ่จยอยู่ แต่อาการก็ยลตายแล้ว ไม่ออก
กวนคงจะดัดพมพได้

เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒๗ แซ่มพาล้ามเนร (คือ) จันตศิศ ลูกชาย
คนเด็กของเขาออกมาให้หม่อมฉันเห็นชายผ้าเหลือง หม่อมฉันอยู่ข้าง
จะปลาบปลดมททราบว่าออกแล้วเรียนเขาสอบความรุ่นกขรรมครได้ (นัย
ว่าอยู่ในพวกทบเบบชนนท ๓ ตอย) แต่เวลาอายุยังไม่เต็ม ๓๓ ปี
เห็นความอุปนิสัยในทางข้างจะต โดยนว่าสมเด็จพระพุทธ โฆษจารย์
ท่านอยากใหบวชอยู่ต่อไป แต่จุดศิศพออยากให้สึกกลับมาเรียนในชั้น
มัธยมให้สำเร็จ เพอจะส่งไปเรียนเมืองยุโรปเป็นที่สุด ส่วนตัว
ตามเนรเองก็อยากบวชอยู่ต่อไป แต่เกรงใจพ่อ เมื่อใดก็ตามความ

สมเด็จพระบอกรา "แต่เดแต่เดดจ้บไปรอดอย่างไรก็จะทำอย่างนั้น" หม่อมฉัน
 จึงต้องเป็นมนุษย์ชาติเรองการเตาเรียนของสำมเณรต่อ แต่ก็ไม่เห็นแบบ
 การยากอย่างไร ด้วยไม่มทางอนจะดีกว่าให้บวชเรียนต่อไป เพราะ
 ใจตัวเองก็สมครแต่เมื่อป็นสยเห็นชัดแต่จว่าอาจจะดีในทางนนี้ ไม่ต้อง
 บัวยกตัวไปถึงขอทเกยวของกับพระราชวงศ์หรือความอบบรมของทุก
 เรยพทเบนคฤหส์ก หม่อมฉันจึงตัดสินใจให้สำมเณรต่อบวชต่อไป และ
 จระมอบการฝึกสอนอบบรมถวายไว้ในสมเด็จพะพทช โยษาจารย์

เมื่อสำมเณรหตามมาถึงบหนึ่ง หม่อมฉันพาไปฝากให้พักทวด
 บัโตคิกส์ด้วยอยู่ใกล้กับ Cinnamon Hall ท่านสมภารก็เอาเป็นชระ
 เอื้อเฟื้อมาก จดกฏให้อยู่หลังหนึ่งและเตยดด้วย ในพอกไทยที่มาจาก
 กรุงเทพงกทาบญ หม่อมฉันทราบจ่าเทศน์ได้ เมื่อวันท ๒๕ จึงหมนด
 มาเทศน์ที่ Cinnamon Hall พอกไทยชาวกกรุงเทพง พร้อมกันมาฟัง
 ชรรพมาก สำมเณรออกจระวดยเครื่องกณท วันท ๓๐ พระองค์หญิง
 ประเวศ ๑ ทรงบাত্র พินนทท่านสมภารไปน้า บอกรว่านาน ๆ จะได้
 รบบাত্রทบหนึ่ง เพราะเขาไม่ได้บাত্রกันตามบ้านเบนประเพณเหมือน
 ในเมืองไทย วันท ๓ พุศศจกายน กรมหลวงสังท ๑ จะทรงบাত্রเช่น
 เตยวกน วันท ๒ สำมเณรจระกตบกรุงเทพง ๑ หม่อมฉันถวายพระกุศด
 ทโคทาบญแต่ท่านด้วย

ในจดหมายฉบับนหม่อมฉันจะทูลส่งนองความในถายพระหัตถ์ ๒
 ขอ ขอตนวดตถทเรยกรว่า "โคระ" และ "โคก" นน จับมุดได้จ่าต่าง
 กนดงน คอ โคะ เบนลาภาษาจน เรยทตงเครื่องบูชาและตงของกน
 ตรงกับทองกฤษเรยกร Table คำจ่าโคก เบนภาษาไทยเดิมใช้เรยกรถาด

มีเชิง ภายหลังจากจึงเอาคำ โตะของจันทมาเรียก โตะเป็น โตะไป เห็น
จะเป็นเพราะเสียง ๒ คำนั้นคล้าย ๆ กัน และคงดลใจให้ใช้วางของ
ด้วยกัน คำ โตะจึงหายไป คงมีแต่ โตะหนึ่งสื่อเก่า แต่เมื่อหม่อมฉัน
ไปมณฑลพายัพครั้งแรกในรัชกาลที่ ๕ เขาเลี้ยงอาหารใช้ตั้งในศาล
ไม้ทาสีแดง มีเชิงเป็นตุ๊กมะหวด (เหมือนอย่างที่เคยเห็น ใต้ของถวาย
พระกันแต่ก่อน) ในมณฑลพายัพเรียกว่า "ตะ โตะ" เขาบอกอธิบาย
ด้วยว่า ใช้ได้แต่เจ้า โตะจะใช้ตะ โตะไม่ได้ ถ้ามีเชิงที่เรียกว่า " โตะ
สามขา " ก็มาแต่ตะ โตะนั้นเอง

แต่ก่อนมาช้านานแล้ว หม่อมฉันเห็นในหนังสือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
มีรายชื่อเครื่องยศอย่างหนึ่งเรียกว่า " โตะเท้าช้าง " หม่อมฉันอยากทราบว่า
มันเป็นอย่างไรก็ค้นไม่พบ เห็น โตะสามขาก็เป็นแต่สิ่งที คิดไม่เห็นว่าเป็น
โตะเท้าช้างจะเป็นอย่างไร มาจนฉันทหนังสือเหมือนจะเป็นในรัชกาลที่ ๖
คุณหญิงเนื่อง ภรรยาพระยาเพชรรัตนสงคราม (เตือน) สมุหเทศา
ภิบาลมณฑลเพชรบูรณ์ มาทามาตราหม่อมฉัน มีลูกไม้ใส่ โตะสามขา
มาให้ หม่อมฉันแลดูเห็นขา โตะ โบนนทาเป็นรูปเท้าช้างเป็น โตะแรก
จึงได้คิดว่าที่เรียกว่า โตะเท้าช้างคือ โตะนั้นเอง แต่ชนเดิมเห็นจะทาสี
เป็นเท้าช้าง โดยมาก จึงเรียกว่า โตะเท้าช้าง ครั้นภายหลังยกไปทำเป็น
รูปเท้าสิงห์ แต่คนยังเรียกอย่างเดิม หม่อมฉันนึกอยากได้ไว้ดู จะ
ออกปากขอในเจตนาหนักนกดวยใจจึงนั่งอยู่ ครั้นนานมาออกหาพบ
คุณหญิงเพชรรัตน ฯ อีก หม่อมฉันถามว่า โตะเท้าช้าง โบนนยังอยู่หรือ
แกบอกว่ายอดกระหม่อมเด็กท่าน โปรด ถวายท่านไปแล้ว หม่อมฉัน
ยังพยายามหาต่อมา หมายจะให้ โตะเท้าช้างไว้ ในพิพิธภัณฑ์สถาน

สักใบหนึ่ง ขอให้คุณท้าวภักษ์ท้าว... คณฺดูในคตงโน ก็ได้มาแต่เบเน
เทาสังห จิงเบเนอนโตเคยเห็น โตะเทาชางครกเคยดงทูตมาพอเขาใจว่า
เบเนของมจรง

ขอทจระทตอิกขอหนึ่งนน คอมาคตตงการทรัตนาโทกน พจารณา
เห็นวามตกษณะเกิดแต่เมต ๒ อย่าง คยออย่างหนึ่งดวยเจตนาให้ความดีช
แกกน อิกอย่างหนึ่งเพอประกาศศีลทชิต ตั้งจะยกคตออย่างคตอไปน เช่น
รัตนาสังกรานค รัตนามนค รัตนาเมอชนเรอนใหม่ หรือถาจะเรียก
รวมกนว่า "ชิตนา" เหตุานเบเนเจตนาเพอให้ความดีชิต แครัตนาก
ออย่างหนึ่ง เช่น พระเวสสันดรทตงนาบนมอชชกเพอให้ ๒ กมาร คตอค
มาจนกรัตนาเมอทาบอญแตะทตงนา เมอถวายทตมา เหตุานเบเนการ
แแต่ดงจวพนจากให้เบเนศีลทชิตเตตชาด เป็รยบเหมอนคตให้ชาดจากคตไป
ทตมเตจพระนเรศคกรมหาราช ทตงทตงนาเมอแแต่ดงคความเบเนศีลระของ
ประเทศศยามกจะอยู่ในประเทศน ยงมการรัตนาทนาพจารณาคออยู่ใน
ประเทศโตกทตายออย่าง ตั้งเช่นราชามิเชกพระเจาแผนคน ตามคारा
ทตงอินเตยควาให้ส้าวพรหมจวาทตงนาบนพระเคียรทตจายอภิเชก นางจะ
หมายคความควาถวายศีลทชิตแห่งพระราชาชบค การรัตนาเมอ โทนจुक หมายถึง
การย้ายฐานะจากทวรกไปสศีลทชิตหม่มส้าว แตะรัตนาแตงงาน หมายถึง
เปตยนจากเบเน สัดไปสศีลทชิตแห่งสามภรียา จระได้หรือไม ขอให้ทตง
พจารณาคนหาหตักฐาน ในการรัตนาโทกนคูนานาจะตงญุคคตออย่างไร

คจรมคจระแแต่ดงจะไปรค

คจรมคจระ

ปรากฏในเรื่องลัทธิสองเหลี่ยม หรือจะชแบบใหม่ก็คอประเมวพระบาท
 สัมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ เอมายนเดกตงเบณชนคตงคัพ ชงเวยกวาเครอง
 คัพ อยางทพระทาไวให้เข้าตามวดแตกอนนระนน ทชนแตกตชนมพนก
 แดะชุมรูปภาพชมประคูป อยางเดยอกบชนบวพท โชทประเทศชวา ชาด
 แดะบนโต เพราะเบณชองเด็กไม้มกจทจระพงชนกไมได้ทา ล้วนควมณทต
 นน สัมมคเอาหีบเบณคจเรอน คอยอดเบณกุฎาคาร อยนเรยกกนวาเทม
 เชอวา โทคชนตยอดเบณกุฎาคารตงชนเบญจานน เอมายางแบเบเครอง
 คัพหีบมาทา จงมอยดชกนโตทงคัพ โทคคัพหีบ ถาคัพโทคคตทาจนกชน
 คัพหีบจระมเหมอนไมได้ คจยจระคองถูกห้าม หรือมณระนบกไมกตาทาเอง
 เพราะเหตคาลุง

๓. ตองอยางฝาทรงมงกุฎนน คงเกิดจากยอด โทคคัพทาทรงฝ
 ลุงเบณกุฎาคารชนโตนนนาไป โทคคัพคตเบตยนแบตงเบณทรงมงกุฎ
 คามยคคัพชงจระพงลจวมมงกุฎโตชพอค นบวาเบณอยางทต้าม แดะมิใช่
 จระทาแคยอด โทคคัพเทานน ยงทาเบตยนแบตงไปตงยอดประคูปแดะยอด
 มณทปจรงๆ อักด้วย

๕. โทคคัพกับ โทคคัพระตुकนน มลันฐานไมเหมอนกัน โทคคัพ
 มลันฐานชจนเดย โทคคัพระตुकมลันฐานชอมสูง แดะอกแบตกทท
 โทคคัพนนจะใส่ได้แคคัพชมคคตสูง ลจอน โทคคัพระตुकนน ใส่ได้ไม่วา
 ทรตुकโครแมเบณคนล้ามญ จงนาให้เหนโตจวา โทคคัพระตुकนนเบณชอง
 ล้ามญชงมมากอน โทคคัพเอมอยางไปทาทหลงเบณชองพเคช เมอเบณ
 ดงนน โทคคัพระตुकจระมาแคตงโตเตา โดยพิจาณาเหนมลันฐานชอมสูง
 โทคคัพไปทางกตชองชองโบราณ เช่นกตชองพระราชล้าสน กตชองพระ

ตั้งพรรณเบญจ กัดองคทองใจ ทเขาเขียน ในเรื่องรามเกียรติ์ตลอดจนกวดอง
 เขมตกดงไม้ ใช้บวชนาคกลับมาแตกอน ย่อมเป็นรูปเดียวกัน คงเอาถือง
 ทมใส่ชะโรอยู่ในเรือนนอนเองมาใช้ ใส่กระตูกก่อน ภายหลังจึงคิดทำฐาน
 ทายอดให้วิจิตรพิสดารประกอบขึ้น

เรื่องจริงกฤษณ พระองค์มาให้ชาวจากันพบแต่ในชาติพระเจดีย์
 แด่คตศัพทมากไม่ค้อยจะเข้าใจ รูปความกกดงจา แด่กอนพระเทษจถาย
 ขงจรรกนเรยราด ทาให้ปญูกุลเบนทเคชตรอนกนทวไป พระพุทธเจ้า
 จึงทรงบัญญัติให้ไปรวมถายกน ในทอนเคชจ อาศัยพนดินทเบนทอม
 เบนแอง การถายรวมในทเคชจมากถายกนน สังกโสโครกหมกหมม
 มนมอง ทำให้เกิดไม้ระดวกแกมถายจนดวยประการต่างๆ เบนชนๆ มา
 ทคตศัพทกทตั้งชงทรงอพญาคให้ทากนนนแหด เบนศัพทจาเพารสังน
 ชงดางศัพทกทราบไม่ได้อาเป็นสังโต จระหาอภิธาชชวยกไม่มีในอภิธาน
 ตามผู้ใหญ่แมจะมอกถงสำมคชกกไม่สำมารถทจะบอกโต พงเดาเทาท
 เชชชานเขาใจศกรวดยมากอช ทถายนนให้คชฐานยกตั้งชนไปแถวเจาร
 ดของมเขยงรองเทานฐานนนดวย ดองนนใหม่ฝาบค แถวใหม่ทถก
 ชยบคใจทจางฐานนนดวย สำหรับพระแกจะโดยคบนชนไปบนฐาน
 เพวารเคยมทานณแกบนชนทกลมคกถงมา ชะโรกไม่รู้สึกจับใจเทากบค
 สังกใหม่รวดอมวจจกฐารอบนอก แถวมประคูประกอบชกชนหนงดวย
 เห็นวาคกวางจจกฐกมชยคตามวดชงเห็นชยทวไปในเมืองเราน อาจทจะ
 กนไม่ให้สังคชเขาไป ชดศัยให้สังโส โครกกระจยกระจายได้ ทงกนค
 มให้เขาโกถวจจกฐชงจระฐสังคชระชชชชชชสังโส โครก แถกนคความ
 จุนจานอนจะเบนทราคาญแกพระสังฆชงเบนฝไปถายนนดวย ได้บอก
 ให้เชชชคบนทกตามทเคชชเขาใจมา ให้ เมยโตมานถจจะสังมาถาย

ฝ่ายทางนายซึก ซึ่งขอให้ช่วยดับเมืองชุมพรเก่าให้หนั้น ก็ได้ตั้ง
จดหมายบันทึกของคนแก่ ซึ่งแก่ไปได้เพียงใดความมาให้ ยังไม่ได้
เรื่องเมืองเก่าจริง แดกก็พอใช้ที่ได้อันไปได้จนกิ่งครงเมืองตั้งอยู่ที่ตำบล
ท่าแฉะ ได้คิดสำเนาถวายมาหมดแล้ว เขาว่าเขายังดับต่อไป แผ่นดิน
เมืองชุมพรเห็นจะงอกออกมาใหม่มาก เมืองเก่าจึงเข้าไปอยู่ตักดับ

เมื่อวันท ๒๒ เดือนกอน ได้ทำบุญอุทิศกุศลถวายพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่บ้านคลองเคียว นทตถวายเพื่อทรงอนุโมทนา
ครบวันจวนวันท ๒๓ เวลาบ่าย ๕ โมง เกิดอาการหมอมพร้อมด้วยครอบครัว
พากันเข้าไปถวายบังคมพระบรมอัฐิ ในพระที่นั่งจักร แดงพากันไปท
พระบรมรูปบุญจุมราชานุสรณ์ ได้พยายามทำธงดอกไม้อัดพร้อมด้วย
เครื่องสักการะอื่นไปบูชาถวายบังคม บนเขตยนมอเป็นสำนักพระราชวัง
จัดการ แดกก็โดยนว่ากระทรวงมหาดไทยได้ช่วยอย่างมาก ทุกรูปงานก็ไม่
มีเขตยนมแปลงอะไรไป ดอกไม้อัดกรอ้อยอย่างประณคมีไปถวายมาก เป็น
ของคณะข้าราชการ ของโรงเรียนต่าง ๆ ของดมาคมต่าง ๆ แดกร้าน
ต่าง ๆ ก็มี แดกโดยใจที่เขาไปตั้งประดับไว้อย่างซบซอน จนดูเห็นยาก
เต็มท เพราะมเนอทพอยนท ถ้าหากมทกวางจัดเรียงรายให้เห็นจะแจ้งได้
จะนำชมไม่น้อยเลย ผู้ให้อย่างพระอนุสรณ์นหมใจคับแคบเต็มท ไมมี
อะไรนอกจากมฐานขนไปรับพระบรมรูป ลักษณะเหมือนเขาอัฐิตะแคง
ไปตั้งไว้แผ่นหนึ่งแดวกบกกหลกขง ใช้ดอมไว้แถบ ๆ เทานน ททอง
พระदानยมกวางอยุอกถมไป จระกตทาใหม่ผฉายกวางนนอกหน้อยกทำได

ท่านเม้าทตลาไปปร โดกเลยแด้ว ดูก็ส้มคอรแก่กาดระ เพราะขาย
กมากแด้ว ทงทพพพภาพอยุหนกตอย

สำเนาสมเด็จ

เวदानโศกกรุงเทพ ฯ ฝนกำลังตกลงหนักเอาไปตายฤดู ตกตั้งวัน
 ยงคางคกขยงรุงกม เกือบเหมือนททาคใหญ่ ตามหัวเมืองต่างๆ กตกหนัก
 มบอกขาดน้ำท่วมหลายหัวเมืองด้วยกัน.

ควรมีควรแล้วแต่จะ โปรด

พรหม

ประวัติย่อของเมืองชุมพรเก่าตอนหนึ่ง

ชุมพรเดิมตั้งเมืองอยู่ที่บ้านนาสร้าง ท่าแฉะ ซึ่งแบงกงอาเภอท่า
 แฉะอยู่เดี๋ยวนี้ ตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำชุมพร (แม่น้ำชุมพรเก่า เคยกราบทุก
 มาในหนังสือฉบับปกขนแดง) ต่อมาได้ย้ายลงมาตั้งเมืองอยู่ที่บ้านนากระ
 อยู่ทางทิศใต้ของบ้านนาสร้าง แต่ยังคงอยู่บนฝั่งแม่น้ำชุมพรเก่าเหมือนกัน
 ค่อนลงมาทางใต้ของลำน้ำ เพื่อให้ใกล้ทะเล และต่อมาอีกได้ย้าย
 เมืองมาตั้งอยู่ที่ตำบลคลองนาหัก ทางฝั่งขวาของแม่น้ำชุมพรใหม่
 (คนละสายกับแม่น้ำชุมพรเก่า) ทนุได้สร้างท่าเทียบสำหรับราชการ
 ทำงาน ได้สร้างวัดขนาดหนึ่งใหญ่ชื่อว่า วัดสุบรรณนพมิตร และยังคง
 เป็นวัดโบราณและมีพระสงฆ์อยู่จนบัดนี้ ตำบลนวมเขตติดต่ออยู่กับ
 ตำบลบ้านตากแตก (คือตำบลบ้านแสงแดดเดี๋ยวนี้) และต่อมาอีกได้
 ย้ายเมืองจากถนนสามฟากมาตั้งเมืองใหม่ทางฝั่งซ้ายตำบลท่าตะเภา
 เขตตำบลมณฑล แลวแบ่งจังหวัดอยู่จนเดี๋ยวนี้

ประวัติของเจ้าเมืองเก่า ๆ ที่รวบรวมได้

พระยาเพชรกาแห่งสงคราม เดิมชื่อ ชัย เป็นเจ้าเมือง (แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นเจ้าเมือง เมื่อเมืองคงอยู่ที่ใหม่แต่เมื่อใด) ชาวพมในเมืองในสมัยนั้นพากันเรียกว่า พระยาตบเหตก ได้ทำการรบพุ่งกับพม่าหลายครั้ง ในรัชกาลที่ ๒ ได้เคยรบพระราชทานดาบอาญาดีทมิ ๑ เดิมกับหอกล้าหรือออกรบ ๑ เดิม ในการรบพมามชย

เมื่อพม้ายกทัพมาตีเมืองชุมพร เมืองคงอยู่ที่ตำบลคลองน้ำหัก ครึ่งหนึ่งพม่าได้เข้าตีตำบลบ้านตากแดดก่อน ได้จับชาวบ้านเขาหลายร้อย แล้วขุดหลุมเผาทั้งเผาในป่าตำบลนั้น พระยาเพชรกาแห่งได้ยกทัพออกต่อสู้ พม่าแตกหนีไปทางเมืองมรวัด (มะแฉะ) ในระหว่างที่พม่ารอนแรมกดบ พม่าต้องเสียชีวิตไปเป็นอันมาก เพราะเมื่อถึงตำบลท่าไม้ตาย ได้แตกเอาหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำเป็นที่พักนอน พม่าได้เข้าไปตั้งค้างข้างปอน เพราะเห็นว่าเป็นป่าไม้ใหญ่ แต่กลับเกิดเป็นพิษจน ต้องเจ็บตมตายเป็นอันมาก

พระยาเพชรกาแห่งสงคราม เป็นบุตรร่างอดทาตะเถาเหนือ ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตกของทางรถไฟ และยังปรากฏเป็นวัด โบราณอยู่จนบัดนี้ โรงเรียนศรีราชา ตั้งอยู่ในวัดนี้

เจ้าเมืองต่อมา

- พระยาครุฑ ๆ (ไม่ได้ชื่อเต็ม) ว่าเป็นบุตรร่างอดดีบรรณนมตร ภายหลังพระยาเพชรกาแห่ง ๆ
- พระยาชุมพร ๆ (ยัง) บุตรพระยาแห่งสงคราม
- พระยารัตนเศรษฐี (เทศ) ตามที่เล่ากันมาว่าเป็นจีน

บ้านจีนนามอน ปีนัง

วันที่ ๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๘

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน หม่อมฉมดิลกเดโชภพ Strait Times ซึ่งออกที่เมืองสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ในนามจดหมายของ Mr. Baxter ซึ่งเป็นที่ปรึกษากระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เสนอเรื่องผลประโยชน์ใหญ่ที่เกิดขึ้นและเป็นเหตุให้ Mr. Baxter ลาออกนั้นโดยพิธีการ และมีความประสงค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ หม่อมฉมดิลกเดโชภพพณฯ นกฉาเป็นเรื่องสำคัญอยู่ แต่จะหาหนังสือพิมพ์นั้นดูในกรุงเทพฯ เห็นจะยาก หนังสือพิมพ์ในกรุงเทพฯ เองก็คงไม่กล้าเอาสำเนาไปพิมพ์ หม่อมฉมดิลกเดโชภพจึงฝากจดหมายถวายตรงถึงพระองค์ท่านได้ จึงได้คัดหนังสือพิมพ์เรื่องนั้นส่งมาให้มาถวายกับจดหมายฉบับนี้

หม่อมฉมดิลกเดโชภพและคิดไม่เห็นค่าเงินอยู่อย่างหนึ่ง จำเหตุโดยหนังสือพิมพ์ Straits Times จึงส่งพิมพ์จดหมายของ Mr. Baxter เพราะเมื่อมีสก็อตแบงค์จะไปยุโรป ทราบว่าไปพักอยู่เมืองสิงคโปร์หลายวัน เหตุไรจึงไม่ให้พิมพ์แต่ในเวลานั้น ในเวลานั้นก็ไปอยู่ยุโรป เหตุใดจึงส่งจดหมายมาลงพิมพ์ที่บ้านนี้ คิดพิเคราะห์เหตุแต่ไม่เห็น.

ควรมิควรแล้วแต่จะ โปรด

สมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนา

บ้านชินนามอน ปีนัง

วันที่ ๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

ในสัปดาห์ที่ล่วงมา นอกจากจดหมายประจำสัปดาห์ที่ถวายท่าน หม่อมฉันต้องเขียนจดหมายขอบคุณพี่ที่เขาฝากอาหารให้แถม จุดดี พามาให้ออกหายฉบบ เห็นหญิงพนของตดพมพเพนอยอยบาง นายแกว แมตส์กไล่กกาตงคกสะเกต ยงตดพมพไมได้ ต้องทูลขอเรื่องเมือง ตระกอบาตอไปอกลักกราวหนง ในจดหมายฉบบนจะทูลส่งของแคะขอความ ในตายพระหตถฉบบตงวันที่ ๒ พฤศจิกายน

เรื่อง "รตนา" ในการพิช หม่อมฉันได้ทูลเพิ่มเติมไปในจดหมาย สัปดาห์ที่ล่วงมา แคะดกนกับตายพระหตถฉบบน

เรื่อง "ตองประกอบ โกศดกษณะต่าง ๆ" ที่ทรงพิจารณาเห็น ดูเป็นเหตุฐานดี พเคราะห์ตามประเพณีทพดกฮินดู ทากนในอินเดีย หรือ แมมาอยู่ในบงน พอตายแฉวกเอาไปเผาในวันต่อมา เช่นแต่เอาศพ ฉางบนแคะคตมฉ่าไม้ได้หีบ คือจะเอาศพฝังไว้ เช่นพดกฮินดูตามหรือ พดกจนจงเอาศพได้หีบฝัง การทศนบางจำพวกใช้ประเพณีเผาศพ เอา ศพใส่โกศหรือใส่หีบ แฉดงว่าเพราะจะรอกการเผาชาวจนไปเพื่อทำเมรุ เป็นคน เห็นว่าเคมคงไซใส่หีบเป็นฉ่ามญู แมจนศัพพะพุทของคกใส่หีบ ประเพณีทเอาศพใส่โกศน่าจะเกิดชนคอกายหดง ดอขคจามคคชของพดก ฤคศาสดนาพราหมณ เมื่อหม่อมฉันไปนครวัดไปเห็นเทวสถานแห่งหนึ่ง ซึ่งพระองค์ท่านกคงได้ทอศพระเนตรเห็น เรียกว่า "บคชจากรง" อยู่ริม ทางเข้าปนครชม ทำทรวดทรงเหมือนอย่าง โกศตงบนฉนเบญจา พอ

หม่อมฉันเห็นกนกขนดงประเพณีทเอาศัพได้ โทศ สันนิษฐานว่าจะเกิด
 แด่อกศจาพระเป็นเจ้าอวดดารดงมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อพระวิญญ
 ญาณเสด็จคนไปสู่องค์พระเป็นเจ้าแล้ว กอนถวายพระเพลิงจึงต้องแต่ง
 พระสังฆราชทรงเครื่องของอาภรณ์ประคัมฐานใจเป็นทศกการบชา ให้สมกับ
 เป็นเทวดาดาร (มดของทองบัตหน้าศัพ นางจะมาแตกตน) แด่กทา
 พระ โทศได้พระศัพให้เหมือนประทับอยู่ในปราสาท เติมนางจะมีแต่พระศัพ
 พระเจ้าแผ่นดิน แด่จึงให้ได้ โทศเป็นเกียรติยศต่อลงไปถึงพระศัพพระ
 ชายา เทพบุตรและเทพธิดาและทศกถึงศัพเทพามาตย เมื่อเกิดนยม
 เกียรติยศทศัพได้ ได้ โทศ พลกถอพระพุทศำถนากรบ ไซบาง คอยลอคค
 จาพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระ โพธิ์ศกเส่มอเทพเจ้าเหมือนกน ประทลาคอยู่
 ทในเมืองไทย แม่มมยบจจุบนนยงมศัพได้ โทศเซตยศกค โดยอ้างว่า
 เคยเป็นขรรมนิยมมาแต่ ไบราณหลายแห่ง หม่อมฉันเห็นทแรกทจค
 ประตุ โรงขรรมน พระนครศรีอยุธยา มี โทศดังส้เหตุยมตงอยู่ทศำถาไบ ๑
 หม่อมฉันประทลาคใจ ตามพระบอกจว่า โทศนั้น ทาได้ศัพทำพสมภาร
 องค์กอน แด่บอกอธิบายว่าศัพสมภารจคประตุฯ เคยได้ โทศเป็น
 ขรรมนิยมมาทคองค คอมาโดยนทเมืองเพชรบุรีว่าศัพสมภาร (บางวัด)
 ได้ โทศ แด่กรงสูตทายมาเห็นศัพพระอาจรรยจนวงส์มาขจศร (แมจ)
 ได้ โทศดังเซพนน เห็นจว่าจะมาแตกคฉายมหายานเกาแกทลอคจาพระ
 มหาเถระเป็นพระ โพธิ์ศก ทเมืองเพชรบรยงคง ไซขรรมนิยมเตมอก
 ย่างหนึ่ง ทเผาเมรุไปตวยกนทศัพ ด้วยเหตุพนทเมืองเพชรบรจยง
 มข่างมาก เพราะมีการทำเมรุเศรของกระตาศอยู่ได้มอ ททงทพกเอา
 อย่างเมืองเพชรฯ ไปทำอย่างนน หม่อมฉันเคยเห็นเผาเมรุ (ประว้า)

สาส์นสมเด็จพระ

ด้วยกนกยศพทจตทจนทตายกรง ยงพอกพราหมณทเมืองพทตง คอ
ทจทนาม ๕ คน เมอตายเชาบอกใส่ โภค้เหมือนกน เห็นจะเบนเพราะ
ล้มนตวาเบนใจทกมาแตกอนเกานนเอง

เรื่อง "วจจกฏ" ททวงล้บไดคความจากมหางจกจางของออก
ไปอกพนตนก เบนอนไดคความรเพิ่มเคมฉนฉว ทม "ทาน" ตามวัด
ทุกวัดนน เพราะพระอนยบงคบให้คองมี มีไซพระล้งมคคทาตามอ้าเกอใจ
แต่น่าจะทรงพยายามได้เตยงทานมรคคอ ไปให้รู้ศพทชงมหางจแแปด
ไม้ออกนน

เรื่อง "เมืองชุมพร" ทนายชตล้บไดคความทตคตมากคค ทมอมฉน
ล้งล้ยมานานนแตควาเพราะเหตุไดคทานาทตงเมืองจงเรยกฉว "ตานา
ทาตะเกา" แดะมตานาทไมไดคตงเมืองอยออกสำยหนงไมห่างกนนค
กตบเรยกฉว "ตานาชุมพร" เมอมาทราบคความทปรธานมาฉาเคม
คตงเมืองรมาฉานาชุมพรชางคอนเพนอ ไพทองทคตงอ้าเกอทาแซะ แดะฉาย
เมืองเดอนจงมาตามฉานาหตตายกรง ฉนทล้คจงมาคตงทรมนาทาตะเกา
กเขาใจแจมแจง ฉนทคตงเมืองคค ไบราณคตงอ้าคัยหตค ๒ อยาง คค
มหทานาออยางหนง ชงทองทคตงอ้าเกอทนแซะเบนทาเดนาคออยางยงไม
แซะฉงเมืองชุมพร แดะคคองมตานาเบนทาง ไคจจแเดะอ้าคัยไซนาบร ไคค
คคยออกออยางหนง ฉานาทาตะเกาแเดะฉานาชุมพรชางคอน ไคฉาเคม
เห็นจะยงฉนคจจคตงคตงเมืองฉกเขาไป ล้วนการปลคคคองคคกอนค
ไมมล้สถานทของรฐูบาด นานเจ้าเมืองเรยกกนฉว "จวน" อยทไชน
กจจาราชการเมืองทนน มีคคศรฉา ไคงปลคคคได้ชางหนานานคตง ๓
เรยกฉว "ค้าดากฉาง" เบนทล้ฉาหรมฉารคความแเดะปรชุนกรมการ

กับมีตราของกงคน โทษอีกหนึ่ง ๑ มักปลุกไฟบริเวณเจอนเจ้าเมือง เพื่อ
 ให้มั่นคงและได้ ใช้คนโทษด้วย ใครได้เบนเจ้าเมือง ถ้าเป็นคนแปดกถน
 ไปจากทอน ก็ต้องไปหาทคนสร้างจวนกับทั้งศาลากลางและตราของ
 นกโทษด้วยทวนทพยของตนเอง อมพเบนมุดเหตุขยายเมือง เพราะ
 เมืองเดิมบ้านเรือนหนาแน่นหา ทดงจวน ให้เหมาะไม่ได้ และมีเหตุ
 ขกยทางหนึ่ง ด้วยเจ้าเมืองได้แต่ค่าธรรมเนียมความเบเนตประ โยชน
 โดยตรง ต้องอาศัยทามาหากันเช่นทานาเบเนตนเป็นกาตเดยงชพดวย
 ถ้าหาทไฟเมืองเดิมไม่ได้ก็เทียบจวดงหาทวางชงเหมาะแก้ความประสงค์
 แล้วขอแรงราษฎรให้ช่วย โทนสร้างถางถากทำจวนอยู่ และเบิกไ้รนา
 คอไปไฟคาบถนน เจ้าเมืองไปอยู่ไหนมทมกจจรคคองตามไป ไฟไม้ช้า
 กเกิดตตาศยสำนบ้านเรือนเบเน ทประชนชนชพอกแห่งหนึ่ง เรียกวา
 "เมืองใหม่" ด้วยประการชเน เมืองชมพรทขยายลงมาข้างใต้ กงอาศัย
 เหตุอนอกทดาอยอย่าง คอผงทงแดงอก เป็นเหตุ ให้ไฟเคมถอยลงไป
 อยางหนึ่ง สันหวาดคักพมา เพราะเมืองมอญคกเบเนของอังกฤษ พมา
 จรยกกของทพมาไม่ได้ตั้งแต่กอนอยางหนึ่ง

เรื่องเจ้าเมืองชมพรทนายชิตกุดนันทมนทนทวาทเวองพอยจระ
 ทุดเพิ่มเคมโตบาง พระยาชมพร (ชุย) นน เทพจระได้เป็นเจ้าเมือง
 ชมพรดวยมีความชอบคกรบพมา ทมาตเมืองชมพรไฟรัชกาลที่ ๒
 เมษ พ.ศ. ๒๓๕๒ จรง เคาเจอนมอยทชอพระยาชมพร ตามทาเพียบ
 เป็น "พระยาเคางระธาชมต ศัรสุรตจวมก" เปลี่ยนเป็น "พระยา
 เพชรกาแห่งสงคราม" (มีใช้ "กาแห่งสงคราม" อยางนายชิตจา)
 คงเวมใช้นามนนเมยตงพระยาชมพร (ชุย) แต่เสียใจทจระทดาพระยา
 ชมพร (ชุย) นนลงปลตายคองคกยาก เหตุด้วยเมอคนรัชกาลที่ ๓

อังกฤษเกิดรบกับพม่า เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษมาชวนไทยเป็น
 สัมพันธมิตรช่วยกันตีเมืองพม่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงรับทางไมตรีอังกฤษ โปรดฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย
 คชเสนี) เป็นแม่ทัพยกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ไปตีมทพ
 กองทัพอังกฤษที่เมืองเมะระตะ และเตรียมกองทัพหลวงจะให้กรม-
 พระราชวังบวรมหาดำรงพลเป็นจอมพลอีกทัพหนึ่ง จะให้ยกตาม
 ดงไป แต่กองทัพนั้นหาได้ไปไม่ ส่วนกองทัพเรือ โปรดฯ ให้พระยา
 ชุมพร (ชุย) เป็นแม่ทัพคุมกองทัพเรือไปตีเมืองมรัต เมืองตระนาดศรี
 พระยาชุมพรตีเมืองมรัตแตก กองทัพเรือทองกลุ่ให้ตั้งมาช่วยจึง
 ตกลงมาถึง มาเกิดวิวาทกันชนดด้วยวิชาสงครามผดกัน ข้างฝ่ายไทย
 พอดีเมืองมรัตแตก ก็กวาดครอบครัวพม่าที่เบนพดเมืองมรัตเข้ามา
 เมืองไทย ฝ่ายอังกฤษห้ามขอย่าให้เทครัวอย่างนั้น ข้างไทยไม่ยอม
 อังกฤษจับพวกนายกองของพระยาชุมพร (ชุย) ที่ไปกวาดครัวไว้ได้
 หลายกอง แต่ส่วนตัวพระยาชุมพร (ชุย) หลบมาได้ ถกพระบาท
 สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ว่าไปประมาณให้อังกฤษจับนายทัพ
 นายกองไปได้ ให้ถอดเสียจากตำแหน่งผู้ว่าราชการเมือง เมื่อเสร็จ
 สงครามคราวนั้น ไทยของคนเซตยพม่าที่กวาดเข้ามาถบไปบ้านเมือง
 มเรืองเกลียดกับพระยาชุมพร (ชุย) ต่อมออก ด้วยเมื่อกวาดครัวมานั้น
 พระยาชุมพร (ชุย) ได้หญิงสาวพม่ามาเป็นภรรยาคน ๓ เมื่อกองตั้ง
 ครัวคน หญิงคนนั้นมกรรภักดีไป ไปคลอดลูกเป็นชาย (หม่อมฉัน
 เคยรู้จักชื่อ แต่ลืมเสียแล้ว) เมื่อเติบโตใหญ่ขึ้นมีความรู้และประพฤติ
 คดี ถึงอังกฤษตั้งให้เป็นนายอำเภอที่เมืองมรัต แต่ลือตว่าบิดา
 เป็นไทย นับพวกเชื้อสายของพระยาชุมพร (ชุย) ฉะนั้นญาติ นาย
 อำเภอคนนั้นมถูกราย ให้ชื่อว่า จันทรพงศ์ เมื่อดูจะตายสั่งว่าให้เขา

มารับราชการในเมืองไทยตามสังกัด นายจันทรวงศ์เข้ามาหาพระยาวชิ-
 ร์ศยารักษ์ (เจ้า ศรียาภย์) ชาวเขมร ซึ่งเป็นหลานของพระยาชุมพร (ชย)
 ให้พามาถวายตัวต่อหม่อมฉันเมื่อยังฉากรมหาดไทย เวลานั้นนาย
 จันทรวงศ์ยังพูดไทยไม่ได้ แต่เรียนภาษาอังกฤษพูดรู้ด หม่อมฉันจึง
 ให้ไปรับราชการในกรมป่าไม้ ต่อมาได้เป็นขุนนาง จะเป็นขุนหรือ
 เป็นหัตถ์ มราชทนมามอย่างใด หม่อมฉันจำไม่ได้ และไม่ทราบว่า
 จะตายหรือยังอยู่ในเวลานั้น เรื่องที่พามาตายเพราะพิษ ไบไม่หนักเห็น
 จจริง หม่อมฉันเคยเดินชกข้ามเขตมมตายุทางเมืองกระหัดายครั้ง
 มหาตยูกกลางทางแห่งหนึ่งเรียกกันว่า "หาดพม่าตาย" เขาเล่าเรื่อง
 ให้ฟังว่า เมื่อพม้ายกมาตีเมืองชุมพรมาพักนอนที่หาดนั้น ไม่รู้จักไป
 ตระดงตงช้าง เห็นแต่เป็นไบไม้ขนาดใหญ่กัดเคี้ยวมาป้อน นกพิษ
 ไบไม้ตายสัก ๓๐ คน เคยได้ยินมาอย่างนั้น พระยาชุมพรต่อพระยาชุมพร
 (ชย) มา คนที่ชกถูก หม่อมฉันไม่ทัน แต่พระยาชุมพร (ยัง) นั้น
 หม่อมฉันรู้จัก คนนั้นบอกว่านายชกเขียนลงในใบเขียนว่า "พระยาวชิ-
 ร์ศยารักษ์ (เทศ) ตามที่เสากันมาว่าเบนจัน" นั้น นำพิศวงด้วยมิใช่
 คนอื่น คือพระยาดำรงสังขต (ศิษย์ของ สม วัฒนอง บิดาของพระยา
 ปญพทชกษาต) นั้นเอง เบนเทศาค้นแรกเมื่อตั้งมณฑลชุมพรเมื่อแรก ๆ
 นั้นเอง ควรแต่หรือถงดมช้อตมตาแห่งกนเลียแต่ ดูออกเป็น
 ขรรวมสังเวช ต่อหม่อมฉันพระยาเพชรกาแห่ง ๑ อีกคน ๑ ชื่อ มติ ออก
 จากราชการแล้ว แต่คอยังอยู่ หม่อมฉันเข้าใจว่าท่านคงรู้จัก

ควรจะมีควรแล้วแต่จะ โปรด

ตั้ง ๒๖ กรกฎาคม

สำนวนสมเด็จพระเจ้า

ฉบับที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๘

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ๑ ทราบแก่พระบาท

ดาบพระมหากษัตริย์ ๓๓ เดือนก่อน ได้รับประทานแล้ว

จากกรมจริง ๆ ทนายแก้เกิดออกสีกใจอื่น โรคคนเราไม่

เห็นสำคัญ ไม่ต้องจงหาหมอรักษาจนกว่าได้ ชัดแต่พยาบาลกันในบ้าน

ก็หายไปเอง แต่เขาฉวยฝรั่งดองกันหนัก เห็นเบน โรคสำคัญ จะเบน

ด้วยเมืองหนาวอาบหนาว สักปลวกเกรงอยู่ทำให้เกิดพิษ ส่วน

บ้านเราอาบหนาวได้มาก ต่างตั้งซังปลวกให้ตกไปเสีย จึงไม่มพิษ

อะไรเลย

เรื่องสามเณรหัดอ่านต่อ ทรงตัดสินให้บวชเรียนอยู่ต่อไปนั้น

เกิดอาการหมอมเห็นชอบด้วย เพราะพระเจ้าตมใจสมัคร คนเราไม่จำ

เรียนทางไร ถ้าเรียนรู้อีกใช้ ไต่ทงนน สำคัญอยู่ที่คน เรียนเมืองนอก

ได้วิชาเข้ามาช่วยตัวไม่ได้กม บราณว่า "ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่

รอด" เป็นของจริง

เรื่อง โต๊ะ โตก ทศรสืออธิบายไปนพดหนัก ข้อสำคัญอยู่ที่

ทอดพระเนตรเห็น โต๊ะสามขาทำขาเป็นรูปเท้าข้าง เป็นอันไขความที่

สงสัยให้หมดทุกประการ ญัตติตกกลงได้เบ็ดเสร็จ

๑. โต๊ะ เป็นเก้าอี้ ตรงกับมาข้างไทย หรือ table ข้างฝรั่ง

๒. โตก เป็นเก้าอี้ไทย คือจากถาดต่อเท้าให้สูง ตามที่เห็น

ตัวอย่าง

ก. ถาดไม้เท้ากลงเป็นตุ้มระหวด เป็นของชาวพายัพใช้

เรียกว่า โตก

สาส์นสมเด็จพระ

ข. ถาดโลหะ คือสามขาทำเป็นรูปเท้าช้าง เป็นของไทย
เรียกว่า โตกเท้าช้าง

ค. ถาดโลหะ คือขาสามขาทำเป็นรูปเท้าสิงห์ เป็น
ของไทย

ง. ถาดโลหะ คือเท้าเป็นรูปบัวคว่ำอย่างเชิงพาน เป็น
ของไทย

ปัญหาออกข้อหนึ่ง ครั้นชวนให้ฉวยในเรณูรัตนานักดูอย่าง
หยาบ ๆ เห็นความหมายเป็นหลายอย่างด้วยกัน ความหมายของ
ไทยกับของอื่นดูไม่เหมือนกันแน่ แต่เราขออย่างมาทำปนเปกัน
จึงพาหลง

ช่างไทยเห็นจะชอบเอารัตนานมก เป็นการโต้ว โต้ว โต้ว
เสนียดจัญไรให้พ้นตัว ให้มนต์เขาส่งแบบสัตว์มงคลแทนที่ จะว่าถ
การทำประจำในชีวิตคน

๑. รถเมื่อ โทนมไฟ เดิมก็จะเพื่อชำระกายให้สะอาด พ้นจาก
แปดเปื้อนสมท โทนมแล้ว ทอดงเอา นามนต์เข้าแทน เพื่อให้เป็น
สัตว์มงคลด้วย

๒. รถเมื่อ โทนมจุก เป็นอย่างเดียวกับ โทนมไฟ

๓. รถเมื่อ แต่งงาน เพื่อแบบสัตว์มงคลอย่างเดียว

๔. เมื่อตาย รถนำศพด้วยนำทาและนำหอม เป็นการแต่งเนื้อ
แต่งตัวให้หมดจดงดงาม เพื่อขึ้นไปไหว้พระจุฬามณี เมื่อพระเจ้า
สัตว์มงคลจึงต้องกลดขังใต้เขา รูปพระจุฬามณีมาแต่ผดวายน ไม่ใช่
นามนต์ในทันเพราะไม่ต้องการสัตว์มงคล

การรุดหน้าพิเศษที่ยิ่งมอกหลายอย่าง เช่นตั้งรณนาพระ รุดนา
ญาติผู้ใหญ่ในยามสงครามที่ ซึ่งอากาศร้อน เป็นการทำให้ชุ่มชื้น
นบนทางสังคหะ

รุดนามนต์ ๗ ข้อ เป็นการได้โรค ได้ผี ได้เสนียดจัญไร ตาม
ที่ตนเข้าใจว่าจะมีอะไรมาพ้องพาน

รุดนาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเมื่อข้ามแดนพม่าเป็นไปใน
ทางปฏิญญาสาบาน ทดลองอย่างเดียวกับแข่งนาคอนา

ส่วนทางอื่นคงต่างที่จะเป็นหลายอย่าง ซึ่งเราไม่รู้การกระทำ
ของเขาดี อภิเษกต่าง ๆ นั้นแสดงการให้แน่นอน พระเวสสันดร
ทรงนำให้ชูชกก็แสดงการให้ มัทแปดกไปอีกตามตนัก ไต่กคอก
กรวดน้ำให้แก่เปรต คงจะเป็นการเช่น มีนทานที่พระเจ้าพมพัสการทำบุญ
ให้แก่เปรต กรวดน้ำแล้วปรากฏผลเห็นประจักษ์ตา ว่าเกิดเป็นสระน้ำ
พอกเปรตได้ดงอาบกิน

นักปลั่งขึ้นมาได้ยุ่งอย่างน ทอดถวายมาเสียด พอเบียดอย่าง
ได้ทรงพิจารณาต่อไป

ในเรื่องเสียดใจระคนดงยแค้นใจที่จะกราบทูตรายงาน คือในเรื่อง
ของบุญบุญบุนซึ่งโปรดประทานไป เห็นข้างนอกทาด์แบบไม่เทียม แต่
ข้างในแบบไม่แท้ ทำให้เขาใจว่าแบบไม่เที่ยง คิดว่าถ้าขุดดูออก
ขุดเนื้อไม้เสียดให้ตกจะเปนของดีจน จึงขอประทานเต็มอกใส่ไป นบน
เรื่องเมื่ออยู่ที่หาดใหญ่ ตั้งใจว่ากตบกรุงเทพ ๆ จะเอาไปให้เจก มัน
ขอหมงฝอ ซึ่งเคยใช้ทำไม้ใหม่ขุด ครนกตบถกกรุงเทพ ๆ เจ้าหมงฝอ
ทางตมคัวไปไหนเสียดก็ไมทราบ งานจึงเคยกลาง เทยวหาเจกที่จะให้

เป็นตุ๊กไล่ก้นจอก รักษาด้วยโถกษยาเขยวอย่างช้างไทย ไม่นกนกทาย
 ได้ความจากทรูบาดเซาม โรงพยาบาลสำหรับโรคระบาดแห่ง ๓ ไคร
 เป็นโรคที่เข้าใจว่าอาจจะติดต่อถึงผู้อื่น ก็บังคับเอาตัวไปซึ่งรักษาใน
 โรงพยาบาลนั้น ใช้แต่เทคนคนในบางทเกิดโรคเช่นนกถูกกักห้าม
 มิให้ชอกจากบ้านตงเดอน แต่บางที่จะเป็นแต่คาเดาตอดังทูตมา

มีความที่จะทอดนอองดาวยพระหคตชอหนึ่ง เรื่องชองบุหรณูน
 ซึ่งสาญญาทาดวยไม กตายเป็นทาดวยกระตาส ไปนนเปนการถูกคชคา
 อย่างสาหัส แต่จะโทษบูบนักไมคอร เปรียบเหมือนเขาเอาชองท
 แดเห็นเหมือนทองคำมาขายเรียกราคาเพียงเทา ๆ เครื่องเงิน เราคคอร
 จะรู้ว่าเปนชองกาไหด เพราะใช้จลยมนุษย์ทกระทำทองคำขายราคาถูก
 ถึงเท่านั้นได้ ฟรังเขาจึงดาชองญูนราคาถูกจริง แต่ไม่ทนทานเหมือน
 ชองฟรังทา ชอนมองกฤษคนหนึ่งทเมืองลังค ไปรเคยปรารภกับหม่อม
 ฉน จากทรูบาดองกฤษชอยากจะให้ชอผาทอทมเมืองแมนเชด์เคอร โดย
 พางวาตงแพงกทนกจาญาญูนนน ไมคคตงอกคนชอ ตจยชรรมทา
 คน โดยมากมรายไตจากตประจาเดอนประจาบ ตชองแบงเบนส่งจวนสำหรับ
 ชอชองทคองใช้ ถ้าชอผาญูนได้เพียงราคาเทรชญ ๓ แต่ชอผา
 แมนเชด์เคอรคองได้ย ๒ เทรชญ การประหยศทรพยผลคณมาก ชอ
 ทจาผาแมนเชด์เคอรจะทนกจาญาญูนนน ไมเปนการสาญญาเทาทชอ
 คองได้ยเงินนอยกว่า มากคคตงชองบุทรทจากเปนทานชองเดยวกัน
 หม่อมฉนยังใช้ชอญ ๓ เดยวน จะคจใจคองคความนจะทนทานไปได้
 ลักเทาไต นกจากแทนจะไมผลคชชองบุทรฟรังทราคาแพงอย่างไรนค

ในสัปดาห์หนึ่ง หม่อมมณเฑียรราชขอชบายเรื่องเมืองตะกั่วป่า
 ตอนหนึ่งก่อนยังไม่หมดเรื่อง เพราะเขียนเข้ามาขอออกสั่งคนคน
 ขยายความออกไป จึงเป็นเรื่องยืดยาว ยังกาตั้งตรวจจกอนหลังอยู่ จึงสั่ง
 ถวายในสัปดาห์หน้า.

กรมกิจการแล้วแต่จะ โปรด

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

x x x

อธิบายเรื่องเมืองตะกั่วป่า

ตอนที่ ๑ วิถีฉัยเรื่องเมืองโบราณในแหลมมลายู

๑. ในแหลมมลายู ยังมีโบราณสถานศพวกชาวอินเดียสร้างไว้
 แตกต่างบรรพ เป็นสำคัญว่าได้มาตั้งภูมิตาเนาแบบบ้านแบบเมืองที่
 ตรงพนมปรากฏอยู่หลายแห่ง แต่ประหลาดคืออยู่ในแดนประเทศสยาม
 บนเนินเขาที่พนม นับแต่เหนือลงไปใต้

ทางฝ่ายทะเลตะวันตก

ก. ในจังหวัดตะกั่วป่า (ออกเคอร์เวดส์ได้ตรวจเมื่อเร็ว ๆ นี้)
 มีเทวสถานอยู่ ณ ตำบล "ทุ่งตึก" ที่เกาะคอเขาตรงปากน้ำแห่งหนึ่ง
 ทัพพ "เขาพระหม้อ" แห่งหนึ่ง และที่ "เขาพระนารายณ์" แห่งหนึ่ง

ข. ในจังหวัดตรัง มีกรุบรรจุพระพิมพ์ดินดิบชยทกา "วัด (๑)
 ทาง" กษัตริย์บดินทร์ (แต่จารชยไม่ได้) พระพิมพ์ดินดิบชยางวาน

สำนวนสมเด็จพระ

ทราบด้วยทำในประเทศอียิปต์ เมื่อปลงศพพระมหาเถรทศนุ นบถอ
มากแล้ว ย่อมเอาอัฐิประสมดินทำพระพิมพ์เป็นประเพณี

ค. ในแขวงจังหวัดสุราษฎร์ธานี ท้องเกษ (เมือง) ไชยา มี
ปรากฏเมืองแต่สมเด็จพระเจดีย์หลายแห่ง ดูเหมือนจะเป็นเมืองใหญ่กว่า
ทอนหมด

ข. ในแขวงจังหวัดนครศรีธรรมราช ทตบตเวียงสระ มี
ปรากฏเมืองขนาดย่อม มีพระเจดีย์แต่ศตวรรษ

ง. ทเมืองนครศรีธรรมราช มีเจดีย์สถานแต่เดิมหน้าจรมเมือง
ด้วย แต่สร้างเมืองใหญ่ทับเสียจึงสูญไป

จ. ทเมืองพทลุง มีทตบบรรจุพระพิมพ์ดินดิบในถ้ำ "เขาคูหา
สุวรรณ" และ "เขากกต"

ฉ. ทเมืองยระดา มีพระนอนใหญ่สร้างไว้ในถ้ำแต่มีทตบบรรจุ
พระพิมพ์ดินดิบในถ้ำ "เขาคะเภา"

เคยได้ยินจากเมืองไทย กมทงพระเจดีย์แต่กรุทตบบรรจุพระพิมพ์
ดินดิบ แต่สูญไปเสียแล้ว เมืองอื่นๆ ข้างใต้เมืองยระดาและเมืองไทย
ลงไป ได้ยินว่ามีแต่สังหารมัจจุ เช่น ศตวรรษ และชุกพบพระ
พุทธรูปเป็นต้น ทาปรากฏว่ามีโบราณสถานก่อสร้างประจักษ์ไม่

เมื่อพิจารณาตามแผนที่เห็นมมิตายยังได้ความต่อไป ว่าเมืองต่างๆ
ทพรตนามานน เมืองที่อยู่ทางฝ่ายทะเลตะวันตกบนท่าเรือของพวก
ชาวอนเดีย สำหรับเดินบกข้ามแหลมมมิตายมายังเมืองที่ตั้งทางฝ่ายทะเล
ตะวันออกทุกแห่ง คือ

ก. เมืองศรีทนต์มา เบนคนทางมาเมืองไชยาและเมืองเวียงสระ
 (บางที่คนทางมาเมืองเวียงสระ จะชนทดานาประกาได้แขวงเมืองกระบ
 แต่ยังไม่พบหลักฐาน)

ข. เมืองศรีทนต์มา เบนคนทางมาเมืองนครศรีธรรมราชและเมือง
 พทลง

ค. เมืองไชยา เบนคนทางมาเมืองยะลา (ทางซ้ายเทอเบตงบดิน)
 ไตนั้นลงไปคงเป็นเพราะแหลมมลายูกว้างมาก และมกเขาชบชอนกัน
 ทดายเทอกเตนบกถาปากนก จึงมแต่เมืองน้อย ๆ คงตามชายทะเล
 ไปมาหากันแต่ โดยทางเรือ

มุดเหตุทชาวอนเดียมมาสร้างบ้านเมืองและเจดีย์สถานไว้ในแหลม
 มลายู ก็อยู่ในเรื่องเดียวกันกับพวกชาวอนเดียมพาคำสั่งนาและอริยธรรม
 มาประดิษฐานในประเทศต่าง ๆ ทางตะวันออกกัน เพราะเหตุเหมือน
 จะมาแบบ ๒ ทาง พวกที่มาแต่แรก (ที่มาสร้างพระปฐมเจดีย์) เห็น
 จะเป็นชาวอนเดียมคนกลาง มาชนทเมืองมอญเดินมาทางดนมแม่น้ำ
 เจ้าพระยา ออกพวกหนึ่งมาทตั้งเป็นชาวอนเดียมคนโต แดนมเรือมา
 ทางแหลมมลายู พวกนักปราชญ์โบราณคดี คนเรื่องชาวอนเดียมมา
 ทางเมืองมอญยังไม่ได้เท่าใดนัก รู้แต่ความแต่เมื่อชาวอนเดียมยังถือ
 พระพุทธศาสนามาอย่างคตหินยาน ชาวอนเดียมทางซ้าย ไตมาเมอถอกคต
 พระพุทธศาสนามาอย่างมหายาน แต่สืบไต่ความรเรื่องชาวอนเดียมมาทาง
 ซ้ายไตมาก จึงแต่งพงศาวดารกำหนดเรื่องเป็น ๓ ภาค คือ มลายู
 ภาค ๑ ชาวภาค ๑ แดงกัมพูชาภาค ๑ เขมรภาคมลายูเป็นต้นเรื่อง
 เพราะพวกชาวอนเดียมมาตั้งอาณาเขตในแผ่นดินมลายู (กอรวมทง

แหวมมดาญและเกาะสุมาตรา กับทั้งเกาะอื่น ๆ ในช่องแคบมดกกา
 Straits of Malacca) ก่อน แลวจนขยายอาณาเขตและอิทธิพลออกไป
 ถึงประเทศชวาและกัมพูชา ขอนพวคนกปราชญ์ทั้งทในชวาและกัมพูชา
 ชนหลักฐานชอบกต ว่าเจดีย์สถานของโบราณที่สร้างในเมืองเขมรกม
 แบบศิลปะของเขมร ที่ในเมืองชวากมแบบศิลปะของชวา แม้แปลกกร
 ได้งามใช้คิดชนใหม่ เป็นแต่แก้ไขมาจากแบบศิลปะของชาวอินเดีย
 ฟังสนนษฐานว่าในชนแรกคงสร้างตามแบบอินเดียแลวจนคิดแก้มา โดย
 ดาตบ จนเกิดเป็นแบบเขมรและแบบชวาชนต่างหาก แต่ในโบราณ
 สถานที่ปรากฏอยู่ในกรุงกัมพูชาและเกาะชวาจึงมีแต่สร้างเมื่อแบบศิลปะ
 ของเขมรและชวาสมบูรณ์แล้ว แต่ที่สร้างในสมัยเมื่อศิลปะกำลัง
 เปลี่ยนแปลงจึงหาพบไม่ อธิบายข้อนี้ศาสตราจารย์ปามองเคย พิจารณา
 ทางกรุงกัมพูชา เห็นว่าในสมัยเมื่อเปลี่ยนแปลงนั้นคงยังสร้างด้วย
 เครื่องไม้ ฝ่ายศาสตราจารย์บอชทางประเทศชวาเห็นว่าน่าจะเป็นเพราะ
 พวกช่างทางชวา ได้อาศัยแต่เรียนคัมภีร์ "ศิลปะศาสตร์" ซึ่งมาจาก
 อินเดียเป็นเกณฑ์กตแบบสร้างเจดีย์สถานชน ทจริงจะเป็นอย่างไรยังไม่
 ยุตเป็นหลักฐาน การคนแบบศิลปะจึงเป็นข้อสำคัญในพงศาวดารภาค
 มดาญอยู่ยกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้เมืองไซยาเบนท์สำคัญชน เพราะยังมี
 โบราณสถาน "สมัยมดาญ" เหลืออยู่มากกว่าแห่งอื่น นอกจากที่
 เมืองประเดมบั้งในเกาะสุมาตรา ที่เขาใจกันว่าเป็นราชธานี "ศรีวิชัย"
 ในสมัยนั้น แต่ที่เมืองประเดมบั้ง รัฐบาลชองตนดากยังไม่ได้ตรวจค้น
 แข็งแรงเท่าใดนัก เรื่องประวัติของแบบศิลปะจึงยังเป็นปัญหาซึ่งจะตอง
 รอฟังต่อไป

๓. เรื่องพงศาวดารเฉพาะภาคมลายูนัน ในหนังสือเรื่องมลายู
 (Malaya) ซึ่งนายพันตรี เอนริเควซ (Major Enriquez) แต่ง กล่าวว่
 มีหลักฐานที่ทราบความได้ว่า มนุษย์ที่เขามาจากแหลมมลายูแต่เดิม พวก
 เขาอยู่ข้างตอนเหนือ พวก "มลายู-เก่า" อยู่ข้างตอนใต้ มนุษย์
 ทั้ง ๒ พวกนั้นเคยจนกยงมเหต้อยู่ แต่หลังเขาไปอยู่ตามเทือกเขา
 ข้างกลางแหลมมลายู แยกย้ายเป็นคนป่า พวกมลายูที่อยู่ข้างตอนใต้
 ในบคนเป็นพวก "มลายูใหม่" ซึ่งเดิมเป็นชาวเกาะอยู่ก่อน ย้ายมาตั้ง
 กุมิดาเนาในแหลมมลายู ส่วนทางข้างเหนือในหนังสือความมนุษย์
 ชาติหนึ่ง "ซึ่งพูดภาษามอญเขมร" (ตรงกับพวกลาวหรือเงี้ยว ที่
 หม่อมฉันเคยตรวจวินิจฉัยไปแต่ก่อน) ลงมาจากข้างเหนือ มาตั้ง
 ดินแดนของพวกเงี้ยวคงเป็นกุมิดาเนา ซึ่งอ้างหลักฐานว่าภาษาของ
 พวกเงี้ยวมีคำมอญเขมรระคนอยู่ เพราะได้เคยข้องเส้นกับพวกลาว
 พวกชาวอินเดียนเข้ามาตั้งบ้านในแหลมมลายูในสมัยเมื่อพวกลาว
 ปกครองท้องถิ่น และเชื้อสายของชาวอินเดียนได้ปกครองแหลมมลายูมา
 ประมาณ ๖๐๐ ปี เมื่อเสื่อมอำนาจลง พวกเขมร (เมืองตะไคว้) ลงมา
 ซึ่งได้บ้านเมือง แต่เขมรปกครองอยู่ไม่ช้า ชนชาติไทยได้เป็นใหญ่
 ในประเทศสยาม (ณ กรุงสุโขทัย) ก็ขยายอำนาจลงมา ได้แหลม
 มลายูตอนข้างเหนือไว้เป็นอาณาเขตคงแต่ พ.ศ. ๑๘๐๐ เศษเป็นต้นมา
 ในพงศาวดารของไทยเรารู้ว่าไทยได้แหลมมลายูตลอดลงไปจนถึงปลาย
 แหลม มีหลักฐานอยู่ในกฎหมายโบราณ และในเรื่องพงศาวดารกรุง
 ราชกาศสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ปรากฏว่าไทยได้ยกกองทัพลงไปตี
 ถึงเมืองมัตถกา แต่เมื่อพิจารณาตักทเห็นว่าตรงกัน คือเมื่อครั้งพระเจ้า

รวมคำแห่งมหาราชคงชยราชอาณาเขตลงไปตลอดแหลมมลายู แต่ให้ไทยลงไปปกครองแต่ตอนทิวเขาเป็นต้นว่า ข้างใต้ลงไปราชบุตรเบนมลายูจึงให้มลายูปกครอง แต่ขอปกครองคงเบนอย่างประเทศราชหรือพระยามหานคร ทงนพ ในหนังสือเก่าเช่นเรื่องชินกาดมาตน์และสังหนิทาน จึงเรียกเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชว่า "ราชา"

๕. หดึกฐานเรื่องพงศาวดารภาคมลายู นอกจากที่กล่าวไว้แต่แบบคัดป มีหนังสือบางเรื่องซึ่งนักปราชญ์ผู้คนเรื่องพงศาวดารได้อาศัยสอบค้น เรื่องหนึ่งเป็นหนังสือในอินเดีย ข้างฝ่ายใต้เรียกว่า "ไคเตนทรวงศ์" (น่าจะแปลว่า "วงศ์พระเจ้าเซาหงง") อีกเรื่องหนึ่งเป็นจดหมายเหตุจีนเรียกว่า "ชู-ฟัน-ชี" (Chu-fan-chi) (แปลความว่า "จดหมายเหตุต่างประเทศ") แต่งเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๖๘ นอกจากนมนจดหมายเหตุของพวกแขกอาหรับประกอบอีกบ้าง แต่การสอบค้นอยู่ข้างลำบาก เพราะหนังสือเหล่านี้เรียกชื่อบานเมืองไม่ตรงกัน ถึงกระนั้นก็ได้เรื่องราวคงจะกล่าวแต่โดยย่อต่อไปนี้ คือ เมื่อราว พ.ศ. ๑๓๐๐ พวกชาวอินเดียเริ่มตั้งราชอาณาจักรภาคมลายูเรียกว่า "ประเทศศรีวิชัย" ตั้งเมืองหลวงใกล้เมืองประเดมบัง ในเกาะสุมาตราบดิน แต่สมัยนั้นยังถือศาสนาพราหมณ์อย่างตทขิศดเวทแผดทิศศาสนาหันไปตั้งประเทศชวาและกัมพูชา คือมีชาวอินเดียฝ่ายใต้ ออกพวกหนึ่งซึ่งถือพระพุทธศาสนามาได้เป็นใหญ่ในภาคมลายู (แต่ในหนังสือไคเตนทรวงศ์เรียกนามอาณาเขตว่า "ประเทศชวากระ" (Javaka) ในจดหมายเหตุจีนเรียกว่า "ประเทศอัน-โพ-ถึ" (An-fo-tsi) ในจดหมายเหตุพวกอาหรับเรียกว่า

“ประเทศสังข” (Zabag) แคว้นเพราะหูกกลางดงภมประเทศ เห็น
 ได้จาเบนอาณาเขตแห่งเดียวกัน) กษัตริย์ได้เดินทรงศั ทปภครอง
 ภาคมลายู มีอาณาพืดบกนมาหลายซอ แต่คงราชธานีอยู่ทเินเถียง
 กนอยู่ ทางอินเดยวาคงราชธานีอยู่ในแหลมมลายูท เมืองนครศรี-
 ธรรมราช ซึ่งในศิลาจารึกเรียกว่า “เมืองตามรังค” (Tamralinga)
 หรือทเมืองไชยา ซึ่งในศิลาจารึกว่า “เมืองกรหิ” (Grahi) แต่
 เคาเมืองทางอินเดยวาคงราชธานี ณ เมืองประเดมบงซึ่งเบนราชธานีเดิม
 ครองศรีวิชัยนตนเอง (ในหนังสือนี้จะคงเรียกนามประเทศว่า “ศรีวิชัย”
 ต่อไป) ในจดหมายเหตุจันว่าพระเจ้ากรุงศรีวิชัยมอาณาเขตกว้างขวาง
 ครอบคลุมเมืองใหญ่ในราชอาณาจักร (เรียกตามเสียงจีน) ใกล้เคียง ๑๕ เมือง
 จาเบนเมืองประเทศราชบาง เบนทอเมืองบาง มชอเมืองคณฑาตง
 (Tan-ma-ling) ครองกษัตริย์เมืองนครศรีธรรมราชทเรียกในศิลาจารึก
 ว่า “ตามรังค” และเมืองเกยไต่หิ ครองกษัตริย์เมืองไชยาซึ่งเรียกว่า
 เมือง “กรหิ” ในศิลาจารึกอยู่ใน ๑๕ เมืองนทด้วย เนื้อความใน
 ศิลาจารึกเมืองไชยาทคำสั่งศรวิชัย ยอช เซคส์ แปล กปรากฎว่า
 ได้เดินทรงศั นนภายหลังแยกกันเบน ๕ ล้าชว คางมบ้านเมืองเบน
 ธานีเขตอยู่ในภาคมลายู เหตุทพดกเชอคล้ายชาวอินเดยจะหมคอำนาจ
 ในภาคมลายูนน จาเพราะกษัตริย์ราชวงศ์ได้เดินทรงศั ๑ ทรงนามว่า
 “จันทรภาณ” (เห็นจะเป็นใหญ่คล้ายราชธานีในภาคมลายู) ยก
 กองทัพไปช่วยพดกทมพดเมืองตังกา ไปปราษยยอยยับ ธานีเขตก
 แดกถาน และยังช่าประจวบพดกถาห้อมมาเกดยกถดอมพดกมลายูให้
 เขารคกอสำสั่งนำอัสตามตงย แต่นนพระพุทชคำสั่งนำกเดยเดอหมทรามตง
 บ้านเมืองกเดยแยกกันไปตามยถากรรม

ทางโคราช ทช่นเกาเช่นปรางค์สามยอดทเมืองตะโวกัด วัดพระพาย-
 ทดวงทเมืองสุโขทัยกต ปรางค์หินทเบนเมืองพมายกต สร้างเบนสถาน
 โนพระพุทธศาสดนาอย่างมหายานทงนท ทเบนเทอดสถานเชนทเชาพนมรัง
 เบนคณ กัดร้างตามคตฉนเวท ซงเกดชนกายหตงพระพุทธศาสดนา
 อย่างมหายาน เทอดสถานอย่างคตฉนเวททมากอนพระพุทธศาสดนาอย่าง
 มหายานทาไกรจะพบไม นกตงเมืองพมาย พเคราหตยงเทมาะกบ
 เรอง เพราะคตปรางคทเบนประธานัดร้างเบนวัดถโนพระพุทธศาสดนา
 อย่างมหายาน แต่ตามฉนเวททคทพระระเบียงมตายจาหตถเรอง
 วามเกยรคเบนคตฉนเวทททางศาสดนาพราหมณ สอให้เห็นว่าเป็นของ
 สร้างเพิ่มเติมในกายหตง เมอคความเลื่อมใสศาสดนาพราหมณตามคต
 ฉนเวทรุงเรองทางกรงกัมพูชา แดจแพ้วทลายมาตงประเทศสยาม
 เพราะตามคตฉนเวทถอว่าพระพุทธเจ้าเบนพระนารายณอวดตาร จึง
 เชอมกนไตตวยเทคูนน.

ตำหนักปลายเนิน กลองเตย

วันที่ ๓๖ พฤศจิกายน ๒๔๗๗

กราบทูล สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ทราบฝ่าพระบาท
 ดายพระหัตถ์ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ได้รับประทานแล้ว
 เรองฉนเวทคตพพนสนนษฐานยากคตมท จะทลตฉายเรองคตพใส่ตั้ง
 ครงแรกไต ไปเห็นคตพพระอาจารย์จนวนวดแสงเนยย คตอาจารย์ของพระ
 อาจารย์แม่วอกทททง เพราะเคยรเดนดูหาทางคตถนพตบพตาไชย

สำนวนสมเด็จ

เดยวณ บุกเข้าไปในครอกจวดโคกเห็นมงานอกทกทหดงวดเตงเนยย จง
แวงะเข้าไปดู เห็นปลุกเมรสูงใหญ่ โนนตงชน บนชนมตงตั้งเตดยมตง
หมตนนประตบตงยกระตาศแตระดอกลไมจนวนยงเครองกตงเตก ถามไต
ควมวาศัพททานสมการ ทำให้อะตุดใจว่า อ้อ จันก็ไซ โทศเหมือนกัน

ครนเมอถงครางชอยผาพระบาทแตงคานาน โทศหีบ นกชนมาจว
ทางชางจันเขาจะอยางไรในการจิดคัพไล้ โทศไล้หีบ จังแตงไปหาพระ
อาจารย์แมวเรยนถามทานวว่า ชางจันจิดแบงชนในการไล้ตั้งไล้หีบเป็น
ดาดบศักคตอยางไร ทานชแจงว่าหา ได้อยูทศักคตไม อยุทงนตาย
หรอนอนตาย ถานงตายกทาตงไล้ ถานอนตายกทาหีบไล้ ดวยเขา
ไมอยากจะถกคตองแวงพานกบศัพมากนถก ตายทำใหม่กเอาไว้ทานน
อรรถาชบายถงการนงตายนนคตาทัดมาธิไปจันตาย ชิงทางจันนบถอ
ทนถกจาเป็นทวงเตศของบรรพชิต ผาพระบาทคองไตทวงทราบอยุนแตง
ทางเมอจันถงมกระทาคควมเพียรอยางอุกฤษฏ มิตประคตาทัดมาธิไพ
กฤษฏจันตายไปคาท ในเมอจเรากมทากน เดยวเคศไปถงวางกาย
ไมเนาะเบอย คองไว้อวดไมไล้อะไร ไหบูชากนอยุชานานกม แตท
พระอาจารย์แมวจันนไมถงทาคควมเพียรอยางอุกฤษฏเชนพน เป็นแต
จาทานนุทยงไพทางวบตังสนา เมอรูควาจะตายกไมปลออยใจให้ตายไป
ตงยใจกระตบกระตาย ตงคตพงทาศมาธิไปจันถงแกคควมตาย แตใคร
จรวบประกนไต เมอถอกนวาอยางนนเบนต แมจจะนอนตายจันนงชน
ทหดกไต สัมการจิดประคต โรงชรมกเบนตาแหงทชตงไพทาง
วบตังสนา จะเอาอยางจันมาทาลี้ตงบาง เพอไมไห้นอยทนาแกจันกไต
ทางพราหมณเขากมพนกบวชเมุทวงตทศักคตเวยกวาฤษ มทางคานน

สำนวนสมเด็จพระ

ไปไม่นานก็มาพบตเหมือนกัน พราหมณ์ผู้ใหญ่ในเมืองเขมร ได้
 ราชทานนามกมศาอัสอยู่ในนั้น เพราะฉะนั้นพราหมณ์ผู้ใหญ่นี้จะได้ตั้ง
 นามอย่างก็พระเจ้านัดด้วยก็ตามที่ แต่ทว่ามาลงชดชยะด้วยยังแต่ไม่เห็น
 ทาง เพราะฉะนั้นก็โทษของเราที่จะมาทางอันกรรมง

การแต่งศพได้ โทษของเราด้วยเครื่องแต่งศพอย่างประณีตมทของ
 บิดหน้าเขน ไปทอด ทางข้างศพอัยปต อัยปตนั้นได้ทราบอย่าง
 ทยาบ ๆ ว่า แต่งนอนกม แต่งนงกม แต่งยงกม แต่งระอาศัยเหตุผล
 กตไดหาทราบไม่

ปราสาทบักษจากกรุงซึ่งตั้งลงนนั้น เกดาถระหม่อมได้เห็นเหมือน
 กัน แต่เห็นว่าตั้งนนั้นเบนไปในทางข้างเจดีย์ จึงไม่ได้เอามากดาวเบน
 ดวอย่าง เมื่อนั้น ๘ เดือนได้ไปทาบญุโหกรรมหมนอนวดตน นงดู
 ดองกุดนเกดญาณของเห็นจนว่า ดองซึ่งมีฝาเป็นหงดลาคาไม่ทาเบน
 แปรเดดยมแต่จ จะไม่มมมทบักนาคบักได้เลย ดองแปรเดดยมคงกค
 แก่มาจากกถมพรหมกับทาศาเป็นหงดงคานนเอง

การเผาศพทางเขมรนั้นแบบแบบโบราณ เขาทำพนมศัพพนตะเข
 (ตั้งปราทญุในเรือพระลอ ถ้าจะแปรคานนกว่าภูเขาศัพ) อันพนมศัพ
 นนคชวาศัพวางบนกของพน แต่แต่งบดให้เห็นจตรเบนอย่างอื่น แต่
 ญาคชวักนชกคะเขไปเขาเมรุซึ่งทำขึ้นในทุ่ง จึงเรียกวาศัพ เข
 นนไม่วจตรพัสตารอะไร มีไม้ต้นเบนเส้า มีหงดกาแต่รับเงาเพื่อ
 กันแดดเวดากทาบญุเทานน แต่จจุดไฟเผาศพอะไร ๆ ก็ไหม้ไปจนหมด
 แดจกวาดเส้าไปก่อพระเจดีย์บรรจุไว้เป็นจบ การเผาศพทางเขมรเขา

ยังชีพนกงใหญ่ พระยาประทุมเทอดงมากกรุงเทพ ฯ กาดนั้นได้ไป
เผาศพนายโหมต กระจาปณ์ กัดบมาบพุดจากตนเขาปิงยี ไม่ใช่เผาศพ
เหมนจะตาย

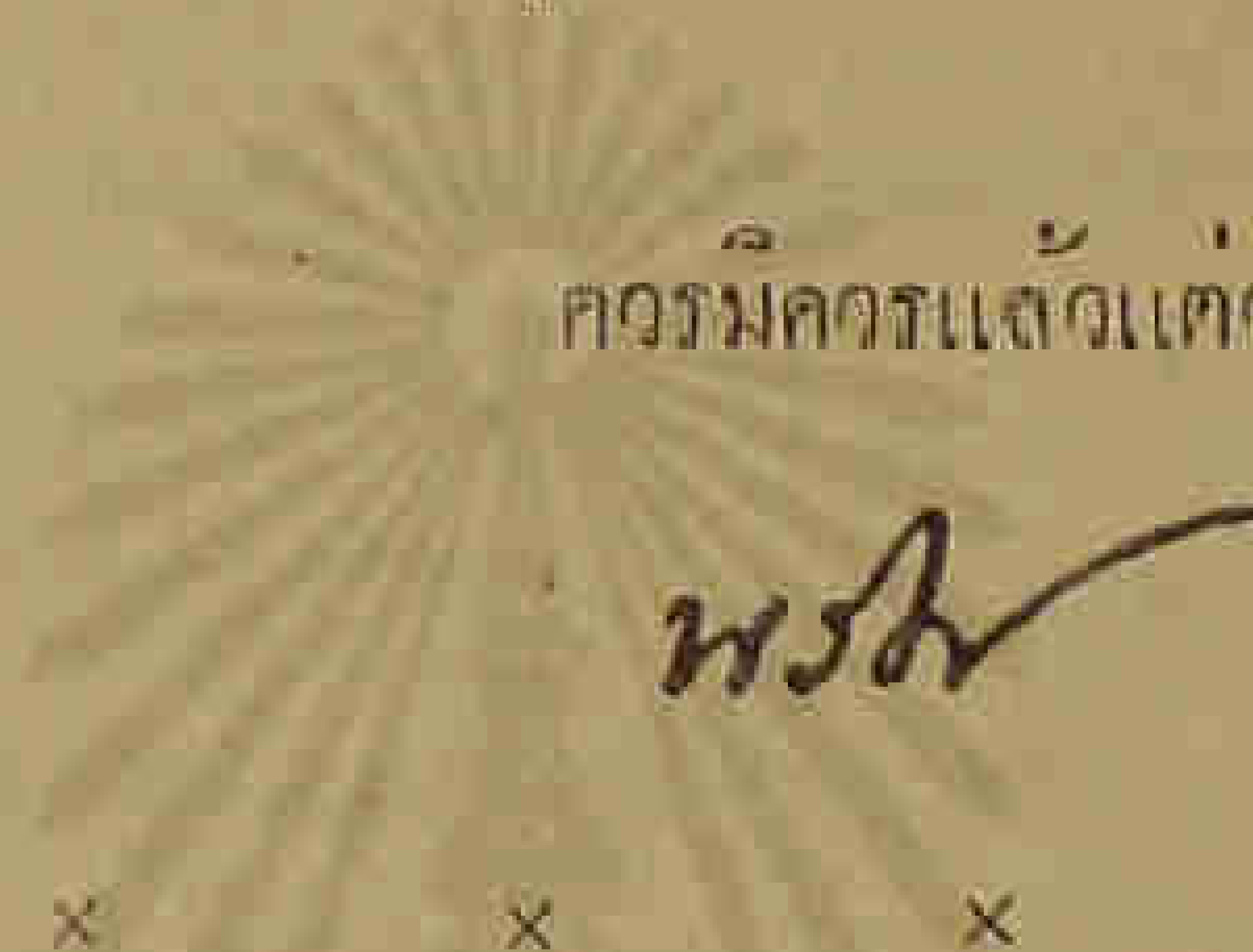
ขอพระเดชพระคุณที่ประทานอธิบายในเรื่องพระยาไชยา (ชย)
ทั้งใดความรูเป็นพิเศษว่า "ชย" ก็เป็นหลานพระยาไชยากนนตง
เบนมดัดกตเหต่าไชยามาแต่ดงเดิม พระยาเพชรกาแหง (มต) รจกต
เมือเรอ ๆ นไปรดนาแต่งงานกยงได้พบพระยาอรลัทธิ (ไตยัก) เป็น
เทศากิบาตระหว่างไหน ค้อพระยาดารงตั้งจรตหรือมิใช่

เมือวพท ๓๓ นายห้างมารเกรตคมาเผ่าจะเอาคานานการทา
เครื่องลม เกตากรหมอมกทราบนอยเตมท แต่เนใจวาเบนของมมา
แต่ดรงกรงเกาแดง ทราบโดยสังเกตเห็นกระบจนตายแเดรูปภามชน
มมอชางกรงเกา แต่เรอกรวในชนกรงเกาไม่เคยได้ฟังทีไหนเคย มา
ทราบเอาชนกรุงเทพ ฯ มชางคองทาทอยทหมบานพานลม คายดบางชุน
พรหม แดจกไปเกิดชนในนครคีรชวรรมราชอ๊กแห่งหนึ่ง ชงผาพระบาท
เขาพระทยจวาเจ้าพระยานครคีรชวรรมราชบารงชนในรัชกาลที่ ๓ เอาชาง
บานพานลมกรุงเทพ ฯ นเอง ไปเบนครมกหดชางนครคีรชวรรมราชทา
ทราบเพียงเทาน

ทราบจาทหวหนสนตกนาคทจม นาทดเอาบานเรอนเลียหายไป
ทตายหงจ จากบานคณหญิงไซฎัก ชงคองอยโกดกบตาหนกถ่านก
คคักกุดกเลียหายมาถ นาทดเอาพนชนตางโหดตงทะเลไป จนชนตง
กตยาเบนล้ระเล้าตอยหมด แต่ยงไม่พง ส่วนคตาหนกไม่ได้ยนวาม
ภยันตราชอย่างใด

สาส์นสมเด็จพระ

หญิงงามเจษยังไม่หาย เป็นไขจับฉนวนฉนวน คราวก่อนไม่ได้
กราบทูลว่าเจ็บเป็นอะไร เพราะอาการยังไม่ปรากฏเห็นชัด กว่าจะเป็น
เหตุให้เกิดหนักพระทัย จึงกราบทูลให้ทรงทราบ ไม่หนักหนาอะไร
แต่เห็นจะยาวเวลาย

ควรมิดกรแต่จแต่จะโปรด

พรหม

x x x

บ้านชินนามอน บึง

วันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๗

ทูล สมเด็จพระบรมชนกนาถ

เรื่องเมืองสระแก้ว แต่เดิมหม่อมฉันคาดว่าจะทูลให้หมดได้ใน
สองตอน แต่เมื่อมาเขียนเรื่องมพยัคฆยาจ จะเขียนให้หมดเรื่องในสอง
คราวจดหมายไม่เรียบร้อยได้ จะต้องเพิ่มเป็นสามคราว จึงถวายตอน
กลางมาจดหมายฉบับนี้ จะถวายตอนท้ายในสัปดาห์หน้าต่อไป

หม่อมฉันได้รบตายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ยังรู้สึก
รำคาญด้วยเรื่องหญิงงามเจษยังนุชเอง แม้ทราบว่าอาการไม่หนักหนา
เพียงใด ทว่าเป็นไขฉนวนฉนวนมาจาเรยอาจจะต้องอยู่นานวัน และ
อาจจะต้องลาไม่ระวางตัวให้ เชนรบกตบทำการงานให้เหนื่อยเกินกำลัง
ของตน ทงรำคาญททานคองทรงเขียนตายพระหัตถ์เอง เป็นการเห็น
เหนื่อยเพิ่มขนาดย แต่จะทูลขอให้หยดตายพระหัตถ์ ก็นกว่าอาจจะ
รำคาญยงทนทงพระองคทานแต่คงหม่อมฉัน เพราะขาดความสนใจท

ไม่ได้อ่านจดหมายมีไปมาถึงกันทุกสัปดาห์มาช้านาน จึงทูลขอแต่เจ้า
ถียงคองทรงเขียนเอง ไม่ต้องเขียนให้ดยากก็ได้ ดังแต่ว่าสัปดาห์
หนึ่งหนให้ได้เห็นด้วยพระหัตถ์ครั้ง ๑ ย้ำให้ขาดไปเสียก็พอ ส่วนข้าง
หม่อมมณีนมคนคิดพมพจะทูลบรรเดงตามเคย

เรื่องประวัติพระยาจรัสทศเสด็จ (ไต้ฮัก) นั้น หม่อมมณีนมไป
เสียบ้างแล้ว นักได้แต่ว่าเต็มออกไปรับราชการอยู่ที่เมืองภูเก็ตก่อน
ไปทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงได้เลื่อนขึ้นเป็นเทศาภิบาลที่ชุมพร
ต่อพระยาดำรงสังกริต (คอซิมกัยง ณ ระนอง) หม่อมมณีนมจึงจำได้แต่ว่า
ครั้งหนึ่งหม่อมมณีนมเดินทางข้ามแหลมมลายูทางเมืองกระ ไปพบพระยา
จรัสทศเสด็จ กางเต็นท์ทางจากเมืองภูเก็ตจะมาเมืองชุมพร มาจับตงกลาง
ทาง ต่อของพักรักษาตงอยู่ท่าเสาเกาะกระ พระยาจรัสทศเสด็จตรมาเป็น
เทศาภิบาลไม่ช้าก็ถึงอนิจกรรม พระยามหิบาลบริรักษ์ได้เป็นแทนต่อมา
แต่จรัสทศเสด็จ คือนามพระยาตงคาธาธิบดี (เป็นนามซึ่งสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าฯ ทรงแก้จาก " เคียงธาธิบดี ") ชื่อพดอย เป็นบุตรของพระยา
เสนาณรงค์ (นุช ณ นคร) ผู้จากราชการเมืองตะกั่วป่า ได้เป็นเทศาภิ
บาลเด็กมณฑลสุราษฎร์ธานีเอาไปส่งมอบกับมณฑลนครศรีธรรมราช

หม่อมมณีนมรู้สึกขมขื่นทราบบ้างตายพระหัตถ์ เจ้าพระยาเพชร
กานแหง (มติ) ยังอยู่ เขาเป็นคนซื่อตรง หากไปบ่อยเป็นโรคเส้นประสาท
เรื้อรัง ไม่สามารถจะรับราชการได้ จึงต้องลาออกโดยอำเภอใจตนเอง.

ศกรมิศวรแต่จแต่จะ ไปรด

ตั้ง ๒๖ พฤษภาคม

อธิบายเรื่องเมืองตะกั่วป่า

ตอนที่ ๒ ว่าด้วยประวัติเมืองตะกั่วป่า

๖. เรื่องเมืองตะกั่วป่ามีประวัติที่น่าสนใจ เพราะเหตุใดจึงเรียกชื่อว่า "ตะกั่วป่า" ก็เป็นภาษาไทยลือว่าไทยชานนามนนเมืองได้ปกครอง (ภายหลัง พ.ศ. ๑๘๐๐) แต่เขาอะไรเป็นนิมิตให้เรียกว่าเมืองตะกั่วป่า จะว่าเพราะเป็นท่าเดนมตะกั่วอยู่ในป่ามาก ก็กับเมืองตะกั่วทองอนมตะกั่วอยู่ในท้องทุ่งมากหรือ ก็เห็นว่ามี ถ้าหมายความว่าเช่นนั้นคงเรียกว่า "เมืองป่าตะกั่ว เมืองทุ่งตะกั่ว" ตามไวยากรณ์ภาษาไทย อีกประการหนึ่งว่าในพงศาวดารเมืองตะกั่วป่าในท้องที่แถบนี้มีชื่อตะกั่ว เพราะเหตุนี้ในประกาศเขตแดนพหุราชอาณาเขตที่ ๕ (ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทาน) หรือมณฑลปกครองใต้ทรงตราจกาน) จึงใช้คำภาษามลายูเรียกชื่อเมืองตะกั่วป่าว่า "ตะกั่วป่า" เรียกชื่อเมืองตะกั่วทองว่า "ตะกั่วทอง" จะว่าไทยในสมัยเมืองชานนามนนเมืองไม่รู้จักกับตะกั่วเป็นโลหะ ๒ อย่างต่างกันดูก็ใช้เหตุ เพราะฉะนั้นจึงเอานามคือนมาตั้งชื่อเมืองตะกั่วป่า ชื่อพระตำบลด่านพดด้วง (เจริน) ว่าพบในหนังสือภูมิศาสตร์ปะโตเดมแดงเมืองราว พ.ศ. ๑๘๐๐ พรรณนาชื่อเมืองทางแหลมมลายู ว่าเมืองหนึ่งชื่อ "ตะโกตา" (Takola) เป็นทาสาย (Mart) พระตำบลด่านพดด้วงน่าจะจะเป็นเมืองตะกั่วป่าเอง เมื่อมาคตพเคราะห์เหตุในเวลานั้นเห็นชอบกับ ดอยมเตาเงินอยู่หลายอย่าง คือ

ก. ทเมืองตะกั่วป่า มีโบราณวัตถุตั้งถาวรอยู่เป็นสำคัญว่าเคยเป็นสถานที่ของชาวอินเดียแห่ง ๓

สารสนสมเด็จ

ข. พิเคราะห์ในแผนที่ ส่อให้เห็นว่านครเมืองตระกวดป่า คงเป็น
 ถานที่เรือแดงข้ามอ่าวเบงกอลไปมา ในระหว่างเมืองอินเดียฝ่ายใต้
 กับแหลมมลายู

ค. มีสเตอร์ ดักคอต ซึ่งเคยเป็นเจ้ากรมราชโองการแก่ก่อน เคย
 บอกหม่อมฉันว่าไปตรวจแคว้นในเกาะที่ปากน้ำตระกวดป่าครั้งหนึ่ง (เห็น
 จงเป็นเกาะคอเขา ทศอกเคอร์ เวสต์ พบซากเทวดสถานของชาวอินเดีย
 เอง) ชุกพบทองคำทรายจนกระจายอยู่ในไต่ดินมาก พิเคราะห์เห็น
 ว่ามิใช่แร่ในท้องถิ่นเอง เพราะไม่มีสัญญาณอย่างใดตามทางวิชาวิทยา-
 ศาสตร์ความเทือกแร่ทอง ณ เมืองตระกวดป่า แก่นหินฐานว่า ทดลอง
 เติมคงจะเป็นสถานที่ทางค้าขายแตกค้าบรรพ ทองคำทรายนั้นเป็นสินค้า
 ช้อหามาจากท้องถิ่น เมื่อเอามาพักไว้เฉื่อยประจวบเกิดเหตุเช่นข้าศึก
 หรือโจรปล้นเผาบ้านเรือนใหม่หมด ทองคำทรายจึงเลยจมดินอยู่ตรงนั้น

ตามความ ความสันนิษฐานเรื่องเมืองตระกวดป่าของพระตำ-
 ล่าสนพดชนมมตอยบาง บางทีเมืองตระกวดป่าจะมชื่อซึ่งเสียงเรียก
 คด้าย ๆ กับตระกวดป่าอย่างอื่น เมื่อไทยลงไปปกครองเรียกชื่อนั้นแปร
 มาตามสำเนียงไทย จึงกลายเป็น "ตระกวดป่า" ตามสำเนียงปากกตเลย
 เรียกตามกันสืบมา

๘. ในทำเนียบ (ศักดิ์นา) หัวเมือง ครังต์มัยกรุงศรีอยุธยา
 ไม่มชื่อเมืองตระกวดป่า เพราะเหตุที่นบุรีได้อาเมืองลัมัยกรุงศรีอยุธยา เมือง
 ตระกวดป่า เป็นแต่เมืองชนของหัวเมืองใหญ่เมืองโตเมืองหนึ่ง หัวเมือง
 ใหญ่ที่ไทยปกครองในแหลมมลายู มชื่ออยู่ในทำเนียบลัมัยน ๕ เมือง
 นับแต่เหนือลงไปไต่ คือ

สาส์นสมเด็จพระ

- ๑. เมืองนครราชสีมา เป็นเมืองชนโท (แต่ยกไปเป็นของพม่า
 เดียเมืองศรีอยุธยา หาได้กลับมาอีกไม่)
- ๒. เมืองสุพรรณ เป็นเมืองชนตรี
- ๓. เมืองไชยา เป็นเมืองชนตรี
- ๔. เมืองนครศรีธรรมราช เป็นเมืองชนเอก
- ๕. เมืองพทลง เป็นเมืองชนตรี

มเคาเงอพทลงสนนษฐานวาหคเมืองทง๕น เมอส์มยกรงศ์รอยุธยา
 อาณาเขตคกทะเลทงล่องฝายทุกเมือง ดอยยงเป็นอยางนน้อยจนในลุ่ม
 กรงรัตน โกลันทรกหตายเมือง เช่นเมืองระนองแะเมืองกระแตกอนก
 เป็นเมืองชนของเมืองสุพรรณ เมืองสังขตาเมืองกระบแะเมืองตรัง กเป็น
 เมืองชนของเมืองนครศรีธรรมราช เมืองประเทยยน (ซึ่งภายหลังดตลง
 เป็นอำเภอ) กเป็นเมืองชนของเมืองพทลง เมืองปราณ เมืองกย
 แะเมืองสตองฉाप (ซึ่งย้ายชนไปตงทเกาะ หลกแะชานนามว่า
 เมืองประจวบคกรชนน เมอภายหลัง) แะบางคระพานซึ่งตงเป็นเมือง
 ทาเนตพคณ เดมกเห็นจะอยู่ในอาณาเขตของเมืองนครราชสีมา แต่เมอ
 พม่าได้เมืองนครราชสีมาไปไม่สามารทจรปกคกรของชามเขาบรรทัดมาได้
 ตามชายทะเลตอนนึ่งเป็นหวเมืองชยารองแะมาจนจคณตทใน
 รัชกาลที่ ๕ กรงรัตน โกลันทร ส่วนเมืองครกฉปา เมืองครกทง
 แะเมืองถางน นาสนษฐานวาเดมเห็นจะเป็นเมืองชนของเมือง
 ไชยา

๖. เรืองประจคของเมืองครกฉปาในลุ่มกรงรัตน โกลันทรน เวม
 ปรากฏแต่ในรัชกาลที่ ๓ ดอยเมอ พ.ศ. ๒๓๒๗ พมายกคของทัพ (คราก

คักดาตัญญา) มาตเมืองไทย & ทาง ครองนทางบักษไตพมาตไตเมือง
 ชุมพร เมืองไชยา และเมืองนครศรีธรรมราช ทางฝ่ายตะวันตก เมือง
 ตะกั่วและเมืองตะกั่วท่งกเดี่ยวแกพมา ถูกพมารบทรพยจับผู้คนไป
 เบนเขตย บ้านเมืองยบเยน แต่เมืองถดางคอตั้งพมารักษาเมืองไวไต
 เมอเส็จตั้งกรมการวอนน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 โปรดฯ ให้เจ้าพระยาสุรินทรราชา (จันทร์ ญเป็นคนล่กต จันทโรจนาวงศ์)
 ดงไปตั้งเจ้าราชการทวงเมืองฝ่ายตะวันตก (ท่านองเดยอนบเบนตั้งมห
 เทศาภิชาติ) อยยทเมืองถดาง ท่านบารุงเมืองทางฝ่ายตะวันตก จึงให้
 โอนเมืองตะกั่วและเมืองอื่น ๆ จนตอแดนเมืองกระบของนครศรี
 ธรรมราช ไปชนเมืองถดางแตพพมา แต่เมอเจ้าพระยาสุรินทรราชาตั้ง
 อดัญกรรมแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีใครออกไปแทน คอมาพอนรัชกาล
 ที่ ๒ พมาทกยกกองทัพมาตหัวเมืองไทยในแหลมมลายอิกเมอ พ.ศ. ๒๓๕๒
 ครองพมาจุมาหมายแต่จะปลดนทรพยจับเขตย ทางบักษไตพมาตไต
 เมืองชุมพรเมืองเดยอ กองทัพไทยดงไปทัน แต่ทางฝ่ายทะเลตะวันตก
 เดยเมืองตะกั่วและเมืองตะกั่วท่ง และเมืองถดาง แดจกองทัพไทยจึงดง
 ไปกิง บ้านเมืองยบเยนออกครงทง เห็นจะถงเบนเมืองวางทง ๓ เมือง
 ดอยปรากฏว่าไพร่จรวมคนทหนพมารอดได้ ไปรวมกันที่ปากนาพงงา
 เบนมุดเหตุที่จะตั้งเมืองพงงาเมอภายหลัง เมอเส็จตั้งพมาครงนนแต่
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชดำริว่าเจ้าพระยา
 นครฯ (พัฒน์) แก่ชรา จึงโปรดฯ ให้เดอนเบนเจ้าพระยาสุรินทรมนตร
 แดจทรงตั้งพระบริรักษ์ภูเบศร์ (น้อย) ซึ่งมีความชอบในการรบพมา
 ครงนน ขนเบนพระยาอนครศรีธรรมราช คอมาไตเบนเจ้าพระยาอนครฯ
 ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยาอนครฯ (น้อย เบน โอรสตั้งของพระเจ้า

กรุงธนบุรี) ปกครองบ้านเมืองเข้มแข็งกว่าเจ้าเมืองแตกอื่น ถึง พ.ศ.
 ๒๓๖๓ พม่าเตรียมจะมาตีเมืองไทยอีกครั้งหนึ่ง ในครั้งนั้นพม่าชวน
 พระเจ้าแผ่นดินญวน ด้วยทราบว่าเป็นอริกับไทยทางเมืองเขมร และ
 ชวนเจ้าพระยาไทย (ประจักษ์) ด้วยทราบว่าเป็นอริกับเจ้าพระยานครฯ
 ให้ยกกองทัพญวนและกองทัพมลายูมาระดมตีเมืองไทยด้วยกันกับพม่า
 เป็น ๓ ทางพร้อมกัน ญวนไม่รบ แต่เจ้าพระยาไทยรับจะช่วยพม่า
 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงดำรัสสั่งให้เจ้าพระยานครฯ
 ยกกองทัพลงไปตีเมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๔ เมื่อตีได้เมืองไทยแล้ว
 ให้ไทยลงไปปกครอง ทรงตั้งพระภักดีบริรักษ์ (แสง) บุตรของ
 เจ้าพระยานครฯ คน ๓ เป็นพระยาไทย (สันนิษฐานว่าเห็นจะมราชทิน
 นามว่า "พระยาบริรักษ์ภักดี") และทรงตั้งบุตรเจ้าพระยานครฯ อีก
 คน ๓ ชื่อนช เป็นทพระเสนาบดี ตัดเมืองไทย แต่การที่ไทยลงไป
 ปกครองเมืองไทยเกิดลำบาก เพราะพม่าเมืองเบนมลายู และอังกฤษ
 ทเมืองบงบังเป็นใจอดหนุนพวกเจ้าพระยาไทย เกิดขบถตีเมืองไทยได้ใน
 รัชกาลที่ ๓ ถึงตของยกกองทัพลงไปปราบถึง ๒ ครั้ง ครั้งหลัง (คือ
 ทหลวงอุดมสมบัติเขมรเจตหมาย) ประจวบเวลาเจ้าพระยานครฯ (น้อย)
 ถึงอสัญกรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า
 ถ้าให้ไทยลงไปปกครองอีกคงไม่เรียบร้อยได้ จึงเอาวิชาเคยแก้ไข
 ทางเมืองปัตตานเมือรัชกาลที่ ๓ มาจัดที่เมืองไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๓ คือ
 ให้แยกอาณาเขตเมืองไทยเดิมออกเป็น ๔ เมือง แลจทรงตั้งพวกมลายู
 ทมความดีความกต เป็นเจ้าเมืองเป็นอัครเสนาบดี เมืองตอการทจัด
 ครองหน ทรงพระราชดำริจะบำรุงหัวเมืองทางฝ่ายตะวันตกกทยบเยนให้
 กนคทอช จึงตั้งเมืองพังงา เมืองตะกั่วทุ่ง และเมืองตะกั่วป่า เป็น

หอกเมืองชนกรุงเทพฯ โปรดฯ ให้พระยาไทย (แสง) เป็นผู้ว่าราชการ
 เมืองพงงา ให้พระเสนาณรงค์ ปลัดเมืองไทรเดือนชนนเป็นพระยาฯ ผู้ว่า
 ราชการเมืองตระกวดา เมืองตระกวดงน ทราบแต่เจ้าผู้ทิดเป็นพระยา
 ตะกวดงชอลน ส่วนเมืองถดางซึ่งเป็นหอกเมืองชนกรุงเทพฯ มาแต่
 รัชกาลที่ ๑ แดง แต่มาร้างเมื่อพม่าตีครั้งหงน (มพงค์ดาตาดแต่
 ไม่นดบยทพ ว่าตามทจาได้) ให้แบ่งชาวเมืองถดางทหนีไปอยู่เมือง
 พงงากดบไปตั้งเมืองถดางชนอก แต่งเมืองใหม่ทางด้านตะวันออก
 ของเกาะ เพราะเห็นวามืองเดิมอยู่ทางหนานอกกรกษายาก หอกเมือง
 ชายทะเลตะวันออกมดร์ดด้วยเบนมมแควดบมาก เมื่อพม่าเลยเมืองมอญ
 ช้างฝ่ายใต้ไปแกอังกฤษ จระมาตเมืองไทยไม่ได้อีกแต่ กมีคนไป
 ตั้งชุดแต่ราคาแควดบตามหัวเมืองเหตานพมากชนเบมดาตบมา ถึง
 รัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้ตั้งเมืองกาญจนดิษฐ์ซึ่งเป็นเมืองชนของเมือง
 นครศรีธรรมราชมาแต่ก่อน กับเมืองกระแตะเมืองระนองซึ่งเป็นเมืองชน
 ของเมืองชุมพร ทงเมืองภูเก็ตซึ่งเป็นเมืองชนของเมืองถดาง เป็น
 หอกเมืองชนกรุงเทพฯ ทง ๕ เมือง ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ โปรดฯ ให้ตั้ง
 เมืองถดางงนซึ่งเป็นเมืองชนของเมืองชุมพร กับเมืองกระบแต่เมือง
 ตรังซึ่งเป็นเมืองชนของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นหอกเมืองชนกรุงเทพฯ
 เพมชนอก ๓ เมือง เรืองตั้งหัวเมืองบกษ ได้ฉายครวณตก ยุคเพียง
 เกาน.

ควรมีกวแต่จแต่จะ โปรด

สมเด็จพระเจ้า

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ กำแพงจันทร์ หนอง
ผายสนั่น บุณยศิริพันธ์ุ เจ้าของ พิมพ์
สุโขขณา พ.ศ. ๒๔๖๖

